
UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Pedagogická fakulta

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Plavání zdravotně postižených v historických kontextech

Swimming of the Disabled in the Context of History

Vedoucí práce:

PhDr. et PaedDr. Ladislav Kašpar, Ph.D

Zpracoval:

Luděk Štěpánek

Červen 2011

Název práce

Plavání zdravotně postižených v historických kontextech

Title

Swimming of the Disabled in the Context of History

Cíle práce:

Na základě historické analýzy tématicky relevantních pramenů a literatury objektivně zhodnotit a interpretovat vztah společnosti k plavání zdravotně handicapovaných jedinců v historických etapách, souvislostech a příslušných úhlech pohledů.

Metoda:

Historická studie s využitím komparativní induktivní metody.¹

Výsledky:

Podání celkového a komplexního pohledu na plavání jako tělesných aktivit jedinců se zdravotním postižením v převážně Evropských historických souvislostech vztahu společnosti s jedinci se zdravotním postižením, plaveckých aktivit jedinců bez postižení a zdravotních tělesných aktivit včetně současného pohledu.

Klíčová slova:

historie, plavání, zdravotně postižení, sportovní hry, tělesná výchova, sport, společnost

¹ HROCH 1985

Svoluji k zapůjčení své rigorózní práce ke studijním účelům.

Prosím, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatelů, kteří musejí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno a příjmení:	Číslo OP:	Datum vypůjčení:	Poznámka:
-------------------	-----------	------------------	-----------

*Mé poděkování patří vedoucímu práce, PhDr. et PaedDr. Ladislavu
Kašparovi, PhD., za jedinečné zázemí a podmínky, které mi pro práci poskytl.*

Motto: *Téma zdravotně postižených je především problémem samotné společnosti*

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury.

Luděk Štěpánek

.....

OBSAH

OBSAH	5
1. ÚVOD	8
2. CÍLE PRÁCE	11
3. KRITIKA LITERATURY A PRAMENŮ	12
3.1. Historie vztahu společnosti ke zdravotně postiženým jedincům	12
3.2. Historie plavání a sportu	13
3.3. Nápravný tělocvik, historie zdravotně orientované tělesné výchovy	14
3.4. Konfrontace se současností	14
3.5. Cizojazyčná literatura	14
4. UŽITÍ ODBORNÉ TERMINOLOGIE.....	16
4.1. Aplikovaná definice jazyka.....	16
4.2. Hodnota a význam stigmatizujícího pojmu	16
4.3. Nové pojmy dle WHO	17
4.4. Užití pojmů	18
5. SOCIOKULTURNÍ ASPEKTY ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ V HISTORII..	19
5.1. Filosofická podstata nazírání na fenomén zdravotního postižení v sociokulturním rámci evropských civilizací	19
5.1.1. Etická hrana filosofické podstaty problematiky zdravotního postižení	19
5.1.2. Historické uchopení pojmu „postižený“	21
5.2. Proč zkoumat historii fenoménu zdravotního postižení?.....	23
5.3. Dílčí otázky k historické analýze	25
5.4. Fenomén zdravotního postižení v historických etapách	26
5.4.1. Pravěk.....	26
5.4.2. Pravěk – interpretace	30
5.4.3. Předantické civilizace.....	32
5.4.4. Antika	33
5.4.5. Středověk – období tápání.....	38
5.4.6. Novověk	40
5.5. Interpretace vývoje postavení zdravotně postiženého až do současnosti	43
6. HISTORICKÝ VÝVOJ PLAVÁNÍ.....	46
6.1. Předantické civilizace	46

6.2.	Antika.....	47
6.2.1.	Řecko.....	47
6.2.2.	Řím.....	49
6.3.	Středověk	50
6.3.1.	Přelom doby římské a raný středověk	50
6.3.2.	Středověké tápání	51
6.4.	Novověk.....	52
6.4.1.	Postupný návrat k antickým tradicím.....	52
6.4.2.	První práce o plavání na pozadí reformace	53
6.4.3.	Osvícenský rozmach tělesné výchovy.....	54
6.4.4.	Plavání jako sport	55
7.	HISTORICKÝ VÝVOJ TĚLESNÉ VÝCHOVY ZDRAVOTNÍHO RÁZU	57
7.1.	Starověk	57
7.1.1.	Kalokagathia starověkého Řecka	57
7.1.2.	Starověký Řím.....	59
7.2.	Středověk - církevní cenzura pohybových her.....	60
7.3.	Novověk – nové hledání vztahu k tělu.....	61
7.3.1.	Směry v českých zemích	62
7.3.2.	Evropský vývoj	64
7.3.3.	Mimoevropské vlivy	70
7.3.4.	Moderní vývoj – aplikované pohybové aktivity	71
7.4.	Doplňující historické souvislosti	72
7.4.1.	Počátky ústavní péče	72
7.4.2.	Lázeňství	74
8.	VZNIK A VÝVOJ SPORTOVNÍCH AKTIVIT JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM.....	75
8.1.	Sportovní aktivity neslyšících.....	76
8.2.	Sportovní aktivity jedinců se zrakovým postižením.....	77
8.3.	Sportovní aktivity jedinců s mentálním postižením	78
8.4.	Sportovní aktivity jedinců s tělesným postižením	80
8.4.1.	Kladrubské hry	80
9.	VZNIK A VÝVOJ PLAVECKÝCH AKTIVIT JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM.....	84
9.1.	Paralympijské hnutí.	84

9.1.1.	Vznik paralympijských her	84
9.1.2.	Organizace her.....	90
9.1.3.	Čeští plavci na paralympijských hrách.....	91
9.2.	Současné směry plaveckých sportovních aktivit zdravotně postižených v ČR	95
9.2.1.	Projekt Kontakt, sdružení Kontakt bB	95
9.2.2.	Aktuální situace v českém sportu jedinců se zdravotním postižením.....	97
10.	ZÁVĚR	102
11.	POUŽITÁ LITERATURA	108
12.	PRAMENY LITERÁRNÍ A JINÉ	110
13.	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	113
14.	PŘÍLOHY	115
14.1.	SEZNAM PŘÍLOH.....	116

1. ÚVOD

Nacházíme se v době, kterou nám připravily tisíce generací před námi. Jim patří díky za to, čím máme možnost být. Avšak jako jakákoliv jiná doba, i tato přináší své výhody ale i nevýhody.

Jednou z výhod je fakt, že „uběhlo již mnoho vody“ a historické záznamy jsou nadité zkušenostmi předchozích generací. Ať už se jedná o zkušenosti pozitivní nebo negativní, jsou to vždy skutečnosti poučné. Skutečnosti, které nám říkají, čeho se máme vyvarovat a co naopak brát za své častěji, než jak poslední dobou činíváme.

Je to právě historie, která nám poskytuje tento nebetyčný dar. Dar poučení, dar moudrosti, dar varování. Pokud jsme poučení z historie, je jen na nás, zda těchto darů využijeme.

Zdravotní postižení je úkaz, se kterým se nesetkávají jen současné generace lidí. Je to téma staré jako lidstvo samo, jenže až dnes existuje šance, že naše chování ve vztahu ke zdravotně postiženým se zásadně změní, a to díky okolnostem, které jsou historicky neopakovatelné. K těm nejzásadnějším patří velmi specifické výdobytky lidského konání: vyspělost znalostí a vyspělost komunikace a pak jejich důsledky – třeba ty pozitivní, jako je vyspělá medicína, ale i ty z humanistického hlediska méně přínosné – třeba vyspělé armády.

Co se týká medicíny, přežívají lidé – pacienti, kteří by ještě v předminulém století již dávno nemohli žít, protože by pro ně nebylo léčby. Dnes mají možnost žít dále, třebaže někteří si nesou důsledky v podobě nějakého zdravotního handicapu.

Zajímavým důsledkem vyspělosti zbraní je zcela nečekaně skoro opak hromadné ztráty životů: opodstatněný strach z použití těch nejobávanějších – zbraní hromadného ničení. Konflikty se tak v dnešní době odehrávají s minimálními ztrátami na životech.

A dostáváme se k jádru. Vyspělá komunikace je základním stavebním kamenem světa, ve kterém žijeme. Bez něj bychom neměli vyspělou medicínu, ani vyspělé zbraně, ani strach z důsledků vlastního konání. Jak omezené by byly možnosti uplatnění nových poznatků, jak těžko by bylo možné např. korigovat chování nezodpovědných veřejných funkcionářů, kdyby se o jejich nekalostech zavčas nevědělo.

Žijeme v době, která nám díky výše řečenému dává možnost předávat si informace rychleji než kdykoliv předtím. Rychlá přehršel informací nejrozličnějšího rázu. Ano, tedy i bohužel. V pitvání současnosti zapomínáme na dlouhodobé hodnoty: důležité informace, trvale platné a neměnné. Někdy se právě ony dost výrazně ztrácí a nedokážou se nám udržet před

očima tak výrazně, jak by si zasloužily, nebo tak dlouho, jak bychom správně potřebovali. A právě v tu chvíli je třeba využít poznatků historie. Abychom se neztratili v bezprostřední současnosti, abychom měli na paměti, proč jsme tam, kde jsme, jaké můžeme zaujmout směřování a jaký přínos naše směřování má. Nebo nemá.

Problematika historie plavání zdravotně postižených je ze své podstaty víceoborová. Zaujala mě především skutečností, že cesty, kterými se musím vydat, jsou „pole neoraná“, třebaže jsem k nim přišel po prošlapané cestě.

Výhody nemusí pro jednoho znít nijak významně, pro mě jde o klíčovou věc, znamenající základní předpoklad k tvorbě: téma předurčuje, že práce bude tvůrčího charakteru – pouhý suchý výčet získaných informací sám o sobě neznamena nic, než jen pouhé východisko. Informace je především nutné vhodně interpretovat.

Práci lze předem charakterizovat několika okruhy: bude zde několik témat, přičemž každé bude zaujímat pohled z určitého úhlu.

Vzhledem k povaze pracovních metod a zamýšlenému principu interpretace výsledků práce, je zde mnohem výrazněji než jinde také třeba mít stále na zřeteli téma a cíl práce, především aby nebyly opomenuty důležité relevance.

I cesta je součástí cíle. Jedním z hlavních principů tvorby této práce je proto myšlenka vystižená filozofií holismu,² jejíž podstata je rozebírána Hogenovou³: jednoty jednotné ze své podstaty, nikoliv dodatečně poskládané a provázané z jednotlivých dílců. Právě proto, že tato práce je mimo jiné i jakési skládání mozaiky z jednotlivých kamínků, holistické principy slouží jako základní prostředek k dosažení optimálního cíle – je třeba detaily využít pro hodnotu celku, neustrnout v nich. A z toho by měla vycházet většina postupů uplatněných v této práci.

Zásadním momentem vybraného tématu je z pohledu společenského zachytit historický *vztah evropských civilizací ke zdravotně postiženým*, dále *vztah k tělu a tělesným cvičením* a u plavání v neposlední řadě *vztah k vodě a plavání*.

Historie nám dále dovolí uvědomit si několik zásadních časových předělů.

Na jeden takový narážíme při zjištění, že vztah k plavání, jak jej přináší moderní doba, je obrazem zásadních kulturně společenských změn až posledních několika staletí. Od dob starověku se v podmínkách západních kultur, konkrétně Evropy, teprve až koncem

² např. Martínková 2005

³ Hogenová 1997,

17. století počal sport pozvolna etablovat jako kulturně-celospolečenské hnutí. Začaly se psát novodobé dějiny sportu.

Druhý takový zásadní předěl je ještě mladší. Již první studium literatury naznačuje, že na zdravotně postižené jako na *inkluzivní součást společnosti* v moderním smyslu se začíná pohlížet teprve až někdy v období po II. světové válce.

Proč a jak přesně tomu je? Jakou úlohu sehrály různé historické etapy, civilizace a jejich kultury? Jaký vliv na současnost lze vypožorovat? Je zcela nepochybné, že úkolem této práce není pouze na takové otázky odpovídat, ale také (a možná *především*) podobné otázky správné formulovat.

2. CÍLE PRÁCE

Prvotním prostudováním literatury jsem došel k závěru, že ucelené pojednání o historii sportu zdravotně postižených, v našem případě plavání, není dosud v rámci kulturně-geografické oblasti českých zemí zpracováno.

Plavání, které je optimální činností pro rehabilitaci fyzických schopností handicapovaného jedince, nebylo vždy ve všech historických etapách žádoucí. Ostatně, ani zdravotně postižený jedinec neměl nikdy život nijak jednoduchý.

Doba se však změnila a my žijeme v čase, který nám dává příležitost si s některými stigmatizujícími a tabuizovanými tématy „uspořádat vztahy“, pomoci splatit dluh. „To je oč tu běží“, jak by řekl klasik.

Cílem práce je proto na základě studia historické literatury získat informace o historii a současnosti plavání zdravotně postižených v českých zemích v kulturním kontextu Evropy a jejích odkazů. Získaná fakta objektivně vyložit, interpretovat je v duchu myšlenek jednotlivých vědních oborů, či relevantních úhlů pohledu a zasadit je do současnosti tak, aby byla přínosem pro každého, kdo se danou problematikou zabývá.

Výsledkem má být práce, která má upozornit na hodnotu zkušeností, kterou si lidský rod prošel, hodnotu kvalit dnešní doby a možností, které skýtá pro jedince se zdravotním postižením.

Z formálního hlediska jde o historickou studii, která využívá jak přímé, tak nepřímé metody, metodu komparativní, v každém případě metodu induktivní a v menší míře deduktivní.

3. KRITIKA LITERATURY A PRAMENŮ

Z toho, co bylo řečeno v úvodu, vyplývá, že literatura přímo se zabývající tématem historie plavání zdravotně postižených na našem území a v našich podmínkách není dostupná. Jak jsem již v úvodu naznačil, je proto několik stěžejních témat, které je třeba prostudovat.

3.1. Historie vztahu společnosti ke zdravotně postiženým jedincům

Prvním a velmi zásadním je téma samotného zdravotního postižení. Důvod je zcela nasnadě. Sociální prostředí společnosti a jeho kultura jsou z velmi významné části definovány normami chování. Ty např. určují, jak má jedinec vypadat, jaké postoje by měl zaujímat v určitých situacích, zkrátka jak se má chovat, aby byl rozpoznán jako patřící do společnosti. Takové normy vznikají a upevňují se velmi dlouho. Jde o proces, který trvá několik nemálo generací, tedy většinou i několik staletí. Proto, abychom pochopili současnou „mentalitu“ společnosti, musíme se tedy ponořit do její historie.

Tématu vztahu společnosti k postiženému člověku (a naopak) v historii se jako jeden z mála u nás věnuje Doc. PhDr. Boris Titzl, PhD. V tomto ohledu je pro tuto práci stěžejním dílo „Postižený člověk ve společnosti“⁴. Jde o dílo bez pochyb velmi pracné a především zcela nepostradatelné pro tuto práci. Doc. Titzl zde shromažďuje historické prameny a historickou literaturu, fakta a poznatky z již vydaných historických děl analyzuje a zpřesňuje. Vytváří tak dosud nejucelenější soubor vysoce objektivních a tedy reliabilních informací ze všech dostupných materiálů. Aktuální vydání z roku 2000 je dopracováno až do konce středověku u nás.

Tento autor dále pokračuje ve svém díle. Další jeho vydaný materiál, který shrnuje nejaktuálnější poznatky z novověku je dostupný v publikaci „Postižený člověk v dějinách“⁵. A právě tato publikace je dalším zdrojem informací a nových možných pohledů na tematiku „Jak zacházet se zdravotním postižením“. Dalšími přispěvateli této publikace jsou, Mgr. Tibor Vojtko, Mgr. František Morkes a PaedDr. Jan Machalík, Ph.D.

⁴ Titzl 2000

⁵ Vojtko 2005

Jedním ze zajímavých zdrojů informací jsou také sborníky jednotlivých ústavů pro péči o zdravotně postižené. Zcela logicky zde proto využívám titul „Péče o postižené dítě“ s podtitulem „Sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu“⁶.

Ze zahraničních publikací bych zde odkázal také na dílo „Disabled Sport“⁷, kterou zmiňuji níže v kapitole 3.5 Cizojazyčná literatura

3.2. Historie plavání a sportu

Historii plavání se věnuje více autorů, jak historiků, tak i sportovních metodiků, avšak většinou pouze jako okrajovému a doplňkovému tématu v rámci své práce na jiné téma. Literárních zdrojů na toto téma je tak nepoměrně více, než v případě historie zdravotního postižení. Mimo jiné je to také díky tomu, že téma sportovních her se v evropských literárních pramenech objevuje již od pradávna. Plavání však mezi ostatními sportovními hrami zaujímá v některých historických obdobích neobvyklé postavení, a to především díky jednomu výraznému specifiku – odhalení těla. Hlavním středověkým evropským náboženstvím bylo křesťanství, které téma tělesnosti a tělesných aktivit v průběhu středověku značně tabuizovalo. Výsledkem této rétoriky často byla různá omezení, především her jako aktivit navozujících radost. Na prvních místech pomyslného seznamu zakázaných sportovních aktivit byly také ty, které byly spojeny s jakýmkoliv odhalováním těla, a často byl problémem i samotný kontakt s vodou. To jsou hlavní důvody, proč se literární prameny s tematikou plavání objevují až v době, kdy krize katolické církve vede k reformnímu hnutí a ke vzniku nových náboženských církví. Dozvídáme se, že první pojednání o plavání sice vzniká v polovině 16. století, je to však velmi raná „vlaštovka“, která je širšími okruhy myslitelů tehdejší doby registrována až více než sto let po svém vydání – v půli 17. století.

Česká literatura zabývající se tématem historie sportu je na velmi vysoké úrovni především díky dlouhodobé práci naší přední historičky, Prof. PhDr. Věry Olivové, DrSc. Stěžejní díla, ze kterých čerpám, jsou především „Lidé a hry“⁸ a „Odvěké kouzlo sportu“⁹.

⁶ Titzl 1985

⁷ DePauw, Gavron 2005, 2. vyd.

⁸ Olivová 1979

⁹ Olivová 1989

3.3. Nápravný tělocvik, historie zdravotně orientované tělesné výchovy

Tento tématický okruh je v úzkém sepětí s předchozím. Proto i tento čerpá ze stejné literatury. Zde jsem také využil cizojazyčných textů - informací z internetových stránek některých renomovaných zahraničních univerzit.

3.4. Konfrontace se současností

Jako zdroj informací o nejaktuálnějších problémech současnosti a způsobech jejich řešení slouží sborníky z různých sympózií a konferencí.

Z významných akcí uplynulých deseti let jsem si vybral sborníků hned několik. Prvním je Sborník referátů z národní konference „Tělesná výchova a sport na přelomu století“. Akce se konala 28. 11. -1. 12. 1996 na FTVS UK v Praze. Druhým je sborník z konference „Zdravotně postižení – programy pro 21. století“ konané 10. -12. 10. 2003 na Univerzitě Hradce Králové. Třetím pak Sborník z vědeckého semináře pedagogické kinantropologie „Svatoňova Stráž 2005“ konaného 23. – 25. září 2005 v Daňkovicích.

Problematika zdravotního postižení je velmi široké téma zasahující do mnoha oborů. Témata referátů tak zasahují do oblastí, které mohou být neprávem na pokraji zájmu. Je proto vhodné některé z nich zmínit: psychologie, filozofie, sociologie, kulturologie. Tak jako historie svým poučením z chyb a nedostatků poskytuje jakýsi záchytný rámec, zmíněné obory naopak nabízejí mnohdy pro danou situaci nová řešení, udávají možné nové směry a přístupy, tak jako v případě holismu.

Přínosné jsou nejen dílčí informace, které lze čerpat z jednotlivých referátů a výběr témat, ale za zajímavé z pohledu této práce lze považovat také celkový význam a přínos konferencí a příp. i principy práce s výstupy – sborníky.

3.5. Cizojazyčná literatura

Za poměrně zásadní lze **vzhledem k tématu** práce považovat titul „Adapted Physical Education and Sport“¹⁰, editor Joseph. P. Winnick. Kniha představuje ucelené podchycení tematiky fyzických aktivit lidí se zdravotním postižením. Vychází při tom z kulturní a společenské reality dnešních Spojených států amerických. To je s ohledem na

¹⁰ Winnick 2000

naši společenskou realitu problém až ve chvíli, kdy bychom řešení uvedená v této knize chtěli uplatnit až do konkrétních detailů. Občanskoprávní systémy u nás a v USA mají sice odlišné základy i provedení a tedy vyžadují i jiná řešení, avšak tato řešení musí z něčeho vycházet. To „něco“ jsou rozborů problémů, které člověku přinášejí jednotlivá zdravotní postižení. A to je právě jednou z deviz, kterou lze z této knihy čerpat. K tomuto rozboru autoři ještě přidali několik dalších, např. rozbor dopadu a přínosu dané tělesné aktivity na jednotlivá omezení plynoucí z některého zdravotního postižení.

Kniha je pojata tak, že umožňuje proniknout do tématu nejen pedagogům specializujícím se na aktivity jedinců se specifickými potřebami, ale také např. laikům, které třeba i náhodná okolnost přiměla se o tuto problematiku zajímat.

Pro tuto práci je však z **hlediska čerpání podkladů** významnější titul „Disability Sport“¹¹ autorek K. P. DePauwové a S. J. Gavronové. Mimo jiné je zde podrobně popsán vznik paralympijských her. Zde také narážíme na diskutovatelný náhled na historii vztahu zdravotně postiženého a společnosti. Jedná se podobný názor, jaký zastává např. Sovák¹², a sice že starší společenské zřízení je vždy v tomto vztahu zaostalejší.

¹¹ DePauw, Gavron 2005

¹² Sovák 1972

4. UŽITÍ ODBORNÉ TERMINOLOGIE

V případě historické práce s mezioborovou tematikou je jedním ze závažných úskalí otázka výběru slovních termínů. Jedním z důležitých atributů této práce nutně musí být neustálé povědomí o správnosti použití odpovídajícího termínu tak, aby v dané souvislosti byl konkrétní použitý slovní termín tím nejvhodnějším a tedy správným. Z tohoto pohledu je patrné, že vhodnost, ač je to subjektivně definovaná vlastnost, je zde do značné míry objektivizována souvislostmi. V rámci tématu této práce bych rád poukázal i na různá specifika, která popsanou objektivizaci umocňují.

4.1. Aplikovaná definice jazyka

Jazyk je nejen hlavním dorozumívacím prostředkem člověka. Je také, a to je z pohledu myšlení možná ještě důležitější, jakýmsi řádem pro tvorby názorů, stanovisek a tedy i pohledů na některé problémy. Jazyk tak, mimo jiné, pomáhá jedinci definovat svoji pozici vůči některým problémům, tedy i vůči společnosti.

4.2. Hodnota a význam stigmatizujícího pojmu

Slova jsou subjektivně vnímanými prvky jazyka, jsou v různých souvislostech vnímána mnohdy velmi odlišně (bez ohledu na možnost více významů jednoho slova). Navíc, jedná-li se o interakci – hovor dvou jedinců, nebo četbu – interakci jedince s textem, významová odlišnost slova se může ještě násobit, pokud se význam slova dotýká existenčních hodnot jednoho z nich.

Konečná korekce významu slova či sousloví (kompletní významová interpretace) se děje na podkladě zkušenosti jedince, např. s partnerským subjektem interakce nebo se společenskou normou pro vnímané slovo. Tato korekce je však až krokem následujícím po základní analýze daného slova; už před tím tedy jedinec jaksi podvědomě slovo pojal za srozuměné, pochopené, přestože ještě neinterpretované v souvislostech. Slovo či sousloví, pokud samo o sobě předznamenává nějakou vlastnost, tak ač použité ve správném smyslu a zcela podle norem, je pojmenovaný subjekt touto vlastností stigmatizován.

Významným slovním spojením, které má tyto stigmatizující vlastnosti, je pojem „zdravotně postižený“. Pojem bohužel již předem jasně určuje, že je jím popisován jedinec méněcenný. Má však svůj historický význam a v práci se bez něj neobejdeme – viz dále.

4.3. Nové pojmy dle WHO

Až během posledních několika let je prosazována dlouho diskutovaná náprava slovních pojmů v oblasti zdravotního postižení. Nejde jen mluvnickou úpravu tak, jak tomu často v minulosti bylo. V roce 1980 pod záštitou Světové zdravotnické organizace (WHO) vznikla zkušební verze textu, který předznamenal velmi dlouhou, více než dvacetiletou diskuzi odborné veřejnosti na dané téma, dokument se tehdy nazýval *International Classification of Impairments, Disabilities, and Handicaps (ICIDH)*¹³. Směr vývoje dokumentuje přeměna samotného názvu textu. Výsledkem je závazná publikace *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*, v českém překladu *Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví*, která byla schválena na 54. zasedání WHO v květnu roku 2001.

Termíny, které jsou nově závazně doporučeny, eliminují právě především náznaky předsudků. Vrátime-li se k příkladu, označení jedince pojmem „zdravotně postižený“ nová klasifikace opouští a nově jej označuje za „jedince se specifickými potřebami“. Nejedná se o přezírání zdravotního postižení nebo o záměrné „chození okolo horké kaše“. Vždyť podobně opisujících pojmů, které se prosadily a jsou zcela čitelné pro kohokoliv, je celá řada. Banálním příkladem může být např. UFO. Jednoznačně výsadní právo na výstižné zhodnocení nového systému klasifikace náleží přednímu českému odborníkovi na tuto problematiku, Prof. MUDr. Janu Pfeifferovi, DrSc.: „Jde o myšlenkově velmi pečlivě a vědecky zpracovaný hodnotící systém, který používá neutrální pojmy, aby nebyl nikdo označen nějakým devalorizujícím názvem nebo označením.“¹⁴.

Teprve odbouráním bariér v jazyce, tedy v samotném základním prostředku komunikace, se společnost dostává do stádia, kdy lze úspěšně integrovat společnost a jedince se speciálními potřebami, aniž by předem byla dána nějaká stigmatizující nerovnost něčí hodnoty. Zajímavé je v tomto ohledu například poslouchat různé odborné diskuze v hlasové podobě (rozhlas, televize, internet), kde ti, kdo tvoří obraz daného odvětví před veřejností - hlasatelé nebo reportéři, v oblasti pojmů naprosto neomylně tápou¹⁵. V této oblasti se však u nás blýská na lepší časy. Relativně nedávno vzniklá Národní rada zdravotně postižených je tou organizací, která zde chyběla a která již velmi aktivně napravuje tuto společenskou mezeru.¹⁶

¹³ Pfeiffer 2003, str. 48

¹⁴ Pfeiffer 2003, str. 48

¹⁵ Nevrkla 2006

¹⁶ NRZP 2006

4.4. Užití pojmů

Každá doba má své pojmy. Z pohledu historického je nutné dodržovat určitá jazyková pravidla:

- Citace jsou ve své podstatě neměnné. Pokud by byly pozměněny, šlo by už o parafráze.
- V extrémních případech je třeba se vyvarovat parafrází užívajících z pohledu moderního jazyka označení hanlivá.
- Některé nové pojmy nejsou dost dobře aplikovatelné na interpretaci v historických souvislostech, aniž by netrpěla významová stránka.

Nové pojmy uváděné WHO lze v současnosti v práci tohoto druhu používat jen v omezené míře. A to především proto, že nejsou součástí jazyka soudobé a často ani současné společnosti, ale obrazem budoucího směřování. V tomto ohledu jsem některých z nich využil v názvech kapitol.

V této práci se však chci držet především dobově vyhovujících pojmů.

Podobné stanovisko zaujímá také např. Titzl:

„Dnes pojem postižený člověk stále více nahrazujeme jinými termíny jako např. znevýhodněný člověk, člověk se speciálními potřebami hlavně z těchto důvodů:

Jednak nastal posun ve formálně-právním posuzování postavení postižených. Nejsou pouze předmětem začleňování do společnosti, ale přispívají také k její rozrůzněnosti. Také nejsou jiní, mají jen v různých fázích svého života jiné potřeby. Tím, jak společnost v sanaci těchto potřeb postižené podporuje, je klasifikována společnost, tzn. nepostižení.

A konečně se původní obsah pojmu postižený rozšířil. Člověk znevýhodněný resp. člověk se speciálními potřebami jsou pojmy podstatně širší a zahrnují i jiné členy společnosti než jen lidi postižené zdravotní vadou, nemocné a svým chováním vymykající se obecně uznávaným normám. V důsledku subtilnějších a cílenějších kritérií řadíme sem i lidi znevýhodněné třeba jen pro jistou oblast osobního či společenského života.

Přesto pojem postižený člověk potřebujeme. Zejména na počátku vývoje lidského rodu můžeme o lidech znevýhodněných objektivně usuzovat jen jako o lidech postižených. “¹⁷.

¹⁷ Titzl 2000, str. 10

5. SOCIOKULTURNÍ ASPEKTY ZDRAVOTNÍHO POSTIŽENÍ V HISTORII

5.1. Filosofická podstata nazírání na fenomén zdravotního postižení v sociokulturním rámci evropských civilizací

V rámci hledání relevancí v historii evropských civilizací je třeba nejprve definovat nějakou základní platformu, jakýsi odrazový můstek, který by posloužil jako definiční rámec pro základní orientaci v daném problému. To lze nejlépe konfrontací odborných názorů na danou problematiku. V současnosti je naším předním odborníkem v této sféře Doc. PhDr. Boris Titzl, Ph. D. Tato kapitola čerpá především z jeho díla „Postižený člověk v historii“¹⁸.

5.1.1. Etická hrana filosofické podstaty problematiky zdravotního postižení

Překážky na cestě jsou od toho, aby se překonaly. Ale i věda dávno ví, že řešení některých problémů narážejí nejen na rigiditu překážek, ale i na hranice / mantinely/ daného způsobu řešení. Jsou to hranice definované prostředím, ve kterém se daná řešení odehrávají. Některé z těchto hranic jsou ovlivnitelné, lze je nějak posunout a je to žádoucí pro společnost, aby se tak dělo. Jsou ale hranice, které sice také lze posunout, ale pro společnost to z nějakého důvodu žádoucí není, anebo není jisté, zdali je. Velmi často jde o řešení na hranici etiky, kde různé čistě vědecké, úzce profilované, morálně záměrně nekorigované teorie materialistického (či někdy až marxistického) charakteru hledají (teoretické) důsledky nějakého chování společnosti vzešlého z důsledného využití nových možností vědy. Jsou to teorie, které jsou žádoucí jen pro to, že díky znalosti důsledků lze snáze najít morální hranici využitelnosti.

Z tohoto pohledu lze rozebrat i fenomén zdravotní postižení.

Postižení, nemoc, slabost všeho druhu jsou nejen protipóly ne-postižení, zdraví a síly, ale ve své komplementaritě jsou součástí lidského údělu stejně jako narození a smrt.

¹⁸ Titzl 2000

V podstatě nebylo nikdy sporu o tom, že lidstvo je od svého vzniku provázeno nemocemi a důsledky, které z toho pro jednotlivé lidi vyplývají. Podíváme-li se na vývoj lidského rodu z tohoto úhlu pohledu, pak jej můžeme chápat tak, „že jsme jako organismy zásadně omylní“¹⁹ a že jde o něco jako „zlo růstu“²⁰. Jak je vidět, shodli se na tom Teilhard de Chardin a Lewis Thomas, badatelé, kteří opírají tyto své názory o rozdílná východiska. Pokud jde o řešení tohoto zásadního problému, pak shoda končí. V zásadě se dá říci, že názorovou škálu ohraničují dva protichůdné postoje:

První je reprezentován tvrzením, že hlavní nemoci lidského pokolení jsou biologickými hádankami, které už buď rozřešeny jsou či po soustředěném úsilí vědy rozřešeny budou, že před lidstvem je, i pokud se zdraví týče, jen jednosměrné zlepšování na cestě dopředu²¹. (Thomas ze svého bezvýhradně optimistického názoru později značně slevil, nicméně pro ilustraci jedné strany názorového spektra jeho výroky použít můžeme.).

Druhý postoj charakterizují názory, že ona nezasloužená nerovnost, nezasloužená omezení, jsou „zcela namístě“ tak jako přítomnost neduživých, uschlých květů a zlámaných větví na stromě zápasícím s vnitřními i vnějšími překážkami. Nemocní, trpící jsou „padlí na poli cti“ a představují „daň, kterou lidstvo platí za pokrok“²².

V současné době se zdá, že i ve sféře biologických věd se dá mluvit o ústupu od přehnaného optimismu, pokud jde o „ozdravení“ lidského rodu působením vědy. Jako příklad uveďme jeden ze zdrojů postižení, vrozené vady, o nichž Kučera soudí: „S výjimkou vzdání se potomstva a prekoncepční (pokusné) prevence však nemůžeme zabránit vzniku vrozených vad.“²³

Jeden moment, kterého jsme se při popisu názorů Thomase dotkli, je téma etiky.

Z právě uvedeného vyplývá, že etika, a všechno to, co se v tomto pojmu skrývá, je jedním z pilířů této práce. Pokud bychom se totiž do historie chtěli nořit směrem od současnosti, hned v prvním kroku bychom zjistili, že z etického pohledu se ocitáme na zásadním rozhraní epoch. Současná medicína již pokročila do stavu, kdy genetické inženýrství dovoluje upravovat genetickou informaci organismu. Jsme tak na prahu věku,

¹⁹ Thomas 1989, str. 165

²⁰ Teilhard 1990, str. 256

²¹ Thomas 1989, str. 167-169

²² Teilhard 1992, str. 253-254

²³ Kučera 1989, str. 291/

ve kterém bude možné upravovat živé tkáně člověka k obrazu svému, včetně náhrad orgánů z genetické informace své vlastní tkáně.

Nejen pro tuto práci tkví význam tohoto momentu mimo jiné v tom, že prakticky jakékoliv historické bádání s tematikou zdravotního postižení přispívá k rozšíření obzorů, kterými na toto téma nazírá etika.

Studium a znalost historie fenoménu zdravotního postižení tedy výrazně zvyšuje jedinci jeho mandát k odpovědnému posuzování mnohých etických otázek, jakými jsou vylepšování genetického základu člověka nebo třeba tzv. eugenika.

Vzhledem k tomu, že doba, kdy by genetické úpravy již byly součástí praktické medicíny, nenastala a (jak se zdá) ještě několik desetiletí nenastane, za základní východisko bychom měli v současné době považovat následující tezi:

„...zdravotní omezení, která jsme si zvykli označovat jako postižení, provázejí lidstvo od samého začátku, existují a existovat přes veškeré úsilí patrně budou. Tato realita prostupující každou společnost je i polem, na němž se řeší nejednoduchý vztah těch silnějších, zdravých a nepostižených, kteří se prezentují jako majorita, k těm slabším, nemocným, postiženým, kteří jsou v postavení minoritním.“²⁴

5.1.2. Historické uchopení pojmu „postižený“

Historie v jednotlivých svých etapách nám poskytuje různě omezené informační zdroje. Z tohoto hlediska není fenomén zdravotního postižení výjimkou. Vzhledem problematičnosti vnímání smyslu tohoto slova v současných sociokulturních souvislostech, tento pojem vyžaduje, aby byl adekvátně interpretován a vymezen. A kupříkladu právě zde nám historie pomůže, abychom tento pojem dokázali vhodně uchopit a zasadit do vhodného pojmosloví jednotlivých etap vývoje lidstva.

Jakým způsobem tedy lze z pohledu historických poznatků a sociokulturních tento pojem vymežit?

V celé historii byli nejviditelnější právě lidé *postižení*, což vyplývalo z jejich jinakostí a rozdílnosti od ostatních ve fyzickém ustrojení a mentální úrovni, ve způsobech komunikace a chování a vůbec v celkovém zjevu. Na postiženém člověku to vše bylo nějak vidět a zpravidla byl i omezen v životních možnostech, které se v daném sociokulturním

²⁴ Titzl 2000, str. 9

prostředí a v dané době považovaly za normální. Ať byli tito lidé ze společnosti sebevíc vytlačováni a žili jakoby mimo ni, byli vždy její součástí, byť šlo o společnost na jakémkoliv stupni a v kterékoliv době.

Dnes pojem postižený člověk stále více nahrazujeme jinými termíny jako např. znevýhodněný člověk, člověk se speciálními potřebami. Přesto pojem postižený člověk potřebujeme. Pro celou prehistorii musíme totiž vystačit s doklady hmotné povahy, především s kosterními nálezy, a ty vypovídají o fyzickém zdravotním stavu populace, v důsledku čeho lidé umírali, resp. s jakými somatickými postiženími přežívali. Zejména na počátku vývoje lidského rodu tak můžeme o konkrétních „znevýhodněných“ jedincích objektivně hovořit jako o lidech postižených – tělesně postižených. Literární prameny nejsou, nemáme tedy důkazy o sociálním znevýhodnění. Pouze nepřímou lze usuzovat o tom, co toto přežití umožnilo. O jiných znevýhodněních, pokud se v prehistorii nějak projevovala, můžeme přinášet jen důkazy nepřímého charakteru.

„Na počátku historického období je to z hlediska našeho zkoumání poněkud jinak. Postižený člověk je zhusta ukryt v kategoriích, personifikujících slabší a pomoci potřebné sociální skupiny. Nejčastěji jsou to vdovy, sirotci, cizinci a - lidé bédní, chudí. Náš postižený se bude nalézat ponejvíce mezi lidmi nemajetnými, chudáky. Z tohoto pole vystoupí pouze tehdy, jestliže jeho existence byla pro společnost z nějakých důvodů natolik důležitá, že se považovalo za vhodné ji i zaznamenat, anebo tehdy, jednalo-li se o člověka společensky výše postaveného. Jakmile však z této anonymity postižený člověk jednou vystoupí, stane se typem, který rozšíří spektrum kategorií lidí znevýhodněných. Dokonce od počátku to není jen nějaký postižený vůbec, ale hned je to slepec, mrzák, nemocný nakažlivou chorobou apod. Někdy však i onen chudý a bédný člověk může mít zcela konkrétní podobu danou sociokulturním kontextem a přírodními podmínkami.“²⁵

Vztahy mezi postiženou minoritou a nepostiženou majoritou se vyznačují jistým napětím a jejich řešení patří do základních paradigmat lidského údělu. Právě toto je okolnost, kvůli níž je důležité co nejvíce dohlédnout nazpět, abychom více rozuměli sami sobě.

²⁵ Titzl 2000, str. 10

5.2. Proč zkoumat historii fenoménu zdravotního postižení?

Oblasti lidské činnosti jsou velmi různorodé. Existují oblasti obecné, které jsou součástí běžných aktivit společenské většiny. Pokrok se jeví jako schopnost specializace při současném zvládnutí aktivit v obecné oblasti. Pradávná společenství drtivou většinu svých aktivit realizovala v obecné oblasti. Dnes se však vyspělé společnosti dostávají do situace, kdy jedinec, zaměřený na úzce specializovanou oblast, ztrácí kontakt s oblastí obecnou a mnohdy zcela přehlíží existenci jiných specializovaných oblastí, čímž je v konečném důsledku handicapován. Přejdeme-li do roviny konkrétně související s touto prací, pak např. zjistíme, že jedinec zaujatý prací se zdravotně postiženými osobami má velice povrchní povědomí o historické stránce jím řešeného problému. A proč by vlastně takovou zkušenost potřeboval?

Že to není tak banální záležitost, jak se na první pohled může zdát, může nastínit následující empirická zkušenost:

Aktuální pozice „zdravotně postiženého“ v naší společnosti je především důsledkem stavu a fungování společnosti v uplynulých 50letech a je značně ovlivněna ideologií a způsobem jejího prosazování na našem území. V uplynulém desetiletí došlo k výraznému zlepšení této pozice a to mimo jiné i zpřístupněním nových aktivit, včetně sportu. Vlivným činitelem tohoto zlepšení je samozřejmě také vývoj lékařské vědy.

Tímto způsobem lze zjednodušeně interpretovat současné chápání pozice zdravotně postižených ve společnosti a tím vlastně také vztah společnosti ke zdravotně postiženým tak, jak jej vidí člověk průměrně informovaný o této problematice. Nejedná se o výsledek vědeckého výzkumu, ale o zobecnění názorů poměrně nemalého množství lidí (n=30) různého věku (18-62 let) a pohlaví, se kterými jsem na toto téma v nedávné době diskutoval.

„Společenské postavení jedinců se zdravotním postižením“ je téma odborné, přesto povědomí o této tematice je vizitkou celé společnosti. Následující obsah této kapitoly jsem se proto rozhodl postavit na tematických směrech vzešlých z debat při tomto dotazování. Snad jen zbývá doplnit, že v rámci výše uvedených debat jsem oslovil tu část veřejnosti, kterou lze ve vztahu k tématu označit jako „zájmově spřízněnou“.

Pro potřeby zmapování výše uvedená zjednodušená interpretace je charakterizována několika momenty:

- Povědomí o historii dané problematiky sahá povětšinou do doby, kdy dotázaný jednatel přišel poprvé do styku s prvními relevantními informacemi. To je často až doba po roce 1989, kdy se společenské změny promítly i do odtabuizování tématu zdravotního postižení a toto se tak díky médiím dostalo do „volného oběhu“, začalo být diskutovaným.
- Doba před rokem 1989 je považována za „dobu temna“, kdy slovní spojení „zdravotní postižení“ se ve slovníku běžného člověka téměř nevyskytuje. Občan ČSSR nebyl řešením této problematiky nikdy zatěžován.
- Změna v oblasti této společenské problematiky je vnímána jako pozitivní důsledek vývoje po roce 1989.
- Konkrétní vztah jednotlivce ke „zdravotně postiženému“ drtivá většina Čechů nezná.
- Znalost historie této problematiky jde zcela nad rámec (i hlubšího) společenského povědomí.

Toto jednoduché, subjektivní „šetření“ přináší některá zajímavá dílčí zjištění:

- 1) Přínos historie k současnému tématu zdravotního postižení tématu dosud nikdo nezkoumal. Hodnota historické zkušenosti tak není využívána, je vnímána jako naprosto okrajová záležitost, která má s aktuálními otázkami a problémy společného pramálo.
- 2) Jedním z hlavních měřítek správnosti lidského konání, tedy měřitelnou hodnotou je okamžitý výsledek. Existuje poměrně velká skupina aktivních jedinců v naší společnosti, pro které jsou hlavním středobodem právě konkrétní soudobé výsledky dané činnosti: světový rekord v plavání nebo kladná odezva organismu zdravotně postiženého jedince. Tedy to, co bychom mohli z dlouhodobého hlediska dané činnosti nazvat dílčími výsledky, jakýmsi časoprostorově malými dílky mozaiky dané lidské činnosti. Nesnažím se žádným způsobem snížit důležitost uvedených cílů, jen upozorňuji, že se jedná o krátkodobé cíle. Je však třeba mít na zřeteli, že díky absenci historického povědomí se často zapomíná na hlavní myšlenky směřující danou lidskou činnost vývojově správným směrem. Dlouhodobé směřování ve smyslu víry. Člověk a jeho činnost by neměla být omezena na jednoduché navazování na bezprostředně předešlou činnost (ať už vlastní nebo předchůdce). Měla by naopak vždy reflektovat dlouhodobé směřování, pozici a cíle dané činnosti. Je to jedním ze znaků dnešní

dynamické doby plné informačních technologií, přebytku informací a jejich těžko definovatelné relevance či pravdivosti. Bez znalosti historie a pokorného využití jejího povšechného potenciálu prospěšnosti se můžeme dostat na scestí – tak jak se tomu stalo např. v českém sportu zdravotně postižených – viz [Kap.8.6.2.: Několik slov k aktuální situaci v českém sportu jedinců se zdravotním postižením](#) .

- 3) Ačkoliv to není výše zmíněno, uvedené šetření přináší také jednu těžko popíratelnou tezi, která jde napříč všemi uvedenými tvrzeními:

Obecný vztah člověka a potažmo společnosti ke zdravotnímu postižení je ze značné části výsledkem pudového chování – podobně, jak je tomu u jiných živočišných druhů, které žijí ve společenstvích. Historie zaznamenává a reflektuje, jakým způsobem si s tímto problémem poradili nebo neporadili naši předkové. Z tohoto jednoznačně vyplývá, že **chce-li se naše společnost do budoucna vyvarovat pochybení ve vztahu ke zdravotně postiženým, měla by se jednoznačně poučit z historie**. A právě to je jedním ze záměrů této práce.

5.3. Dílčí otázky k historické analýze

V předešlé kapitole jsem uvedl svůj neformální průzkum stavu povědomí o historickém vývoji zdravotního postižení jako společenského fenoménu. Z této jednoduché nevědecké analýzy však lze vyvodit několik otázek, které bez odborného povědomí o dané tematice nelze uspokojivě zodpovědět. Využijí jich jako vodítko pro směřování k informacím:

- 1) **Do jaké míry je daný tématický okruh znám / probádán.**
- 2) **Jak je dané téma řešeno v jednotlivých etapách vývoje společnosti?**
- 3) **Co je příčinou „problematizace“ vztahu společnosti k jedinci se zdravotním postižením?**

Následně je třeba analyzovat zjištěné informace:

- 1) **Jaká je hodnota, směrodatnost a použitelnost zjištěných skutečností.**
- 2) **Co vyplývá z analýzy zjištěných skutečností, jaký je výstup (postoj / názor):**
Je třeba vyhledat vážné a důležité momenty, jejich řešení, chyby, tendence společnosti tyto chyby s odstupem času opakovat a momenty, které tyto tendence podporují.
- 3) **Jaká doporučení lze z těchto zjištění vyvodit, jak lze předejít opakování chyb.**

5.4. Fenomén zdravotního postižení v historických etapách

Chceme-li zkoumat historii fenoménu zdravotního postižení ve společnosti, musíme začít tam, kde nám to objektivní poznatky umožní. Problémem je, že „víra a myšlenka se nedají vykopat“²⁶, proto poznatky týkající se např. pravěku mohou být pouze hmotného rázu: jeskynní malby či vykopávky apod. Chování lidí a hodnotový systém lze pouze aproximovat logickou dedukcí. Teprve s prvními výskyty psaného (a rozluštěného) písma můžeme doložit nejen stav věcí, ale i vztahy a složitější děje ve společnosti. Přesto však lze některé společenské zvyklosti i přes chybějící literární prameny poměrně dobře zrekonstruovat. Např. vztah ke zdravotně postiženým členům společenství lze poměrně dobře odhadnout ze vztahu společnosti k dalším oslabeným jedincům – dětem a matkám.

5.4.1. Pravěk

V této části kapitoly se budeme stručně věnovat charakteristice vývoje lidské společnosti ve střední Evropě resp. v našich zemích.

Prvním obdobím existence lidstva je paleolit – starší doba kamenná (cca 700 000 let – cca 9000 př. Kr.).

První archeologický nález člověka na našem území je datován na období před 550 000 lety²⁷, tedy právě do paleolitu. Život je přizpůsoben způsobu obživy – lovu zvěře a sběru plodin. Zmiňovaným nálezem je jeden molár – a to je příliš málo i k domýšlení. A tak první relevantní nálezy se váží k období střední fáze mladého paleolitu, přesněji před cca 26. 390 (+/-390) lety²⁸, kdy byla mimo jiné založena hrobka u Dolních Věstonic. V hrobce ležela 40letá žena se značně deformovaným obličejem (deformita + léze n. trigeminus). Vzhledem k dalším atributům nalezeným poblíž hrobky (známá plastika Venuše da Vinci a méně známá řezba obličejové masky; obě se svěřenou levou částí obličeje), se usuzuje, že žena měla ve společnosti výsadní postavení. Žena s touto deformitou žila nejspíš celých 40 let – jako těžce zdravotně postižený člověk s viditelným poznamenaním; pro společnost zcela jistě „*musela mít vlastnosti, jimiž si získávala úctu*“

²⁶ Eliade 1995, str. 29

²⁷ Sklenář 1974, str. 24-26

²⁸ Clark 1973, str. 85

nebo vzbuzovala bázeň“²⁹. K této době se váže ještě jeden významný nález (hrob asi těhotné ženy s deformitami se dvěma muži), který však není dosud zcela jednoznačně interpretován.

Druhou etapu vývoje lidstva tvoří neolit – mladší doba kamenná (cca 9000 – 4000 př. Kr.). Toto období nás zajímá především kvůli společenským změnám. Člověk přešel k usdlému způsobu života – končí období sběračů a lovců, lidé pěstují zemědělské plodiny a chovají zvířata. Společnost je rodová, tedy rodově pokrevně příbuzná, „dětí se stávají příslušníky rodového uskupení samotným narozením“³⁰. Z pohledu převahy pohlaví se jedná o společnost matriarchální. Jednotlivé kultury bývají nazývány podle atributů jimi zpracované keramiky.

Z období eneolitu – pozdní doby kamenné (cca 4000 – 2000 př. Kr.) existují doklady o zpracování kovů a společnost se postupně mění na patriarchální. Objevují se první snahy o „kulturní unifikaci“ na větších územních celcích. Časté jsou žárové hroby, objevují se i hroby kostrové, jsou však považovány za výjimečné.

Zajímavým nálezem je rituální pohřeb 45-55leté ženy, která měla deformovanou tvář, změněnou osu páteře, osteomyelitidu pravé pažní kosti. Pohřbena byla s mužskými atributy (sekeromlat). Nález je interpretován jako pohřeb ženy zaujímající významné místo v daném společenství³¹.

Období pozdního eneolitu je považováno již za patriarchální a je charakteristické masivnějším nástupem civilizačních chorob – změn na kostech, hnisavých zánětů čelistních kloubů, zubních kazů³².

Období cca 2000 - 800 př. Kr. označujeme jako dobu bronzovou. U nás je **začátek tohoto období** spojen s významnou střeoevropskou kulturou ÚNĚTICKOU, jejíž nejvyspělejší osídlení se lokalizuje do středních Čech. V této kultuře se objevuje ukládání mrtvých do vydlabaných dřevěných rakví a u dětských pohřbů zvyk, tzv. pithoi – ukládání pozůstatků dětí do nádob. Z pochovávání některých zemřelých stranou např. v Březně (okr. Louny) prý nelze vyloučit již zmíněnou možnost zvláštního uložení adoptovaných, postižených, nemocných, poznamenaných, trestaných. Nové kultovní praktiky svědčí pro antropofagii (lidojedství) – nález na Cezavách u Blučiny, kde se v jednom zásypu našly

²⁹ Titzl 2000, str. 14

³⁰ Pleiner a kol. , 1978, str. 201

³¹ Podborský a kol. 1993, str. 185, 188

³² Podborský a kol. 1993, str. 228

kosti nejméně 12 osob, z toho 11 dětí ve věku od 2 do 6 let³³. Tito lidé „jen těžko zemřeli přirozenou smrtí“³⁴, při čemž většina stop násilných zásahů je postmortálních. Musíme tu zpozornět, neboť na většině nálezů dětských očnic jsou zjevně orbitální cribra (síťovitě změněná struktura kosti), což může být následek nedostatečné či jednostranné výživy, ale i projevem anemie. Ač je nález interpretován jako zbytek obětního rituálu, přesto v tomto případě nelze prokázat, že by jedinci určené pro tento rituál byli vybráni na základě zmíněné nemoci či vady.

Ve **střední době bronzové** se kosterní nálezy přestávají vyskytovat v důsledku nástupu kultury LIDU POPELNICOVÝCH POLÍ – ostatky žárového pohřbu byly uloženy do uren – popelnic. Je to doba oddělování řemesel od zemědělství, prosazení náčelnického systému a v náboženství doba rozvíjejícího se polyteismu³⁵. Velký přírůstek obyvatelstva má za následek nejisté poměry ve společnosti a poměrně častý výskyt válek³⁶.

Mladší a pozdní dobu bronzovou v Čechách vyplňuje kultura KNOVÍZSKÁ, v níž také převládaly pohřby žehem. Z kostrových pohřbů upoutá skupina pohřbů zvláštních tím, že mrtvolky byly zohaveny. Je možno dokladovat poměrně časté příklady drastického usmrcování lidí, kteří se nějak vyřadili ze společnosti ostatních. Nálezy štípaných lidských kostí by mohly svědčit o rituálním kanibalismu.³⁷

Po době bronzové přichází doba **železná (800 př. Kr. – 1. stol. po Kr.)**.

Dobu železnou v našich podmínkách dělíme na dvě fáze. První fázi tvoří **halštatské období (800 – 2. pol. 5. stol. př. Kr.)**, které je z našeho pohledu zajímavé pokračujícími výskyty rituálních drastických pohřbů, často s krvavými dětskými oběťmi. Období končí s nástupem Keltů. Druhou fázi tvoří **období laténské (2. pol. 5. stol. př. Kr. – 1. stol. po Kr.)**

Jde o údobí, ve kterém naše území ovládli KELTOVÉ. Ve druhé polovině 5. století př. Kr. došlo k prvnímu vpádu Keltů na Moravu. Nálezy lékařských nástrojů na keltských oppidech dokládají pokusy o léčbu. Ze zdravotních potíží tehdejších lidí zaujaly badatele časté kostní změny na páteři, nás pak fakt, že na pohřebištích se nachází jen minimum dětských koster, při čemž hroby velmi malých dětí se tu nevyskytují vůbec. Objevují se

³³ Podborský a kol. 1993, str. 251

³⁴ Titzl 2000, str. 16

³⁵ Podborský a kol. 1993, str. 330-332

³⁶ Souček 1999, str. 15

³⁷ Pleiner a kol. , 1978, str. 463-465

však hroby bez výbavy. V těchto případech asi půjde o pohřby lidí z nejnižší společenské vrstvy, nicméně z extrémních poloh uložení zemřelých se usuzuje, že by mohlo jít o osoby zdravotně postižené³⁸.

Lidské oběti u Keltů byly obvyklé a jejich popisy nacházíme u antických autorů. Významnými písemnými historickými prameny jsou zápisky, které pořídil Gaius Iulius Caesar při svých válečných taženích - Zápisky o válce v Gallii. Je zde mimo jiné zaznamenáno, že „Keltští kněží (druidové) si vyprošovali přízeň rozsáhlého panteonu např. upalováním zločinců, zajatců i nevinných v modlách upletených z proutí a dalšími drastickými obětmi lidí.“³⁹. Dále se dovídáme, že už existovali lidé bez rodových svazků, kteří se jako „chudina a chátra“ pohybují po kraji a že tu byla i vrstva „vyhnanců a odsouzenců“⁴⁰.

V době okolo 180 let př. Kr. nastává přechod k žárovým pohřbům, takže důležitý zdroj informací, který by nás s ohledem na přežívání postižených osob nejvíce zajímal, mizí. V polovině 1. století po Kr. zanikla i moc Keltů na sever od Dunaje.

Poslední fázi před vznikem prvních státních útvarů na našem území tvoří tzv. doba římská a příchod slovanských kmenů (1. stol. - až 6. stol. po Kr.)

Tato doba navazuje na keltské období a zahrnuje čas do 4. st. po Kr. včetně. Je to doba střetů germánských kmenů žijících na našem dnešním území s mocí římského impéria, odtud název. Pohřby jsou opět většinou žárové.

STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ vyvolaná hunským nárazem časově zahrnuje 5. a 6. století. V poslední vlně nových příchozích je zastoupení dětských pohřbů tak malé, že dle historiků „nemůže odpovídat skutečnosti“⁴¹. Předpokládají se tu rituální zásahy, které měly ovlivnit selekci.

Po obrovských odsunech zejména germánských kmenů z oblasti se na našem území se objevují Slované.

O Slovanech a jejich kultuře se dovídáme z kusých zpráv římských a byzantských historiků. Tyto zprávy mají charakter mýtů. Báje, mýty a legendy představují těžko uchopitelná vyprávění založená na mnohdy pravdivé události, kterou líčí formou alegorie.

³⁸ Podborský a kol. 1993, str. 402, 418

³⁹ Titzl 2000, str. 17

⁴⁰ Caesar, 1972, str. 167, 181, 205

⁴¹ Pleiner a kol. 1978, str. 767

Jejich smyslem je poučení posluchače. Pro nás tkví jejich smysl v tom, že jsou v nich často zakódovány archetypy chování typické pro soudobé a starší generace.

První zmínku o Slovanech a jejich náboženství zanechal byzantský historik Prokopios (500-560 po Kr.) v díle *Válka s Góty*, kde píše, že Slované uctívali různá božstva, ale i řeky a vodní víly; pánem všech věcí byl jediný bůh, tvůrce hromu.

Slované svou víru v oddělování duše od těla promítali do přesvědčení o existenci duchů, proto také uctívali své předky. Proměny duší demonstrují změnou lidského „ustrojení“: tak vzniká Můra, Vlkodlak, Upír, Vodník, později se k těmto přidávají i jiné postavy mající původ nejspíše v křesťanství – např. zlý Černobůh. Polabští Slované a Rusové znázorňovali velikost, moc a vševidoucnost počtem hlav nebo tváří – polykefalismus. Příkladem je Triglav.

Ve slovanské mytologii je především obsažena pohanská osudovost, později, v dobách středověku, se vlivem křesťanství prosazují prvky spravedlnosti.

5.4.2. Pravěk – interpretace

Jak již bylo řečeno, vztah společnosti ke zdravotně postiženým jedincům v pravěku si lze, vzhledem k chybějícím písemným pramenům, pouze domýšlet. Nicméně i „pouhé“ archeologické nálezy lze interpretovat s pozoruhodnou přesností.

Některé nálezy z **doby kamenné** nám dokládají, že viditelné tělesné postižení v ostatních členech společenství vzbuzovalo nejspíš protichůdné pocity. Příkladem je zmíněná žena s deformitou obličeje. V závislosti na mnoha okolnostech došlo v tomto případě alespoň v rámci daného společenství k určitému názorovému konsenzu – ženě byla nejspíš přisouzena nějaká vlastnost, jež ji v očích ostatních členů tlupy pozdvihla na možná až posvátnou úroveň – pouze tak se mohla zmíněná žena dožít tak vysokého věku. I vzhledem k výskytu výtvarných dílek, která byla touto ženou patrně inspirována, se tento model jeví jako velmi pravděpodobný. Samotným impulzem k uctívání / respektu vůči této postižené osobě byl nejspíš nějaký konkrétní, společensky nikoliv bezvýznamný čin. Pouhá spřízněnost postižené osoby s vůdčí osobností společenství by nejspíš dožití se vysokého věku nezajistila. Tomuto tvrzení např. nahrává to, že v těchto tlupách je předpokládána generační (horizontální) spíše než genealogická (vertikální) spřízněnost jedinců ve společenstvích – nemohlo se tak konat prosazování určité rodinné větve.

Zdravotně postižení jedinci, ke kterým nebyla chována podobná obzvláštní úcta, pravděpodobně byli ponecháni na milost jednotlivých členů společenství. Pokud neměl takový jedinec úplnou smůlu, jiný člen nebo část společenství se ho ujala. Avšak při příchodu výrazněji nepříznivých životních podmínek nejspíš docházelo k tomu, že nejslabší členek společenství byl do značné míry ponechán svému osudu. Proto, pokud zdravotně postižený přežil do věku alespoň částečné samostatnosti, vyššího věku se mnohdy nejspíš nedožíval.

Společnost se dále mění. Lovci a sběrači se kvůli účinnějšímu způsobu obživy usazují, tvoří rodová společenství matriarchálního typu. Později s objevem zpracování nových materiálů dochází ke změně na patriarchální společnost, začínají se objevovat první civilizační choroby.

Konsenzus, posvátnost. Těmito hesly se dostáváme k jednomu velmi důležitému prvku, který formuje sociální chování – k víře. Náboženské představy jsou a bezpochyby vždy byly jedním ze základních pojivých prvků společenstev. V pravěku v době od mladého paleolitu tyto představy často uchovával, tvořil a dalším generacím předával ideový guru tlupy – šaman. Právě on mohl a pravděpodobně měl významný podíl na tvorbě názorů celého společenství, obzvláště pak v reakci na méně obvyklé situace.

Nyní lehce odbočím. Agresivní chování směřované dovnitř společenství nemohlo v principu nikdy dosáhnout takové intenzity, aby bylo pojato za standard chování a to jednoduše proto, že takové společenství by tím nejspíš zaniklo. **Doba bronzová** je dle historiků dobou víry v oddělování duše od těla (tato víra je příslovečná např. pro kulturu popelnicových polí).

Vyhnat nebo zlynčovat člena společenství asi možné bezesporu bylo, avšak podnět k tomuto konání musel být řádně „argumentačně podpořen“ a z pohledu náboženského vysvětlen – k tomu byl nejpovolanějším členem společenství právě šaman. Nacházíme tak sice poměrně časté vykopávky hromadných hrobů po obětních rituálech, mnohdy s patrnými prvky kanibalismu a na rozdíl od doby kamenné tedy zde lze vystopovat prvky záměrné likvidace společensky odlišných individuí. Avšak kromě těchto rituálních obřadů, které byly u každého společenství a v různých dobách poměrně odlišné, k cílenému plenění zdravotně postižených jedinců nejspíš nedocházelo.

5.4.3. Předantické civilizace

Mezi nejvýznamnější civilizace, které ovlivnily pozdější evropské národy, můžeme zařadit více starověkých kultur. Nejvýznamnější role lze přisuzovat Mezopotámii, Egyptu a samozřejmě pak starověkému Řecku a Římu. Zákony těchto civilizací pak reflektují nejen přestupky proti obyčejům, ale také normu „dobrého“ chování v dané kultuře.

První státní útvary, které přímo ovlivnily naši civilizaci, vznikly v oblasti Mezopotámie. V této oblasti vznikla jedna z kultur, kde lze hledat prameny křesťanství. Důležité jsou pro naši kulturu tehdejší mýty a dále zákoníky.

Mýty starověké Mezopotámie

Historici se shodují v tom, že mnohé z mýtů, které se dochovaly v psané podobě, zcela nepochybně byly předlohami pro biblické příběhy. Židovsko-křesťanská tradice, která je obecně považována za základ současných evropských kultur, tak má ke kultuře starověké Mezopotámie blíže, než si laická veřejnost dokáže vůbec připustit. Mnohé významné a hodnotné principy a myšlenky se dochovaly v původním klínovém písmu. Toto písmo bylo po dobytí Babylónu Alexandrem Velikým okolo roku 330 př. Kr. zcela uvedeno v zapomnění. Na dlouhou dobu – až do novověkého rozluštění písma – tak byly myšlenky uchované v tomto písmu ztraceny ze světa. Pouze část z nich se dochovala v mírně pozměněné formě jako biblické texty. Jiná část upadla v zapomnutí. Z našeho pohledu je zajímavý např. sumerský mýtus „Enki a Ninmach“ (Enki = největší bůh, pán země), ve kterém se setkáváme s poměrně zřetelným popisem postižení resp. onemocnění, nenormality, a zároveň s návrhem na zajištění náhradního zdroje obživy. Dokonce člověku neužitečnému měla být poskytnuta péče, aby mu byl zachován život. V této souvislosti je vhodné zmínit pravděpodobnou dobu vzniku textu: cca 18. stol. př. Kr.!

Chammurapiho zákony

Ochrana slabých byla principem, který byl nejen proklamován, ale i zákonnými normami zabezpečován. Tak v případě těch ochrany nejvíce potřebných, nemluvňat, se dospělo k tomu, že bylo možno přijmout děti do jiné rodiny. Prodání a adopce dítěte se stalo výhodnější pro obě strany než jeho odložení a ještě tím dítě bylo uchováno při životě. I dětem zplozeným nelegitimně se mohlo za jistých okolností dostat stejného postavení, jako dětem ze svazku legitimního.

Žádný zákoník neobsahoval ustanovení, které by podobně jako ve starém Římě dalo otci právo nad životem a smrtí členů rodiny. Nejtěžším fyzickým trestem bylo utěti ruky synovi. Syn mohl být vypuzen z rodiny jedině na základě soudního výroku. V trestních věcech vývoj směřoval od krevní msty k rovnocenné odvetě, čímž bylo analogické porušení tělesné integrity zmrzačením. Odvetné zmrzačení mohlo mít alternativu v odčinění příkoří majetkovou náhradou. Ne vždy však byla majetková náhrada vývojově vyšší stadiem – zákony staršího Urnamua a mladšího Chammurapiho jsou toho dokladem.

Další oblastí, která významně ovlivnila evropský vývoj, byl starověký Egypt

Také z **mytologie** starověkého Egypta pochází mnohé biblické obrazy. Jedním z takových je vážení činů na miskách vah před smrtí – souboj svědomí a spravedlnosti.

Pokud svědomí duše nepřesvědčí Tribunál Usírova soudu, duši zemřelého požere chiméra a nepustí jej tak do blaženého ráje. Spoléhání na slovní přesvědčování božstva o své pravdě se Egyptanům muselo jevit riskantní. Proto zmíněné Naučení pro krále Merikarea doporučovalo: „Konej spravedlnost, pokud jsi na zemi: ukonejši plačícího, neutlačuj vdovu, nepřipravuj nikoho o majetek jeho otce...“⁴².

Podobná naučení jsou typickou složkou staroegyptského písemnictví. Výchovné a náboženské aspekty se v nich natolik prostupují, že je nelze prohlásit jen za nějakou svého druhu mravoučnou literaturu. Měly totiž nezkušeného člověka přivést k respektování **principu maat**, tj. k chování, které by mu umožnilo obstát před Usírovým soudem.⁴³

5.4.4. Antika

Z kultur Mezopotámie a Egypta čerpaly další starověké civilizace - antické Řecko a Řím. Obě kultury jsou provázány, římská navazuje na řeckou.

5.4.4.1. Řecko

Řecká mytologie

Staré řecké báje jsou jedním ze zdrojů pro vzorce lidských a společenských postojů v dalších etapách vývoje řecké ale i římské společnosti. V bájích se např. často vyskytují poznámky o méněcennosti leváctví, které často znamená neštěstí. Zajímavá se může v jistých ohledech jevit také myšlenka, že zlo plodí zlo – to je třeba chápat ve vztahu ke

⁴² Vachala 1992, str. 77

⁴³ Titzl 2000, str. 58

zdravotně postiženému jedinci jako poněkud nebezpečný předsudek – jako prapůvodní příčina zdravotního postižení je chápáno nějaké předchozí provinění. Ze samotného principu řeckého chápání člověka pak vychází druhá interpretace postižení: Nadměrná výtečnost plodí zpupnost, kterou bohové trestají – optimální je nalezení střední cesty pomocí rozumu a plné žití v přítomnosti z darů aktuálního fyzického zdraví. Člověku je dána touha po dosažení dokonalosti, avšak je lepší se smířit s maximem, které je od této dokonalosti vzdálené. A právě tato vzdálenost, která se rozevírá mezi očekáváním člověka a jeho sníženými dispozicemi, to je postižení.

Kalokagathia

Tehdejší společnost, více než kterákoliv jiná na mnoho staletí dopředu, vyzdvihovala myšlenku, která je shrnuta v pojmu kalokagathia. Význam tohoto řeckého pojmu je komplexním vyjádřením touhy směřování za jednotou krásy těla i ducha. Vystihuje mimo jiné i postoj ke zdravotnímu postižení, chudobě a nemoci, kteréžto pojmy byly společností chápány jako zlo, o které je třeba se správně postarat. Princip řešení otázky zdravotního postižení vychází právě z kultu kalokagathie – už postižené dítě má být pro svou tělesnou nedokonalost zlikvidováno. Za názory společnosti můžeme považovat tehdejší zákony. **Spartskou** ústavu a její zákony sepsal údajný Lykúrgos. V jeho zákonech se mimo jiné dovídáme, že dítě je ve společném vlastnictví státu, proto pro jeho zplození lze např. požádat manžela o jeho ženu za účelem zplození dítěte; pokud bylo dítě radou starších shledáno slabým a nehezským, bylo přikázáno shodit jej ze skály na určitém místě. Lykúrgos také podporoval dobrovolnou smrt starce – ani na konci života nemají být občané nepříčinliví.

Zákony **athénské** společnosti formoval Solón. Z ustanovení, která mají vztah k tématu této práce, uvádím následující:

- Syn nebyl povinen živit zestárlého otce, jestliže ho otec nedal vyučit řemeslu. Proto jsou 2 důvody: 1) V Athénách bylo málo půdy a ta nestačila uživit všechny, proto ta podpora řemesel a obchodu. 2) Kvůli mravům – ženit se bylo záhodno kvůli dětem, nikoli pro rozkoš, proto např. synové nevěstek své zestárlé otce živit nemuseli.

- Bezdětní směli odkázat majetek, komu chtěli. Spatřuje se v tom povýšení přátelství a náklonnosti nad příbuzenství a povinnost. Zištným sňatkům čelil Solón některými opatřeními jako např. - odstranění věna a povinností plnit manželské povinnosti nejméně třikrát za měsíc.

- Vyhlásil zákaz prodeje dcer a sester, ledaže by byly usvědčeny z nedovoleného styku s mužem .

- Z hlediska vývoje dobročinnosti resp. chudinské péče nutno zmínit zákon o veřejném stravování, nazvaný parasitia. Nebylo dovoleno zúčastnit se ho příliš často – to se hodnotilo jako projev ziskovosti, trestán byl však ten, kdo se ho zúčastnit nechtěl, ač na to měl právo, což se považovalo za pohrdání celkem, společností.

Solón se bezprecedentně zachoval také tím, že prý dal na náklady státu živit zmračeného muže. To napodobil Peisistratos (samovládce v Athénách 546-527 př. Kr.), když vydal zákon, podle něhož mají být na státní útraty vyživováni váleční invalidé.

Možná teprve u Solóna má původ zásada prikazující nemluvit špatně o mrtvém. Solón tím chtěl čelit přetrvávající nenávisti.

5.4.4.2.Řím

Římská odlišnost

Jak již bylo zmíněno, římská kultura navazuje na řeckou. Výjimky pochopitelně vycházejí z odlišného počátečního vývoje obou kultur. Z našeho pohledu je jedním z nejdůležitějších rozdílů pohled na chápání smyslu principu kalokagathie. Zatím co Řekové jsou s tímto principem sami osobně v souznění – uplatňují jej na sebe samé, přistupují k němu aktivně, Římané kalokagathii vnímají jako něco, co přichází s porobenými řeckými otroky. Výsledkem je spíše pasivní vnímání tohoto pojmu, Římané krásu těla i ducha vnímají jako něco, na co je příjemné se dívat, ale příliš náročné a pracné, než aby tento princip uplatňovali sami na sobě. K tomu jim stačilo provozovat gladiátorské hry, kde bylo možné se na kalokagathii (pravda, poněkud v paradoxní pozici) podílet, třebaže pasivně. S tím jde ruku v ruce několik dalších odlišností od řecké kultury. Předně řecký Gymnasion je Římanům zcela cizí, tělesná kultura je pěstována pasivně (např. v lázních). Na druhou stranu dochází, zásluhou prosazování myšlenek filosofů, k úpravě některých vyloženě drastických společenských principů.

Římské právo

Za jeden ze základů římské společnosti je považováno právo. Zákon dvanácti desek je první kodifikací římského práva. V průběhu staletí byl rozšiřován, členěn, upravován a ve více či méně pozměněné podobě platil více než 1000 let! Jeho sociokulturní vliv na

veškeré západní civilizace je hluboký (trvalý) a dalekosáhlý. Proto je na místě uvést podrobněji s naším tématem související ustanovení⁴⁴:

Ze IV. desky:

- *Rychle usmrtit lze zvláště obludné dítě.*
- *Prodá-li otec třikrát syna, je syn osvobozen z moci otcovské.*

Z V desky: `

- *Nad šilencem, který nemá opatrovníka, mají moc mužští příbuzní a členové rodu. - Marnotratníkovi je odejmuta správa vlastního majetku.*

Z VIII. desky:

- *Autor či interpret textu zostuzujícího či hanícího druhou osobu je trestán smrtí.*
- *Lze sáhnout k odvetě, jestliže původce zranění se nedohodne o náhradě s poraněným (konkrétně se uvádí zlomenina ruky či nohy).*
- *U nedospělých zlodějů uváží prétor (nejvyšší soudní úředník), zda součástí jejich potrestání bude bičování. Škodu měli dětští zloději nahradit vždy.*
- *Poručníci, kteří poručenci zpronevěřili majetek, jsou trestně odpovědní „rukou společnou a nerozdílnou“.*

Z X. desky:

- *Ženám se při pohřbu nedovoluje naříkat a drásat si tváře.*

Je evidentní, že existence zrůdy iritovala, takže její usmrcení bylo považováno za dobré pro společnost. Nelze však usoudit, zda již tehdy bylo usmrcení považováno za „dobré“ i pro postižené dítě.

Moc nad někým byla vždy spojena se správou jeho majetku. Jak vidno, byly asi problémy s opatřením vhodných opatrovníků, správci majetku se našli vždy. Hazardování s majetkem a jeho zpronevěření byl vážný přestupek starý jako existence majetku. (Ještě v době zcela moderní bylo za takové jednání možno soudně prodloužit dobu otcovské moci nad marnotratníkem.)

Majetkové delikty dospělých, jako krádež, byly dle Zákona trestány bičováním a svržením ze skály. Pokud šlo o nedospělce, výše trestu záležela na individuálním posouzení příčin těchto „poruch chování“ - předepisovaná náhrada škody měla nepochybně i důvody výchovné.

⁴⁴ Kincel 1972, str. 61-74

Odpor proti sebepoškozování je podstatně staršího data, než se většinou myslí, a nemá původ až v křesťanství.

Možná že za jistých okolností se hana člověka mohla týkat i jeho zjevu. Proto zmiňuji i ustanovení tvrdě postihující autory a interprety pamfletů. Taková činnost musela být chápána jako veliký přestupek, když měla být postihována trestem smrti. Ten se dle Zákona jinak týkal jen mála věcí.

Na závěr zmiňme jako příklad dvě ustanovení, která ilustrují ducha Zákona dvanácti desek i původ prvků právního vědomí přetrvávších do dneška: Nebylo na újmu, byl-li nebožtík pohřben se zlatem spravenými zuby, čili nepovažovalo se za vhodné, člověka, byť mrtvého, o toto zlato připravit.

Pro nás je zajímavé to, že další „evoluční“ úprava římských zákonů známá jako Justinianova kodifikace se později stává základem pro tzv. Cyrilometodějské právo, které se stalo základem právních systémů na našem území.

V římské společnosti je člověk se speciálními potřebami chápán v tehdejších kulturních a mravních souvislostech velmi protichůdně. Zatímco vojenský „veterán“ po úraze z boje byl považovaným členem společnosti, jedinec, který se se zdravotním postižením již narodil, je na tom podstatně hůře. Narodí-li se totiž jako „mrzák“ nebo „monstrum“, otec má právo dítě odložit či dokonce usmrtit. V právních kodexech je i podrobně popisováno jak za různých okolností je s takovým jedincem možno zacházet. V počátcích republiky je odvržení monstra dokonce bráno jako občanská povinnost, rozhodnutí však musí být jednoznačně podpořeno 5 sousedy. Postupně se od tohoto právního stavu upouští, za období raného císařství se tato praxe ruší zcela. Důvodem není nějaké nařízení, ale nejspíš reálné chování společnosti a přirozený společenský vývoj už tak vyspělé společnosti. Tento moment změny vystihuje např. Epiktétos ve svých Rozpravách: „Jedna strana říká, že když už se děti jednou narodí, je těžké nestarat se o ně, neboť od přírody máme náklonnost k nim. Strana druhá přemlouvá první, aby se neujímala výchovy dětí. První strana opáčí, že i kdyby rodiče tohoto přemlouváče věděli, jaké bude dávat rady, přesto by ho jako dítě nepohodili.“⁴⁵

Otázky týkající se zdravotně postiženého člověka v průběhu celé historie starověkého Řecka a Říma procházejí určitým vývojem stejně jako celá tehdejší společnost. Zdravotní postižení je nejprve chápáno jako nedokonalost, kterého je třeba se

⁴⁵ Titzl 2000, str. 113

zavčas zbavit – toto je zaneseno i do zákonů. Reflexí těchto pravidel v kontextu přirozeného citění člověka, které navíc postupně nabírá na významu, dochází k společenské diskuzi a následně i revizi psaných zákonů. Tyto diskuze velmi často rozpoutávají myslitelé tehdejší doby – filosofové a lékaři. Jejich práce je vladaři i zákony podporována. O složitá témata je tak veden neustálý dialog, což se projevuje mimo jiné i tím, že nově nalezená řešení jsou velmi vyspělá – mnohé z problémů tehdejší doby jsou závažnými tématy i v dnešní době. Řešení chudoby a nemoci mohlo být komplikováno tehdejšími technickými možnostmi; avšak zdravotní postižení nezapadalo do myšlenky kalokagathie či áreté.

Významný mezník, který v průběhu doby existence starověkého Řecka a Říma nastal, přinesla významná osobnost řeckého lékaře a filosofa Hippokrata. Ten mimo jiné přinesl nové, od reality se odrážející pohlížení na nemoc, zdraví a zdravotní postižení. Například charakterizoval duševní poruchy jako poškození funkce orgánu, nikoliv jako posedlost démony. Tento názor také obhajoval Platón, který za řešení tohoto stavu považoval léčebnou péči (pohyb nebo cvičení, hydroterapii, masáže a „vystavování se slunci“), kategoricky odmítal exkomunikaci, zařívání a demonizaci⁴⁶.

Z našeho pohledu tkví význam antiky v jejím pochopení nutnosti řešit závažná společenská témata. Řešení přinášeli vzdělanci tehdejší doby – filosofové, lékaři a veřejní činitelé – lidé s právní praxí. Řešily se otázky moci rodičů nad životem dětí, otázky svéprávnosti, povinnosti státu vůči těm, které dnes nazýváme „potřebnými“.

„Přestože antický člověk chtěl žít v řádu, v souladu s kánony uměřenosti, musel se naučit přijímat fakt, že také člověk chudý, nemocný a postižený spoluvytváří obraz lidského rodu. Tím se součástí měr všech věcí stal i onen chudý, nemocný a postižený.“⁴⁷.

5.4.5 Středověk – období tápání

Počátek středověku se vynořuje jako temné období. Křesťanská kultura a pohanské zvyky tvoří podivný rámec, v němž se středověký člověk vulgárněji řečeno „dusí ve vlastní šťávě“ -smíchání bible + pohanské zvyky – příčina zla, pověry, vidět mrzáka = neštěstí.

Středověkému člověku bylo systematicky implantováno vědomí, že je jen hostem na této zemi, kde je nejvýš poutníkem na cestě ke spáse své duše, a tudíž nemá smysl příliš se starat o záležitosti těla. Jenže fyzické tělo se nedalo jen tak pominout. Jeho strasti

⁴⁶ DePauw 2000, str. 17

⁴⁷ Titzl 2000, str. 116

se silně ozývaly v dobách epidemií smrtelných chorob, za hladomorů a válečných střetnutí. Fyzické tělo se hlásilo i potřebami, které tím, že vycházely z míst od pasu dolů, nesly na sobě prokletí něčeho nečistého, ve středověké mluvě hříšného.

Člověk všech společenských stavů a sociálních skupin uvnitř nich byl biblickou tradicí a jejím výkladem utvrzován v přesvědčení, že strážně těla, jako fyzické postižení, nemoc, chudoba, jsou trestem seslaným shůry za jeho hříšné konání, myšlení, či dokonce jen jako předběžná výstraha. Hříšným konáním a myšlením se tak podle těchto výkladů mohly stát i potřeby specificky lidské jako kupříkladu manželské soužití. Proto dlouho trvalo, než manželství, ač církví řazené mezi svátosti, přestalo být považováno za něco méně hodnotného než asketický způsob života.

V takovém myšlenkovém rámci, pokud šlo o hodnocení tělesnosti, středověký člověk žil, přitom propadal žádostem vlastního těla, ale z tohoto rámce znevažujícího tělesnost, nemohl vykročit. A za všechna svá skutečná i domnělá provinění, za případná vybočení z tohoto rámce platil žitím ve strachu.

Společenský rámec života středověkého člověka byl rovněž sevřen schématem učení o trojím lidu. Jenže i tenkrát se kategoriím lidu modlícího se, bojujícího a pracujícího vymykali lidé z tzv. okraje společnosti, což byla jednak chudina, jednak lidé nějak výrazně se odlišující náboženstvím, povoláním, zjevem. Ti všichni však bez rozdílu příslušnosti ke společenské vrstvě či k lidem na okraji společnosti byli ohrožováni nemocemi a zasahováni zdravotními postiženími.

Člověk, kterého v této práci označujeme jako člověka postiženého, tak pykal dvakrát. Jednak strachem ze svého poznamenání vyšší mocí, jednak komplikovaným a ztíženým postavením zde na zemi.

Za této situace je zákonité, že postižený člověk hledal pomoc. Účelová praktičnost i fascinace tajemnem ho přiváděla zpět k biblí, přesněji ke křesťanskému náboženství, anebo ke všem dostupným formám pověrečnosti. Je asi zakódováno v genetickém základu člověka, že v případě potřeby hledá pomoc všude a že tento hledající člověk je ochoten věřit čemukoliv, co se v daný moment jeví jako spásonosné. Patrně proto probíhá v myslích lidí trvalý zápas racionality a iracionality, který je v případě osudu lidí postižených především bojem s předsudkem.

Posun od povědomí o postižení k vědomé pomoci postiženým lidem v této době sotva započal. Za skutečný pokrok je třeba považovat i první právnické formulace (které právě proto, že jsou právnické, bývají pregnantní) týkající se příčin a následků postižení. I medicína musela najít cestu ke skutečnému poznávání lidského těla i mysli a přejít od

doktrinální k příčinné léčbě. Praktická hygienická opatření se začala stávat životní nutností. Konečně se rýsuje i cosi, co bychom dnes pojmenovali záchrannou sítí a co aspoň někomu mohlo poskytnout nejen první, ale i dlouhodobější pomoc v jeho problémech zdravotních a sociálních.

Jakkoliv je vše v počátcích a nedokonalé, mají tyto myšlenkové a organizační posuny jedno společné: ideu pomoci člověku, která se prosazuje, ať už její nositelé mají účelové, či navýsost etické motivy.

Zatím však nebyla ani naznačena druhá polovina této ideje o pomoci člověku, totiž, že je nutná tak zaměřená a tak prováděná pomoc, která člověka postiženého naučí, aby si uměl pomáhat sám. Na tuto druhou část ideje o pomoci postiženému člověku komplementárně doplňující tu první, bylo nutno počkat do poloviny sedmnáctého století. Je příznačné, že toto doplnění postiženého člověka, pasivně přijímajícího pomoc o jeho aktivní přístup a snahu pomoci sobě i jiným, se událo v oboru výchovy a ve vědě o výchově člověka. Můžeme být právem hrdi na to, že myšlenky o takovém způsobu pomoci vnesl do života i do pedagogiky náš Jan Amos Komenský, a to jak celým svým dílem, tak i explicitními formulacemi a doporučeními. V tomto smyslu je Komenský nejen jako pedagog, ale i jako filosof a sociální činitel myslitelem nové doby.

Nicméně přesto, že pomoc postiženým lidem se formovala jako něco, nač sami postižení nemohli mít vliv, je patrný její kvantitativní nárůst. Zdá se, že víc než zlepšování sociálních a hospodářských podmínek v tom hrály roli sebezáchovné motivy těch, kteří tuto pomoc organizovali a prováděli. Této pomoci také napomáhal fakt, že svět nepostižených a svět postižených byl až na výjimky svět jeden, kde si všichni byli daleko víc na očích. Oddělování obou světů, především zřizováním speciálních ústavů, přinesl až novověk.

5.4.6 Novověk

Úvodem této kapitoly nechme zaznít tvrzení, které by v obecném významu měl mít na paměti každý jedinec, který dnes žije ve společnosti bez závažných hromadných konfliktů (např. se nenachází momentálně v podmínkách, kdy by byl sužován strachem o bytí či nebytí sebe nebo svých bližních). Státisíce generací před námi, tisíce civilizačních kultur a stovky národů roztříděných do různých vrstev svých společností vedly svůj, v drtivé většině těžký, boj o blaho svých potomků. Jedině tak bylo možné, abychom se ocitli uprostřed společnosti, která **umí** dosahovat takové pokrokovosti, jako je ta naše

civilizace na planetě Zemi. Sport jedinců se zdravotním postižením je jedním z nejreprezentativnějších důkazů tohoto tvrzení. Vždyť proto, aby se uskutečnil takový projekt, jakým byly např. poslední letní paralympijské hry, muselo lidstvo překonat obrovskou spoustu překážek, včetně té nejtěžší – svoji vlastní sobeckost. V žádném případě není na místě mít na mysli pejorativní smysl tohoto slova. Jde o to, že velká část lidstva musela více než jen dostatečně vyřešit své vlastní problémy, zamést a uklidit před svým vlastním prahem.

Cesta k příhodným životním podmínkám

První společnosti žily v tlupách. Člověk se naučil **skupinové spolupráci**, aby vůbec přežil. Další nárůst lidí a vznik osad s různými duchovními představami znamenal **nárůst konfliktů**. Začínají se objevovat **první vládcové**, vznikají **první pravidla** určující některé hranice přijatelnosti chování tak, aby bylo možné **konflikty řešit**. Používání pravidel v praxi má svá omezení, ale je to právě dlouhodobý proces krystalizace pravidel, který přináší tzv. „životní moudro“ lidstva. Už starověké civilizace pochopily, že jediné **dostatečně dlouhá období bez vážnějších konfliktů** přinášejí dané společnosti maximální dosažitelný rozvoj jejích kvalit – především ve sféře sociální a duchovní. Paradoxně však tehdy tento rozvoj začal postupně odhalovat zásadní nedostatek tehdejší společnosti – **příliš velké třídní rozdíly** a starověký Řím se tak právě v době své největší vyspělosti dostal do vážné krize. Nastupuje křesťanství, pro které jsou tyto palčivé problémy společnosti uchopitelné, najednou mají svá řešení. To způsobuje další rozpor ve společnosti, krize se prohlubuje. Západořímská říše se rozpadá, barbarské kmeny zaplavují Evropu a ta je uvržena do množství mocenských a církevních konfliktů. Celý středověk je vesměs ve znamení prosazování až **zneužívání možnosti různého výkladu biblických textů k mocenskému boji** až agresi. Až Albert Veliký (v 1. pol. 13. stol.) pro tehdejší svět znovu objevuje Aristotela a jeho myšlenky. Na Alberta navazuje Tomáš Akvinský, který svou teologickou prací vytváří nové směry, kterými se až za půlstoletí po jeho smrti začne teorie křesťanské církve řídit. Avšak ani teorie Tomáše Akvinského nepředstavuje takovou sílu, aby změnila církevní mocenskou mašinerii. **Novověk** tak přichází ve chvíli, kdy i **mezi světské obyvatelstvo pronikají odkazy myslitelů starověkých kultur**, tedy v době církvi zpomalovaného počínajícího návratu evropského světské „honorace“ ke starověkým tradicím. Byl to rozvoj obchodu, který umožnil, aby se ve 14. stol. v Itálii vytvořila vrstva obyvatelstva, která do značné míry vládla sama sobě selským rozumem – měšťané. Ti odmítali přijímat církevní názor přikazující askezi, odříkání radostí pozemských a

podsování nutnosti připravovat se na věčný život. Tento světonázor je počátkem 15. století jedním ze stavebních kamenů renesance a humanismu, tedy hnutí, jehož středem je znovu **člověk a jeho touha po životě a vědění**. Tou dobou je naše území sužováno husitským bojem za reformu církve kvůli reálně se prohlubujícímu rozdílu mezi tím, co církev káže a tím, jak se chová. Tento vnitřní rozkol církve později uvádí v chod její **reformaci** – vnitřní snahu církve o zastavení vlastního morálního úpadku a její obrození. A tak humanistické myšlenky na naše území pronikají na krátký čas až počátkem 16. století s nástupem Habsburků. Krátký světlý okamžik uprostřed upevňování monarchie se silnou ústřední mocí a jedinou katolickou církví reprezentuje vláda císaře Rudolfa II. Jeho Majestát je tehdy nejsvobodnějším, ale u nás také na dlouhou dobu posledním **svobodným náboženským patentem**. Následuje totiž Bílá hora, třicetiletá válka, následná vlna nevolnictví, rekatolizace a jezuitského pronásledování. Teprve v průběhu vlády Marie Terezie s nástupem **osvícenství** dochází k postupnému uvolňování poměrů. Osvícenství zakládá své teorie na **víře v rozum člověka a jeho schopnosti**: „člověka i společnost lze zdokonalovat výchovou, která se opírá o rozumové poznání“⁴⁸. Marie Terezie, Josef II. a Leopold II. svými patenty položili mj. **základ nové občanské společnosti**. Následuje období velkých revolučních změn. V popředí stojí Velká francouzská revoluce, která lidstvu dala **první moderní občanský stát**. Pro Evropu měla revoluce výrazné důsledky. Zrušila feudální přežitky, které bránily rozvoji obchodu, průmyslu i zemědělství a otevřela cestu tržní ekonomice. Vznikly nové myšlenkové proudy: liberalismus, demokratismus, ale i nacionalismus a socialismus. Vznikl také první text **Deklarace lidských a občanských práv**. Dalším výrazným předělem je revoluce průmyslová. Přinesla nové výrobní prostředky, jejichž funkcí je zvýšení efektivity práce. V konečném důsledku až o několik staletí později tak umožnila **tvorbu takového hmotného bohatství**, které majoritní části obyvatelstva Evropy zajistí podmínky pro život na úrovni vysoko nad strádáním a reálným životním minimem.

Tímto historickým vývojem bylo završeno období, ve kterém vznikaly základní principy fungování novodobé evropské společnosti. Jejimi výraznými pilíři jsou: základní lidská práva, národní právo a ústava, později evropské právo.

Vzhledem k tomu, že jsme se dotkli prahu moderní doby, tato kapitola je z našeho pohledu uzavřená.

⁴⁸ Kohoutová, H. , Komsová, M. 2005, str. 120

5.5. Interpretace vývoje postavení zdravotně postiženého až do současnosti

Historie vztahu společnosti vůči zdravotně postiženému jedinci je většinou vykládána tak, že pozice zdravotně postiženého se v průběhu historických období neustále zlepšuje. Tento názor např. interpretuje DePauwová⁴⁹ a k tomuto pohledu se přiklání i poměrně značná část odborníků, třebaže důvod tohoto postoje je do značné míry historicky nepodložený. Jiná část odborníků, která do svých prací zahrnuje reálné historické prameny velmi rozmanité povahy, však zastává jiný názor. Ten v sobě skrývá několik důležitých prvků.

Z analýzy historických pramenů vyplývá, že **vyspělost společnosti ve vztahu ke zdravotně postiženým** je dána jednak kvalitou obecně platných norem v dané společnosti (jak co do hodnoty myšlenek, tak co do stupně ztotožnění jedinců s takovými normami), ale také kvalitou duchovních vzorů, stupněm volní odhodlanosti k těmto vzorům dospět a v neposlední řadě kredibilita takového chování v společenských souvislostech. Z historických pramenů nevyplývá, že by se např. v pravěku zdravotně postižený jedinec nedožíval době odpovídajícího relativně vysokého věku. Právě naopak – v pravěké matriarchální společnosti období paleolitu (s minimem válečných střetů) tak byla **schopnost postiženého jedince přežít** z těchto důvodů mnohem reálnější, než později. Toto „později“ přitom neznamená jen např. dobu bronzovou (patriarchát, časté války v důsledku velkých přírůstků obyvatelstva), ale např. i rané období římské republiky (kdy otec směl zahubit své dítě, protože nebylo esteticky pořádku) nebo také období vrcholného středověku, kdy rozpor v chápání existence zdravotního postižení uvrhoval postižené jedince do naprosté nejistoty (a strachu), jak se k nim který člen společnosti zachová. Ani novověk v tomto ohledu mnohdy nepřináší to, co je mu mnohdy přisuzováno – přijetí jedince se speciálními potřebami pod svá ochranná křídla. Reálným případem je doložená **robota a prodej dětí na našem území ještě ve 20. století!**⁵⁰

Kvalita života zdravotně postiženého jedince je dána vlastností společnosti jak dalece umožní **uplatnění postiženého** – tedy včetně nepodpoření jeho segregace od společnosti. Matriarchální model v této souvislosti opět vítězí. Dále lze ocenit uznávání rozhodnutí otce (který se rozhodl dítě přijmout do rodiny), které vidíme ve starověkém

⁴⁹ DePauw 2005, str. 16

⁵⁰ Soukup 1910, str. 73-75.

Římě. Naprosto zde opět propadá středověk, kde zdravotně postižený je předmětem čirého soucitu kvůli bohem uplatněnému pykání za prvotní hřích lidstva, nebo ještě hůře cílem pronásledování pro jasné atributy ďábla. Ani novověké společnosti nemají v pohledu na ZP zcela jasno, doznívají důsledky úmorného válčení.

Na vztahu k ZP jedincům se podílí i skutečnost, že v třídní společnosti je takový jedinec z vyšších společenských vrstev zavčas odstraněn – a to buďto absolutně (usmrčením) nebo, a to je asi častější úkaz, jeho odložením mezi neprivilegované obyvatelstvo. Tento moment je skrz naskrz rozšířen všemi obdobími, která disponují třídní společnostmi. Oproti tomu na obou koncích lidské existence se věci vyvíjejí trochu odlišně. Na jednom konci -v pravěku, třídních rozdílů nebylo, svět se řídil tím, co dnes nazýváme darwinovskou selekcí a naopak teprve v době nedávné se společnost přestává řídit společenským původem jedince, takže i když je dítě odloženo, důsledky pro jeho život bývají méně závažné, než ve středověku a dokonce mohou být relativně pozitivní.

Teprve vývoj několika posledních desetiletí přináší **zásadní moment zvratu**. Společnost reflektuje své chování vůči „zdravotně postiženému“ jedinci. Zjišťuje tak, jak velký je její dluh vůči těmto jedincům, kteří, zcela proti středověkému očekávání, netouží po soucitu. Soucit nelze chápat jako cíl, ale pouze jako **ochranný mechanismus**. Holistický pohled je zde zcela nezbytný. Soucit má zabránit utracení jedince – to odpovídá stádiu novorozence jako nezralého tvora. Stejně tak společnost používající pouze mechanismus soucitu zcela selhává, zamrzá ve svém nejnižším stádiu vztahu k ZP jedinci. Z právě uvedeného vyplývá, že soucit nemůže být cílem. Teprve v nedávné době začala tato moderní společnost ústy odborníků-vědců relevantních oborů působit na sebe samotnou tak, že bylo dáno několik různých impulzů k výrazné změně pohledu na ZP jedince a celou problematiku. K těmto impulzům je třeba zařadit především tyto:

- Uplatnění jedince v rámci kolektivu a společnosti.
Toto je vlastně první zásadní impuls, který lze pozorovat. První organizované sportovní akce začínají plnit mnohé funkce, které dosud nebyly snad ani pojmenovány: boření zdí mezi komunitou postižených a „nepostiženou“ částí společnosti – je to něco více, než integrace. Jde o participaci, tedy aktivní podíl na dění ve společnosti.
- Postupné odstraňování pojmů/pojmenování charakteru předsudku. V boji na poli pojmů zápasí různé jazyky s různými výsledky. Svoboda slova dovoluje otevřenou debatu. Anglický jazyk tak v tomto ohledu i díky postupnosti změn má nejcitlivěji zpracované názvosloví, které je navíc používáno i v reálné praxi. Český jazyk se

dostává do transformačního procesu až nyní – teprve letos je přislíbeno zveřejnění oficiálního českého překladu dokumentu International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF) - Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví, která byla schválena už v květnu roku 2001 na 54. zasedání WHO. Reálné nahrazení současných pojmů novými jistě nebude záležitostí několika málo let.

- Moment uplatňování presumpce nevinoty společnosti vůči sobě samotné...
- ... ale zároveň splácení nejmarkantnějšího dluhu vůči ZP jedinci: přehlížení či neschopnosti reflektovat obecné, až v širších souvislostech postřehnutelné reálné problémy ZP jedince a z takového pohledu je řešit.

Poslední dva body se navzájem doplňují. Společnost cítí nějaký dluh, ale ten je třeba správně pojmenovat. Snahou křesťanství, které je bezesporu jedním ze stavebních kamenů naší kultury, bylo mimo jiné vštípení myšlenky o prvotním hříchu. Tato rétorika z našeho pohledu na člověka svaluje vinu za něco, co dosud neprovedl, ale je jasné, že pro dosažení naplnění života tuto věc provede. Proto je vinen, od začátku svého života je veden k tomu, aby něco napravoval. Z různých pohledů se toto může jevit jako klad. U vztahu ke zdravotně postiženým je však takové myšlení kontraproduktivní. Člověk mylně předpokládá, že nese spoluvinu za postižení toho druhého, a tak soucítí.

V našich krajích se uplatňuje ještě další velmi výrazný moment posledních několika let:

- Konsolidace společnosti.

Zde se projevuje nejen opětovné nabytí reálné svobody slova, ale i postupné mizení strachu (z válečných konfliktů, studené války, pronásledování ze strany režimu), s dospíváním nových generací, účast na veřejném životě ve všech jeho podobách, zvýšení schopnosti být správně informován (informační revoluce – např. fenomén internetu) apod. Zákonné normy jsou patrně u nás nejslabším článkem. Tento stav je pozůstatkem neřešených problémů z období komunistického režimu a jejich pomalého a mnohdy nekonceptního odstraňování. Musela přijít až nutnost integrovat tuto zemi do „evropských struktur“ a s tím související tlak EU na přijímání nových legislativních pravidel. Zásadním způsobem se díky těmto krokům mění nejen nálada ve společnosti, ale také její funkčnost.

6. HISTORICKÝ VÝVOJ PLAVÁNÍ

Voda - na rozdíl od souše, která je pro člověka přirozeným životním prostředím, představuje prostředí zvláštní, které vyžaduje rozvinutí speciálního plaveckého umění. Pro národy žijící v blízkosti řek, jezer či moří bylo a je ovládnutí tohoto umění však téměř stejně samozřejmé jako chůze a běh. O plavání máme zachovánu řadu informací i ze světa starověkých civilizací.

6.1. Předantické civilizace

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, evropský vývoj nejvýrazněji ovlivnily dvě oblasti, Mezopotámie a Egypt.

Na mezopotamských mramorových reliéfech pocházejících většinou z doby Novoasyrské říše jsou zachyceni mnohokrát muži-válečníci, plavoucí většinou na nafouklých zvířecích kožích. Na jednom reliéfu je znázorněna scéna, při níž jeden z mužů sedí na břehu a nafukuje svůj měch, druhý na něm již plave a třetí muž, jediný nahý, plave vlastními silami. Jsou to jedny z prvních doložených pramenů dokazující schopnost člověka překonat vodní plochu. Plavání na zvířecích kožích bylo zřejmě součástí vojenského výcviku a bylo pravděpodobně rozšířeno po celé Přední Asii. Plavání bez této podpory je ve výtvarném umění znázorněno značně sporadicky, ale skutečnost, že se pro takovéto plavání objevují znaky v klínopisných textech, umožňuje předpokládat, že bylo v běžném životě rozšířeno.

Z množství dochovaného materiálu jednoznačně vyplývá, že oproti jiným územím pro obyvatele starověkého Egypta, žijící na březích životodárného Nilu, bylo plavání od nejstarších dob naprostou samozřejmostí. Nejstarší znázornění plavání pochází již z předhistorického období, ze 4. tisíciletí př. Kr. Také v egyptském hieroglyfickém písmu existují speciální znaky pro plavání, z nichž je možné usuzovat i na „plavecký styl“, který byl podobný modernímu kraulu. Mezi početnými egyptskými božstvy existovala i zvláštní bohyně plavání - Vedjet. V literárních pramenech jsou zachovány zprávy, které svědčí o tom, že mladší příslušníci aristokracie byli spolu s královskými princí speciálně cvičeni i v plavání. Také v mythologii se objevují motivy vyprávějící o plavecké dovednosti božstev. Např. jeden z mnoha soubojů mezi bohem Hórem a Sutechem byl řešen závodem, kdo z nich vydrží déle pod vodou. Plavání je znázorněno i četnými půvabnými soškami plovoucích dívek.

6.2. Antika

6.2.1. Řecko

Také ve starověkém Řecku bylo plavání zcela samozřejmé. Přispívala k tomu již sama skutečnost, že moře bylo hlavní komunikační tepnou spojující mateřské Řecko s početnými řeckými osadami v dnešní Francii, jižní Itálii, na Sicílii, na egejských ostrovech, na maloasijském pobřeží i v Černomoří. Moře, tajuplná říše boha Poseidóna, bylo spojnicí, která stmelovala tuto rozsáhlou oblast tvořící antické Řecko. Umět plavat bylo proto nezbytným předpokladem pro řecké námořníky, obchodníky, pro poutníky putující do delfské věštírny, pro atlety sjíždějící se z celého řeckého světa k olympijským a dalším všeřeckým hrám.

Plavecké umění zachránilo životy mnoha řeckých bojovníků v námořní bitvě u Salamíny, v níž roku 480 př. Kr. Řekové bránili svou nezávislost proti útoku mocné perské říše. Řecký historik Hérodot o tom ve svých Dějinách poznamenal: „Řeků padlo jen málo. Řekové totiž uměli plavat, a tak ti, jejichž lodě byly zničeny a kteří nepřišli o život v boji, doplávali na Salamínu. Barbaři (tj. Peršané) plavat neuměli, a tak se jich většina v moři utopila.“

Vynikajícím plaveckým uměním se honosili jak někteří z řeckých bohů, tak i přední hrdinové opěvovaní v řeckých bájích. Řada zmínek o různých způsobech plavání (znak, prsa, splývání, kraul), o skákání do vody či o potápění je zachována v literárních pramenech. V žánrových obrázcích zdobících řecké vázy jsou mnohokrát zachyceni muži připravující se ke skoku do moře z lodi či ze skalního útesu i plovoucí muži a ženy. Obdobné scény jsou námětem plastik, mincí i scén na nástěnných malbách.

Nemáme sice zprávy o tom, že výuka plavání byla součástí fyzického výcviku řecké mládeže, ale umět plavat patřilo - spolu s gramotností - k základnímu znaku obecného vzdělání. Svědčí o tom úsloví charakterizující s despektem člověka, který neumí „ani plavat, ani číst“. Takovému nevzdělanému člověku nemohl být podle Platónových Zákonů svěřen žádný veřejný úřad.

Plavání nebylo nikdy v Řecku zařazeno mezi závodní sportovní disciplíny, i když v literatuře existují zmínky o příležitostném pořádání závodů v plavání. Řečtí atleti zařazovali však zřejmě již od nejstarších dob plavání do své všeobecné přípravy k závodům. Olivová uvádí: „Tak v 6. stol. př. Kr. boxer Tisandros z ostrova Naxu zlepšoval prý pravidelným plaváním kolem pobřeží svou celkovou kondici a především tak posiloval

své ruce pro box. Pozdní řecký autor Filostratos uvádí, že jej „paže zanášely daleko od moře a tím sebe i jej posilovaly“⁵¹. Z pohledu této práce je zajímavé, že „**plavání se stalo vysoce oceněnou součástí řecké léčebné gymnastiky pro všeobecně uznávané blahodárné účinky na posilování pohybových schopností celého těla**“⁵² Plavecké umění Řeků bylo oslaveno v příběhu velké a tragické lásky, jejímž dějištěm bylo bouřlivé moře Hellespontu (dnešní Dardanely), místo, kde se stýkají dva kontinenty - Evropa a Asie. Krásný urozený mladík Leandros, který bydlel ve městě Abydu na asijské straně úžiny, vzplanul láskou k Héró, kněžce bohyně Afrodíty ve svatyni u města Sestos na evropském břehu. Noc co noc plaval Leandros přes Hellespont ke své milé, která mu ukazovala cestu lampou rozsvícenou na věži nad mořským příbojem, a za ranního úsvitu se toutéž cestou vracel zpět. Svým jednáním porušili však milenci božský zákon, který zakazoval kněžce oddat se milostnému citu. „I vzplála pochodeň - ne Lásky, ale Smrti!“ Jedné větrné podzimní noci zhasla bouře světlo lampy a divoké vlny se jedna za druhou valily na odvážného plavce. Marně prosil Leandros o pomoc Poseidóna, marně vzýval bohyni Afrodítu. Mořský vír ho nemilosrdně strhl do hlubin, v nichž utonul. Když Héró spatřila za svítání pod věží jeho zohavené mrtvé tělo, vrhla se ze skalnaté výše do moře za ním.

Věrnou lásku milenců oslavil ve dvou fiktivních dopisech římský básník Ovidius a na přelomu 5. a 6. stol. po. Kr. se stará legenda stala námětem překrásné básnické novely řeckého básníka Músaia, evokující již svými úvodními verši tajemnou a osudovou atmosféru:

„Pěj lampu, bohyně, a tajné lásky žal, za kterou po vlnách se noční plavec bral, půlnoční líbánky, jež nedočkaly rána...“.

Dík literárnímu zpracování přežila historie lásky Héró a Leandra staletí. Músaiova báseň byla opisována a od 15. století znovu a znovu vydávána tiskem v řadě latinských, francouzských, anglických a německých překladů. Příběh podněcoval i další autory k novému, samostatnému zpracování. Počínaje 16. stoletím vznikaly španělské, anglické a latinské eposy, vyprávění, dramata, opery, melodramy, kantáty, balety, výtvarná díla. Stará řecká legenda se stala součástí evropské kultury. V květnu roku 1810 podnítila anglického básníka lorda Byrona, aby se pokusil v Leandrových stopách přeplavat hellespontskou úžinu. Prudký severní vítr a dravý proud zmařily jeho první pokus, ale o týden později se

⁵¹ Olivová 1989, str. 30

⁵² tamtéž

mu podařilo úžinu přeplavat, a to podle jeho vlastního údaje za „jednu hodinu a deset minut“.

6.2.2. Řím

Římané oceňovali především význam plavání ve vojenství. Vegetius, který ve 4. stol. po Kr. popsal ve své práci věnované vojenskému umění (*Epitoma rei militaris*) formy vojenského výcviku římského námezdního vojska, uvedl i speciální trénink v plavání. Zdůrazňoval, že „každý nováček bez výjimky se musí v letních měsících naučit plavat. Řeky se nepřekračují vždy jen po mostech a vojsko - ať je na ústupu, nebo při pronásledování - musí často překonat řeku plaváním. Je samozřejmě velmi užitečné cvičit v plavání nejen pěšáky, ale i jezdce, ba i koně a poháněče od vozatajstva.“ Existence zvláštního římského spolku potápěčů z povolání - *urinatores* - naznačuje, že snad šlo o zvláštní vojenský oddíl potápěčský.

Při výuce plavání byly používány speciální ochranné pásy vyrobené z rákosí nebo z korku či nafouknuté zvířecí měchýře, které básník Horatius ve svých *Satirách* nazývá „vodní křídla“.

V římské literatuře se objevuje o plavání řada zmínek. Horatius sám o sobě vypráví, že když nemůže spát, tak plave třikrát přes Tiberu. Suetonius uvádí počátkem 2. století po Kr. ve svých životopisech římských císařů, že Augustus učil sám plavat své vnuky. Anekdotický charakter má jeho historka o Caesarovi, který prý, když byl v bojích v egyptské Alexandrii napaden na mostě mnoha nepřáteli, skočil do moře, „plaval asi dvě stě dvojkroků“ (tj. asi 300 m) a zachránil se na nejbližší lodi. Při plavání držel v levé ruce nad vodou papíry, aby se nenamočily, a „v zubech vlekl vojevůdcovský plášť, aby se ho jako kořisti nezmocnil nepřítel“. Suetoniovo vyprávění přešlo do pozdější evropské literatury a bylo s různými obměnami dále rozvedeno např. v Shakespearově dramatu o Caesarovi či v Rabelaisově vyprávění o obru Gargantuovi. Neméně populární zůstalo po staletí vyprávění Plinia Staršího o dojemném přátelství mezi africkým chlapcem a delfínem a o jejich společných hrách v moři.

O tom, že delfín se stal symbolem dokonalého plaveckého umění, podává svědectví římský autor Manilius, který počátkem 1. století po Kr. ve své práci *Astronomica* uvedl i horoskop lidí narozených ve znamení delfína. Podle něho jsou tito lidé vynikajícími plavci, odvážně plavou na vlnách a ovládají různé plavecké styly - prsa, znak, ležení na zádech, šlapání vody, potápění, které dovedně mění.

Za císařské doby (1. -5. stol. po Kr.) byly všechny rozsáhlé římské veřejné lázně vybaveny i plaveckými bazény, které nechyběly ani v lázních soukromých vil. V té době bylo plavání zařazeno i jako zajímavá a oblíbená podívaná do amfiteátrů, jejichž arény byly přeměňovány ve vodní nádrže. Skupiny profesionálních plavců a především plavkyň - oděných jen do lehkých bederních pásek či zcela nahých - v nich předváděly různé plavecké scény, při nichž vytvářely geometrické obrazce - jednoduché i dvojité hvězdice, kotvy, lodě s osádkou apod.

Tato plavecká vystoupení byla terčem prudkých útoků křesťanské církve. Patří k nim mj. kázání Jana Zlatoústého, biskupa v Konstantinopoli z konce 4. století po Kr. Obrací se v něm proti těm, kteří místo aby šli do kostela, vyhledávají nemravná představení v amfiteátru, kde prý plavou nahé prostitutky, a rozhořčeně volá: „Když pozoruješ plavoucí nevěstky, směřuješ k d'ábelskému prameni a utrpíš zkázu na své duši. Neboť voda (v amfiteátru) je hříšné moře, v němž se utopí nejen tělo, ale i duše. Nahá nevěstka plave, ale ty, který ji pozoruješ, se potápíš do hříšné žádosti.“ Se zánikem říše římské zanikla samozřejmě i všechna tato plavecká představení.

6.3. Středověk

6.3.1. Přelom doby římské a raný středověk

Caesar, Tacitus, Dio Cassius, Héródíános, Ammianus Marcelinus, Gregor Turský - nám zachovali i nejstarší informace o všeobecně rozšířeném plavání, které bylo nezbytnou součástí života válečníků germánských kmenů, jež zaplavovaly ve stále nových a nových vlnách Evropu a útočily na římské impérium. I ve vlastních ságách těchto kmenů se na mnoha místech mluví o hrdinech, kteří vynikali nejen velikou silou, ale byli i mimořádně zdatnými plavci. Také hrdina Beowulf opěvovaný v anglosaských bájích byl nejen báječným plavcem, ale jako skutečný superman se při plavání v rozbouřeném moři utkával ještě i s mořskými nestvůrami, které nakonec vždy pobil svým mečem. Rovněž Vikingové - válečníci a mořeplavci - byli vynikajícími plavci a v jejich ságách se objevují nejen zmínky o plavání, ale i motiv soubojů muže proti muži, k němuž docházelo na moři. Jejich plavecké umění je znázorněno i v benátském rukopisu z 10. století, v miniatuře, která patří k nejstarším středověkým plaveckým scénám. Je na ní znázorněn námořní boj Vikingů, při němž jeden z válečníků spadl z lodi do vody a plaváním se snaží dostat zpět na loď.

6.3.2. Středověké tápání

Ze všech těchto zmínek je zřejmé, že asi do 11. století bylo v Evropě plavání všeobecně rozšířeno a vysoce oceňováno. S rozvojem nové válečné techniky, jejímž základem byli od konce 11. století rytíři, bojovníci na koni odění do těžkého brnění, přestalo být však plavání součástí vojenského výcviku této privilegované skupiny válečníků a tím upadla i jeho znalost v aristokratických vrstvách evropské společnosti. Plavání nebylo oceňováno ani v soudobé křesťanské ideologii. I když církve k němu nezaujala oficiálně odmítavé stanovisko, jak to činila v poměru k ostatním pohybovým aktivitám a hrám, v dobové církevní literatuře bylo plavání spojováno vždy s pojmy nebezpečí, utrpení, zkázy a prokletí. Benediktinští mniši John Lydgyte a Robert z Readingu psali o plavání přímo s odporem.

Ale v téže době docházelo s postupným ožíváním dědictví antické literatury i k znovuoobjevení Vegetiova díla o vojenství, které bylo oceňováno a čteno - v latinském originále i v překladech - v aristokratických kruzích Španělska, Itálie, Francie a Anglie. Pasáže z Vegetia o významu plavání, stejně tak jako Suetoniovy historky a Horatiovy zmínky byly přejímány do prací nových autorů. Např. v polovině 12. století je převzal do své práce nazvané *Policraticus* anglický mnich John ze Salisbury, v druhé polovině 13. století italský mnich Giles z Říma a počátkem 15. století francouzský autor Christine de Pisan.

Tyto i další latinsky psané práce, které byly postupně překládány i do národních jazyků, vnášely do řad evropského rytířstva povědomí o tom, že plavání je dobrá a užitečná věc, která přispívá k dobré fyzické kondici. Ale do vlastního rytířského výcviku nebylo plavání nikdy zařazeno. Nerealizoval se ideální obraz rytíře znalého sedmi svobodných umění - mezi nimi i plavání, který počátkem 12. století vykreslil Španěl Petrus Alphonsi a který ještě počátkem 16. století přešel do „Rytířského zrcadla“ německého autora J. Rotheho. Ve vlastní rytířské literatuře, v rytířských romancích a šansonech rytířů, který se pokusí plavat, není nikdy oceňován jako zdatný či schopný, ale naopak. Vždy se dostává do nebezpečí a do velkých obtíží. Ale nejen to, plavání bylo považováno dokonce za neslučitelné s exkluzivním charakterem rytířstva, a proto se také nikdy nestalo adekvátní součástí rytířské fyzické kultury.

Naproti tomu však v lidových vrstvách zůstalo zřejmě plavání běžné. Již z roku 1175 máme z pera anglického autora Fitz Stephena zachován obsáhlý výklad o zábavách obyvatel Londýna, z něhož se mj. dozvídáme, že jejich součástí bylo i plavání a různé hry

ve vodě. Také v ilustracích středověkých rukopisů nacházíme scény znázorňující koupání a plavání. V knize o sokolnictví z 13. století, jejímž autorem byl německý císař Fridrich II., je plavání zachyceno v jedné z řady vynikajících miniatur. V modlitební knize vévody z Berry je na jedné z četných přenádherných barevných ilustracích tohoto rukopisu znázorněna srpnová venkovská krajina. Mezi poli, na kterých ženci sklízají dozrálé obilí, protéká řeka, v ní se koupe a plave skupina nahých postav, zřejmě vesničanů. V tzv. Černé modlitební knize z 15. století je uprostřed zářivých ornamentů květů a červených jahod znázorněna scéna s plaváním. Dvě postavy, snad děti, plavou v průsvitně modré vodě, přičemž jednu z nich drží a zřejmě i instruuje jak plavat, třetí, stojící člověk.

Při lidových slavnostech v italských renesančních městech byly často pořádány i různé plavecké závody v potápění. V literárních dokladech a v dobových ilustracích doprovázejících výklad o takových zábavách jsou zmiňovány Benátky, Janov, Bologna, Řím i města na Sicílii a Sardinii. Velmi časté byly různě kombinované hry. Např. účastník musel skočit do vody z mostu, doplavat k člunu a z něho se pokusit uchopit husu přivázanou na provaze. V případě úspěchu byla husa jeho kořistí i cenou za plavecký výkon. Jestliže však ztratil při jejím sundávání rovnováhu a spadl do vody, byl zahrnut posměchem početných diváků. Charakter informací i jejich sporadičnost svědčí o tom, že plavání bylo přirozenou a spontánní součástí života a práce venkovského lidu, popřípadě nižších složek obyvatelstva měst. Nebylo však součástí městské kultury, nebylo v ní ani oceňováno, ani pěstováno.

6.4. Novověk

6.4.1. Postupný návrat k antickým tradicím

K určitému obratu došlo až v 16. století. Přes to, že právě v této době začínalo odmítavé stanovisko církve k plavání nabývat u církevních reformátorů nejradikálnějších podob, objevují se současně i hlasy žádající větší oceňování plavání v nových městských strukturách. Angličtí pedagogové Elyot a Mulcaster, opírajíce se o antickou literaturu, zařadili do svých prací obsáhlé pasáže o jeho důležitosti pro zdraví mladé generace i pro rekreaci dospělých. I v zábavné literatuře se začínají objevovat zmínky o plavání. V satirickém románu, jehož autorem byl francouzský spisovatel Franpois Rabelais, dosahoval mladý obr Gargantua pod vedením svého řeckého učitele mimořádné dovednosti: „Plaval v hluboké vodě na břiše, na znak, na bok, celým tělem, pouze nohama, s jednou rukou ve

vzduchu a v té drže knihu přeplaval celou Seinou, aniž ji omočil, a táhna ještě v zubech svůj plášť, jako to dělal Julius Caesar. Pak se jednou rukou s velikým úsilím vydrápal do loďky, vrhl se z ní po hlavě do vody, hledal, kde je největší hloubka, sestupoval do dolíků skal, ponořoval se do tůní a vírů...“.

V kresbách Leonarda da Vinci se objevují již kolem roku 1500 návrhy na plovací okruží a rukavice s plovacími blánami. O sto let později se setkáváme s návrhy speciálního oblečení pro lovce vodního ptactva. Olověné podrážky na sandálech mají zvýšit stabilitu jeho chůze ve vodě, zatímco krátké kalhoty zhotovené z několika nafouklých měchů ho nadnášejí. Na dřevorytu z poloviny 16. století je zachycen plavec, který oblečený nese náklad připevněný na zádech. S největší pravděpodobností jde o vojáka námezdní armády, což by svědčilo o tom, že plavání se již v této době stávalo součástí vojenského výcviku žoldnéřů.

6.4.2. První práce o plavání na pozadí reformace

V roce 1538 napsal profesor jazyků na univerzitě v bavorském Ingolstadtu Nicholas Wynman i první teoretickou práci o plavání nazvanou *Colymbetes, sive De arte natandi*. V ní popisuje úvodem, jak ho jako třináctiletého přivedla matka v jeho rodném Švýcarsku k řece a vybízela ho, „aby plaval jako ostatní“. V dialogu učitele a žáka pak Wynman podává výklad o tom, jak se má plavat, jaké má být postavení těla, jaké pohyby rukou a nohou. Přes svůj průkopnický charakter mělo Wynmanovo dílo v době svého vzniku malý praktický vliv již tím, že zůstalo v rukopise. Nezáměr o práci byl způsoben prudkým rozmachem radikálního náboženského hnutí, které v té době zachvátilo Švýcarsko a Německo. Všichni jeho hlavní ideologové - reformátoři Luther, Zwingli i Kalvín - zaujímali k plavání skeptické stanovisko. Zwingli se vyjádřil, že „v plavání spatřoval málo užitečného“. A proto také např. v Curychu, kde Zwingli začal roku 1523 budovat svou theokratickou obec, vydala městská správa nařízení, jímž se zakazuje skákat do vody a při koupání „hlučet a rvát“. Vzplanutí prudkých náboženských sporů v Německu zamezilo vydání Wynmanovy práce, která byla v Německu publikována až po mnoha staletích koncem 19. století. Ale mezi tím bylo Wynmanovo dílo vysoce oceněno v Nizozemí, kde se, ovšem také téměř až po sto letech od svého vzniku, dočkalo v letech 1623-1644 hned tří vydání.

Zvýšený zájem o techniku plavání se projevil v druhé polovině 16. století v krátkých pojednáních, jejichž autory byli Španěl Pedro Mejia z Valladolidu a Ital Tommaso Garzoni z Benátek.

Obsáhlou práci o plavání vydal roku 1587 v Anglii katolický kněz Edvard Digby nazvanou O umění plavat (De arte natandi). V první teoretické části práce zdůrazňoval, že cílem plavání je prodloužit lidský život tím, že lidé jsou zbaveni nebezpečí utonutí, že plavání slouží ke zlepšení zdraví, čistí kůži od špíny, zmírňuje teplotu těla v letních horkách a, což je podle něho nejdůležitější, přispívá k uvolnění a rozveselení lidské psychiky, stává se radostnou zábavou. Druhá část práce je věnována technice plavání. Instruktivní výklad je doprovázen 43 názornými dřevoryty. Autor upozorňuje, že do vody je nutné vstupovat zvolna a postupně se osmělovat, podává návod, jak plavat prsa a znak, jak do vody skákat po hlavě, jak šlapat vodu, otáčet se a potápět.

Digbyho dílo, jehož latinský text byl okamžitě přeložen do angličtiny, rychle proniklo do pedagogických spisů 16. století a na základě jejich doporučení i do anglických škol. Jeho popularita však narazila na stále sílící odpor puritánů, kteří nejen že odstranili Digbyho z jeho místa na univerzitě v Cambridge, ale v průběhu 17. století se ze všech sil snažili zabránit právě pronikání plavání do anglických škol.

Radikální reformační hnutí, k němuž se přidružilo v 17. století pustošivé působení třicetileté války, zabrzdiло rozvoj evropského plaveckého umění. To ovšem neznamená, že by v lidových vrstvách nebylo i nadále plavání rozšířeno. Jan Ámos Komenský ve svém spise Orbis pictus zachycuje plavce s nafouklou hovězí blánou, plavce plovoucího na lehátku z rákosí i plavce volně plavoucího na vodě i pod vodou. Ale i on zařadil plavání mezi zbytečné, škodlivé, a proto i zakázané hry.

6.4.3. Osvícenský rozmach tělesné výchovy

K novému rozmachu všestrannějšího zájmu o plavání došlo až koncem 18. a počátkem 19. století. Bylo to v prvé řadě dílo Wynmena a Digbyho, které podnítilo řadu dalších prací o plavání v nejrůznějších evropských zemích. V románové tvorbě nalezlo svůj výraz jak v postavě populárního literárního hrdiny Robinsona Crusoe, tak i v osobě romantického básníka lorda Byrona, který sám o sobě mnohokrát s hrdostí zdůrazňoval, že byl od mládí výborným plavcem. Francouzští osvícenští lékaři oceňovali význam plavání pro uchování lidského zdraví. Bylo zařazeno i do první encyklopedie tělesných cvičení, která vyšla v letech 1794-1795 v Německu a jejímž autorem byl G. U. A. Vieth.

V různé intenzitě začalo plavání pronikat i do školské praxe. John Locke či Jean Jacques Rousseau ho doporučovali jako vhodnou formu fyzické výchovy mladých generací. V devadesátých letech 18. století zařadil německý pedagog Josef Christian GutsMuths plavání jak do své systematické soustavy školských cvičení vhodných pro měšťanskou mládež, tak i do své pedagogické praxe. Současně ve speciální „Malé učebnici plaveckého umění“ podal podrobný popis techniky plavání i návod, jak naučit děti správným pohybům při nácviku na souši. Počátkem 19. století začalo plavání pronikat i do anglického školského systému. Thomas Arnold ho zařadil jako vhodné cvičení na své soukromé škole u Windsoru. Ve škole v Rugby, kde působil později, tento svůj požadavek však neprosadil. Ale zprávy z jiné školy, z aristokratické školy v Etonu, se zmiňují o tom, že zde všichni žáci museli umět plavat a že škola najala k tomu účelu i speciální učitele. Tohoto příkladu následovaly postupně i školy další.

Plavání začalo být stále systematictější zařazováno i do vojenského výcviku, a to nejprve u námezdních armád a především u národních armád 19. století. Z podnětu Neapolské vojenské akademie zpracoval roku 1794 Oronzio de Bernardi vynikajícím způsobem techniku plavání. Jeho práce vybavená osmnácti názornými mědirytinami se stala základní příručkou plavání a byla využívána pro potřeby masové výuky.

6.4.4. Plavání jako sport

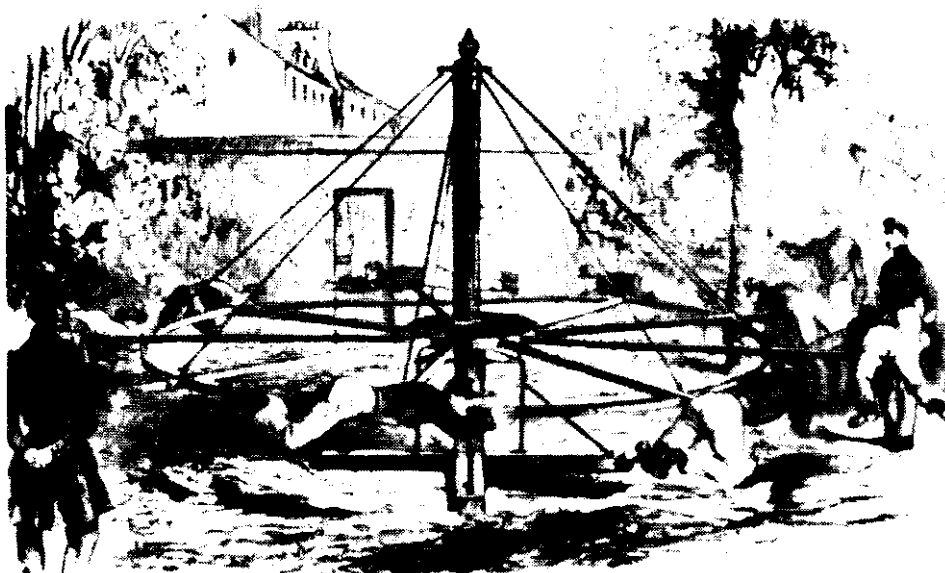
V průběhu 19. století se znalost plavání postupně rozšiřovala po celé Evropě. Začala pronikat do všech sociálních vrstev především prostřednictvím škol, všeobecného vojenského výcviku a nejrůznějších tělovýchovných spolků i jako forma rekreace a zábavy.

V anglických průmyslových městech pořádali pro pobavení diváků shromažďujících se na březích řek již od konce 18. století převozníci a veslaři závody v plavání, kterými si přivydělávali na živobytí. Postupně nabývala tato představení na organizaci a od konce třicátých let 19. století se přenášela do městských plaveckých bazénů. Výkony plavců - vesměs profesionálů - zde byly předmětem horečného sázení a vítězové získávali značné peněžité ceny. To obojí povzbuzovalo příliv nových plavců, podněcovalo rozšiřování plaveckých soutěží a vedlo k hledání stále rychlejších způsobů plavání.

Skutečnou revolucí bylo objevení plaveckého stylu známého dnes pod názvem kraul. Praktikovaly ho od nepaměti domorodé kmeny v Americe, v západní Africe i na

ostrovech jižního Pacifiku. Ale teprve v 19. století vzbudil tento styl zájem Evropanů. Roku 1844 ho také poprvé použili dva severoameričtí Indiáni nazvaní „Létající Gull“ a „Tabacco“. Ti byli přivezeni do Londýna, kde svedli vzájemný souboj o medailová umístění. Londýnské noviny, které pravidelně zaznamenávaly konání profesionálních plaveckých závodů, přinesly o tomto závodě reportáž, v níž uvedly, že závodníci použili fascinujícího plaveckého stylu: „prudce bičovali vodu svými pažemi, jako by to byla křídla větrného mlýna, a mocné odfukující, bili svýma nohama vodu směrem dolů“⁵³. K všeobecnému rozšíření tohoto stylu došlo však až poté, když ho v roce 1912 úspěšně předvedl na olympijských hrách ve Stockholmu americký plavec havajského původu Duke Paoa Kahanamoku.

Pod vlivem profesionálních závodů se v druhé polovině 19. století závodní plavání přenášelo také do nově vznikajících amatérských plaveckých klubů a postupně pronikalo z Anglie i do dalších evropských zemí. V Praze organizoval první plavecké závody Athletic Club Sparta na Vltavě roku 1895. Ústřední vedení pro plavecký sport bylo zřízeno při České amatérské atletické unii roku 1914. Plavání se stalo stabilní součástí programu olympijských her a roku 1908 byla v Londýně založena i Mezinárodní federace amatérského plavání (Fédération Internationale de Natation Amateur - FINA).

Přístroj k výcviku francouzských vojáků v plavání. 1853. Olivová 1989

⁵³ Olivová 1989, str. 38

7. HISTORICKÝ VÝVOJ TĚLESNÉ VÝCHOVY ZDRAVOTNÍHO RÁZU

Zdravotní ráz tělesných cvičení je dán už samotnou podstatou člověka. V tomto ohledu je třeba v historii hledat několik momentů. Jednak vznik prvních léčebných cvičení, dále cesty, kterými se tato cvičení dostávají na naše území a nakonec jakým způsobem dosahují uplatnění. Vzhledem k tomu, že tuto práci omezuji na oblast českých zemí v kontextu Evropy, význam mimoevropských vlivů zohledňuji až při zachycení jejich prvků v evropské realitě.

7.1. Starověk

Díky své vyspělosti položily starověké kultury v mnoha směrech základ současné evropské civilizaci, třebaže ne zcela přímo. Nejinak je tomu u myšlenky léčebného využití pohybových aktivit.

7.1.1. Kalokagathia starověkého Řecka

Počátky městských států spojují fyzickou aktivitu v podobě výcviku ke sportovnímu výkonu pouze s nejvyššími společenskými vrstvami – byla to „součást jejich exkluzivního sociálního postavení“⁵⁴. Nejinak tomu bylo ve starověkém Řecku, kde však tuto kulturu od králů převzala postupně i aristokracie, aby podtrhla své postavení. Ani tam se však vývoj nezastavil a vojenský ráz společnosti vyžadoval tyto schopnosti ode všech členů vojska, což vedlo ke ztrátě prvořadého postavení aristokracie – nejen ve vojsku. Proměna jejího životního stylu se odrážela ve vnímání fyzického výcviku jako samozřejmosti a v obracení pozornosti k člověku a „k ponoru do lidské psychiky“⁵⁵. V popředí zájmu jsou vznešená umění (recitace, zpěv, tanec, hra na hudební nástroj apod.) a „nové poznatky řeckých filozofů a vědců o zákonech přírody a společnosti“⁵⁶. Celý tento vývoj vedl ke „vzniku nového ideálního obrazu aristokrata jako člověka nejen fyzicky, ale i duševně kultivovaného. Zrodil se ideál **kalokagathie** (kalos = krásný, agathos = dobrý,

⁵⁴ Olivová 1989, str. 119

⁵⁵ tamtéž

⁵⁶ tamtéž

ušlechtilý, vzdělaný), který se stal trvalou a nedílnou součástí řecké kultury“⁵⁷. V průběhu historického vývoje se právo na duševní i fyzické vzdělání stalo součástí politických práv každého občana (tj. kromě žen, otroků a cizinců, kteří nebyli občany). Všichni athénští občané tak procházeli v té době všeobecnou výchovou v gymnasiích, kde se výuka skládala ze tří základních odvětví: grammatiké (psaní, čtení, počítání, literární a historické vzdělání), músiké (hudba, která byla považována za nejlepší prostředek duchovní a mravní výchovy) a gymnastiké (tělesná cvičení). Součástí tělesných cvičení, gymnastiké, bylo mj. plavání i obecná hygiena - koupele a masáže. Nazí chlapci (gymnos = nahý) cvičili v gymnasiích, která vedl gymnasiarchos. Tělesnou výchovu vyučoval paidotribés (pais = dítě) či gymnastés s pomocníkem nazývaným paidagógos (agó = vedu). Všeobecnost vzdělání umožnila, že **všichni athénští občané byli nejen gramotní, ale i duševně a fyzicky všestranně kultivovaní**. Toto je jeden ze zásadních odkazů antiky, ke kterému se evropská společnost jako celek reálně vrací až v posledních sto letech.

Další vývoj nasvědčuje tomu, že i relativní úpadek někdy znamená pokrok. Ve 4. století př. Kr. došlo k politickému i ekonomickému oslabení Athén a v souvislosti s omezením athénské demokracie i k rozrušení všeobecného vzdělávacího systému. Chudí občané z něho byli vyloučeni a pro svou všeobecnou nevzdělanost byli nazýváni idiótai, nevycvičení. Mládež z bohatých rodin pokračovala ve výchově v gymnasiích, v nichž však současně fyzická výchova zaujala pouze druhořadé postavení a do popředí vystoupilo vzdělání duševní. Současně vznikla nová kategorie profesionálních sportovců nazývaných athlétai, kteří byli speciálně vycvičení v těžké atletice - v zápase, pankratiu a boxu. Rekrutovali se z námezdních vojáků a pocházeli často z okrajových a zaostalých oblastí Řecka. Spolu s nimi se rozvíjela i kategorie specializovaných trenérů a na výcviku atletů se podíleli i řečtí lékaři.

V téže době došlo v rámci rozvíjející se lékařské vědy ke vzniku speciálního odvětví, které se zabývalo působením tělesné kultury na život člověka a vypracovávalo způsoby vědecky řízené péče o tělo. Bylo nazýváno gymnastiké. Poprvé se studiu těchto otázek věnoval lékař **Hérodikos ze Sélimbrie**. Skutečnost, že během svého života zastával i funkci paidotriba, mu poskytovala mnoho praktických poznatků. Hérodikos se teoreticky zabýval nejen významem cvičení, ale i výživy pro lidské zdraví.

Z Hérodikova učení vycházel lékař **Hippokratés** (460-370 př. Kr.). Věnoval mimořádnou pozornost preventivnímu předcházení nemocem a v této souvislosti vysoce

⁵⁷ Olivová 1989, str. 119

oceňoval význam pohybu a tělesných cvičení pro zdraví člověka. Zabýval se hledáním zdravého způsobu života. Za jeho základ považoval rovnováhu mezi přijímáním potravy a fyzickými výkony. Na základě této teorie vznikly i jeho přesně propracované denní programy, jejichž základem byla pravidelná dopolední i odpolední cvičení, správná výživa a celková etika tělesného života. Rozsáhlé, mnohosvazkové Hippokratovo dílo se stalo základem řecké medicíny i jejího speciálního odvětví, **lékařské gymnastiky**. Vycházeli z něho všichni další řečtí lékaři, kteří ho obohacovali i o nové poznatky z praxe, především z výcviku profesionálních atletů. V řecké vědecké gymnastice byly položeny základy **cílevědomé, racionální péče o tělo**, která tvoří nedílnou součást řecké fyzické kultury a patří k jedné z vrcholných rovin celé řecké kultury.

7.1.2. Starověký Řím

Helénistické období (od konce 4. stol. př. Kr.), tedy doba Alexandra Velikého, je ve znamení pronikání řecké kultury daleko za hranice Řecka. Centry jejího pronikání se stala tradiční řecká gymnasia, která nechyběla v žádném z tisíců nových řeckých měst, jimiž byla tato oblast poseta. V té době se z nich staly rozsáhlé areály, v nichž byla pěstována řecká duchovní i fyzická kultura. Výchovou v nich postupně procházely i horní vrstvy domácího obyvatelstva. Do celého tohoto helénistického světa se šířila i řecká lékařská věda včetně léčebné gymnastiky, která nalézala přijetí i tam, kde praktická gymnastika nezískávala větší ohlas. Bylo tomu tak např. i u Římanů, kteří postupně ovládli jak celý tento helénistický svět, tak i Evropu. Na rozdíl od řecké duchovní kultury, kterou Římané převzali, řeckou fyzickou kulturu zásadně odmítli. V Římě byla fyzická cvičení oceňována pouze jako součást vojenského výcviku. Římané považovali řeckou gymnastiku či atletiku za nepotřebnou a dokonce za příliš zjemnělou, a proto i škodlivou. Byla pro ně nepřijatelná i nahota řeckých atletů. Neodpovídala jejich názorům morálním i představě vlastní nadřazenosti, která jim nedovolovala cvičit své tělo pod vedením trenérů, kterými byli vesměs řečtí otroci či propuštěnci. Cvičení nebyla zařazena ani do systému státní římské výchovy, který byl vytvořen podle řeckého vzoru. Jeho základem byla sice řecká grammatiké a músiké, ale třetí disciplína - gymnastiké - v něm místo nenalezla. Pouze pro zpestření římských veřejných her byla do nich v pozdějším vývoji zařazena i atletická představení řeckých profesionálních sportovců.

Jestliže aktivní cvičení se setkávalo v římské kultuře s odmítnutím, poznatky řecké lékařské vědy v ní našly značný ohlas. Projevily se především ve vysokém standardu

obecné hygieny a v oceňování pohybu pro zdraví člověka. V každém městě ohromného římského impéria existovaly rozsáhlé komplexy veřejných lázní - *thermae*. Byly vybudovány podle vzoru řeckých helénistických gymnasií, ale s tím podstatným rozdílem, že byly určeny především pro koupele, a nikoli pro aktivní cvičení (byla nahrazena míčovými hrami). Zdůrazňována totiž byla především potřeba „přirozeného pohybu“. Jeho propagátorem se v 2. století po Kr. stal i řecký lékař Galénos. Zpočátku působil jako lékař gladiátorských škol a později se stal osobním lékařem římského císaře Marka Aurelia. Vycházel z Hippokratova učení a v protikladu k umělému a jednostrannému výcviku profesionálních atletů zdůrazňoval nezbytnost „přirozeného“ pohybu, k němuž počítal běh, veslování, skoky, nošení břemen, hody, šerm, jízdu na koni a míčové hry.

Ve 3. století po Kr. řecký spisovatel Filostratos podal ve svém spise o gymnastice - *Peri gymnastikés* - podrobný výklad o jednotlivých řeckých disciplínách, nastínil jejich vývoj a ocenil jejich význam. I když řecká fyzická kultura nepřestala být Římány odmítána, je zřejmé, že přesto římskou kulturu ovlivňovala. Vnášela do ní povědomí o příčinné souvislosti mezi fyzickým a duševním zdravím.

Již v 1. století po Kr. ocenil latinský autor Quintilianus význam dětských her. Podle jeho názoru dítě, které si nehraje, nebude schopno v dospělosti naučit se soustavně pracovat. Zdůraznil tvůrčí a výchovný charakter her a dospěl k přesvědčení, že učení nemá být pro mládež tvrdou drezúrou spojenou s fyzickými tresty, ale naopak radostnou hrou. Z téže doby je výrok, který byl později vytržen z kontextu a zjednodušeně vyjádřen jako myšlenka úzkého sepětí fyzického a psychického vývoje. Okřídlený výrok „*mens sana in corpore sano*“ - ve zdravém těle zdravý duch, římský básník Juvenalis původně vyjádřil jako zvolání, „Ať je nám dáno, aby ve zdravém těle sídlil zdravý duch“.

7.2. Středověk - církevní cenzura pohybových her

Se zánikem antického světa zanikla i jeho fyzická kultura. Práce antických autorů o ní byly však uchovány ve středověkých klášterech, v byzantské literatuře i v arabské vědě. Křesťanství, které se stalo postupně oficiální ideologií nové Evropy, zaujalo ke kultuře těla zásadně negativní stanovisko. Toto stanovisko církve nebylo v průběhu staletí s to potlačit nejružnější fyzické aktivity, které se však vyvíjely mimo její rámec a byly roztrženy do různých sociálních skupin a lokálních variant.

Nejranějším základem evropské fyzické kultury byly spontánní lidové fyzické aktivity venkovského obyvatelstva manifestující hbitost, vytrvalost, odvahu i sílu. Prvním

nositelem cílevědomé a organizované fyzické kultury se stalo středověké rytířstvo. V rámci jeho vývoje vykrytalizoval ideální obraz fyzicky i duševně kultivovaného rytíře. Rytířské turnaje se staly nejen prvořadými sportovními slavnostmi, ale i základem, z něhož v průběhu vývoje vznikly vysoce vytříbené disciplíny, tzv. rytířská umění - šerm, jízda na koni a tanec. Avšak v rozvíjejících se středověkých městech byla fyzická kultura hluboce podceněna, což se projevilo mj. i její naprostou absencí v městských školách.

7.3. Novověk – nové hledání vztahu k tělu

Počátkem nového vývojového trendu se stala italská renesance. V jejím průběhu se řada spontánních městských her rozvinula do podoby svěbytných sportovních disciplín. Tento vývoj byl však působením znovuupevněné církve koncem 16. a počátkem 17. století přerušen. K obdobnému vývoji došlo i ve městech jiných evropských zemí.

Hlubší a trvalejší vliv měla humanistická studia a renesance antické fyzické kultury v oblasti rozvíjející se evropské vědy. Novým významným impulsem byl i příliv řecké inteligence z Byzance do západní Evropy po dobytí Cařihradu Turky roku 1453. S její pomocí došlo koncem 15. století i k latinskému vydání stěžejního díla řecké vědy, Aristotelových sebraných spisů. V novém ocenění řecké gymnastiky sehrála rozhodující vliv lékařská věda a rodící se pedagogika.

Italská renesanční medicína, opírající se o díla Hippokratova, Aristotelova, Galénova a Celsova, dospěla v první polovině 16. století k vypracování první anatomie lidského těla. Roku 1573 vyšel spis *De arte gymnastica*, jehož autorem byl profesor na univerzitě v Padově, Bologni a Pise, který byl i osobním lékařem císaře Maxmiliána II. - **Hieronymus Mercurialis**. V tomto spise byl znovu oživen starý řecký ideál kalokagathie. Podle řeckých zásad zde byla vysoce oceněna fyzická cvičení pro svůj pozitivní vliv na lidské zdraví i psychickou vyrovnanost člověka jako důležitý faktor formující lidskou individualitu. Kniha, která se dočkala šesti vydání, měla prvořadý význam pro poznání řecké fyzické kultury a její, třebaže váhavé, pronikání do kultury evropské. Pro tuto práci je důležitý důraz na léčebný účinek cvičení, který lze charakterizovat snahou o vytvoření úzké vazby mezi medicínou a gymnastikou, čímž je podán základ pro budoucí léčebnou gymnastiku.

7.3.1. Směry v českých zemích

Vliv antických názorů na fyzickou kulturu zasahoval i do českého prostředí. Nejstarším svědectvím je ve 14. století spis Mistra Havla ze Strahova určený Karlu IV. a obsahující návod správné životosprávy. Humanisticky vzdělaný autor píšíci pod jménem Gallus se v řadě míst odvolává na Galénovy názory a zdůrazňuje nezastupitelný význam pohybu pro lidské zdraví. Nabádá krále: „Pak se cvič na místech vysokých, čistých a dobrého vzduchu.“⁵⁸

Takovéto názory byly však protichůdné stanovisku církve. Křišťan z Prachatic, Husův přítel, ve svých lékařských knížkách v kapitole „o hýbání“ varuje: „a tak mnoho choděním aby sobě neuškodil člověk, ani mnoho chodil usilovně, ani jezdil, ani skákal, ani běhal příliš; nebo také těžké vichtování duši ven pudí“. Ještě v druhé polovině 16. století se v Rešelově práci „Knihy Jezuse Siracha“ dočteme, že „tělesné cvičení málo prospívá, ale pobožnost ke všem věcem se hodí“. V té době se již všeobecně šíří oceňování pohybu a různých druhů cvičení.⁵⁹

Roku 1535 vyšel v Praze spis německého lékaře J. Koppa z Raumentalu, česky nazvaný v překladu Hynka Krabice z Weitmile „Gruntovní a dokonalý regiment, neb zpráva jak jedenkaždý člověk ve všech věcech zdraví své z Boží pomoci umie vždycky opatrovati a mnoho těžkých nemocí i také nečasnou smrt předcházeti má a může.“ Jako hlavní obrana proti nemocem je zdůrazňována potřeba dostatečného pohybu - „hejbání“ či „usilování“. Odvolává se na Hippokrata, Galéna a Aristotela a doporučuje, aby lidé „prve před jídlem životem (tj. tělem) svým hejbali“.⁶⁰

Roku 1587 byla vydána v překladu Hubera z Risenpachu práce německého autora H. Rantzovia Regiment zdraví. V kapitole „O hnutí aneb o cvičení těla“ se jako vhodná cvičení doporučují mimo jiné také „plování na vodě, šermování, střílení a hra na míč, když se jím hází, kterážto těchto časů obyčejná jest v našich krajinách“. Jak je patrné, plavání, ač církví zatracovaná aktivita, je mezi obyčejným venkovským obyvatelstvem poměrně běžné.

Ve školách italských renesančních měst ožily již v 15. století i myšlenky římského autora Quintiliana o významu pohybových her pro fyzický i psychický vývoj dítěte. Jejich průkopníkem byl Vittorino da Feltre, který vybudoval v Mantově svou „školu hry“ - la casa giocosa. Oceňování dětských her pronikalo postupně do prací celé řady významných pedagogů. Patřil k nim v 16. století Francouz Jacobus Sodalatus, Španěl Juan Luis Vives či

⁵⁸ Olivová 1989, str. 123

⁵⁹ Olivová 1989, str. 124

⁶⁰ tamtéž

Angličan Richard Mulcaster, v 17. století Angličan John Brinsley a Čech **Jan Ámos Komenský**.

Komenského systematické a často encyklopedické shrnutí problému mělo nesporně vliv nejvýznamnější a nejpronikavější. V celé řadě prací se znovu a znovu vracel k problému volného času. Byl pro něho bytostnou součástí života každého jedince. Za jeho nejlepší využití považoval fyzické aktivity. V Didaktice říká: „Provívání také musí mít strom a občerstvení větrem, deštěm, mrazem, sic bez toho mdlí a chřadne... Týmž způsobem lidskému tělu občerstvení potřebí jest, a to procházením, pobíháním, pracemi, hrami a jiným těla pohybováním a cvičením.“⁶¹

Mimořádný přínos díla Komenského k problematice tělesné výchovy spočívá v jeho návrzích na zařazení tělesných cvičení a pohybových her do pedagogické praxe měšťanských škol. Navazuje při tom na práci svých předchůdců a dále je rozpracovává. Ve svém Plánu školy pansofické z roku 1651 navrhoval zařadit do výuky elementární pohybové hry - závodní běhy a skoky, umírněné zápolení, procházky, hry s míčem, kuželky, kuličky, vrhcáby, hru na slepou bábu a jiné dětské hry. Za nebezpečné a škodlivé považoval hry v kostky, tvrdý zápas, šerm, plavání, které dokonce zařazuje mezi hry zakázané.

Zdůrazňoval, že hry přispívají k cvičení těla i ducha, a proto není správné je mládeži zakazovat. Bylo by naopak žádoucí je podporovat mj. i tím, že každá škola by měla „plácek pěkný k hraní“. Při hrách by mládež ovšem neměla být ponechána bez dozoru. Hry mají být naopak učitelem řízeny tak, aby se nevymkly z obecného cíle výuky, kterým je zbožnost, počestnost a získání moudrostí. Ve výběru her připadá hlavní úloha učiteli, ale program her by měl být stanoven i v dohodě s přáním žáků.

Komenský dospěl i k mimořádně podnětným závěrům týkajícím se kvalifikace a klasifikace her obecně. Hra byla pro něho formou uvolnění a oddechu po práci. Nesmí se však stát nikdy hlavní náplní života, konstatoval spolu s Aristotelem. Mnohokrát zdůrazňoval i nezbytnost umírněné hry. Hra nesmí být podle něho ani fyzicky přespříliš namáhavá, ani psychicky vyčerpávající úzkostí z výsledku. Z toho důvodu zakazoval např. hry v karty a kostky, jejichž výsledek je založen na náhodě a které člověka trápí a neuvolňují. Na druhé straně oceňoval závodivé měření sil, při němž je člověk veden touhou po vítězství a napíná své síly, aby ho dosáhl.

Cílem her bylo pro něho cvičení těla i ducha. Vytyčuje požadavek hrát vtipné a vítězit statečností, a nikoliv lstí. Hry mají podporovat sílu a mrštnost těla, veselost mysli,

⁶¹ Olivová 1989, str.125

smysl pro řád, mají bystřít lidský rozum a upevňovat charakter. Ve své učitelské praxi i v teoretických úvahách zdůrazňoval, že prostřednictvím hry si dítě osvojí potřebné znalosti snáze a lépe než zastrašováním a přílišnou přísností. Ostatně již Quintilianus a z něho vycházející pedagogové 15. -17. století žádali, že „škola se má státi hrou“ Proto dedikací, jíž roku 1657 věnoval amsterdamské radě svou práci „Schola ludus“ (Škola hrou), vytyčil Komenský i charakteristické rysy hry jako takové.

Svou prací a především pojetím pohybu jako hry se všemi jejími zákonitostmi přispěl Komenský k hlubšímu pochopení her a jeho názory na tělesnou kulturu a na pohybové hry mládeže představují vrchol teoretických úvah, k nimž dospěla evropská pedagogika 17. století.

7.3.2. Evropský vývoj

Anglický lékař **Francis Fuller** navázal svou prací *Medicina gymnastica* z roku 1708 na dílo *Mercuriala*. Využil v ní i nové poznatky nizozemské a anglické medicíny, fyziologie, anatomie i chemie. Fuller vycházel z poznatků antických autorů o zásadním významu pohybu pro lidské zdraví a zdůrazňoval jeho blahodárné působení „na výměnu šťáv, na svaly, kosti i nervy“ i na jednotlivé části těla. Bezprostřední ohlas na Fullerovu práci byl malý a teprve v průběhu 18. století nacházely jeho myšlenky větší pochopení v rozvíjející se anglické občanské společnosti. O to větší zájem vzbudila Fullerova kniha ve Francii, kde se okamžitě dočkala několika vydání. Spolu se spisy Galénovými a Mercurialovými podnítila zájem francouzských lékařů o řeckou gymnastiku a pohybovou kulturu vůbec. Řada lékařů - Andry, S. A. Tissot, Verdier či švýcarský lékař C. J. Tissot - publikovala speciální práce o významu cvičení pro léčení ortopedických vad, pro rozvoj fyzických i psychických sil a pro předcházení nemocem. Gymnastika neboli „umění cvičiti údy“ se stala novou lékařskou disciplínou a byla pojata i do francouzské Encyklopedie, monumentálního čtyřicetisvazkového díla shrnujícího výsledky bouřlivě se rozvíjející osvětské vědy. Řecký název gymnastika přešel do francouzského jazyka - *gymnastique* - jako obecný výraz pro tělesná cvičení.

Francouzští lékaři poznávající význam antické gymnastiky si uvědomovali i její nepochybný vliv na zlepšení tehdejšího špatného zdravotního stavu městského obyvatelstva a především na výchovu mladé generace. **Osvícenský racionalismus** byl v té době v pedagogické praxi zaměřen na šíření nových vědeckých poznatků a zcela zanedbával fyzickou a emocionální výchovu mládeže. Průkopnickým dílem se v tomto smyslu stala práce **J. J. Rousseaua** „*Emil, čili o výchově*“, která propagovala tzv. přirozenou výchovu. Jejím základem byly dětské hry spojené s manuální činností, které měly přispívat ke zdraví

dětského těla, rozvíjet krásu, sílu a „pružnost údů“ i dovednost rukou, bystřít dětské smysly i rozum a rozvíjet cit. Olivová uvádí, že „Rousseauovy názory měly v řadě ohledů extrémní a utopický charakter“⁶², ale mimořádná popularita jeho díla dalekosáhle ovlivnila soudobou pedagogiku.⁶³ „Byl to právě Rousseau, který přenesl názor francouzských lékařů a jejich požadavky na lidské zdraví do oblasti výchovy mladé generace. Učinil je základem této výchovy.“⁶⁴

Rozhodujícím předělem ve vývoji měšťanské fyzické kultury ve Francii a ve svých důsledcích i v celé Evropě se stala koncem 18. století **Velká francouzská buržoazní revoluce**. Rozbila mocenské postavení církve a tím odstranila hlavní ideologickou bariéru brzdící rozvoj fyzické kultury. Nově ocenila lidové pohybové aktivity a hry a položila základ k vojenskému výcviku veškeré mužské populace tím, že nahradila dosavadní námezdní vojsko národní armádou budovanou na základě všeobecné mobilizace. V „Plánu národního vzdělání“ z roku 1793 se snažila zařadit do nového, státem řízeného školství i všeobecnou a systematickou tělesnou výchovu mládeže. Jeden z nejradikálnějších vůdců revoluce M. de Robespierre snil o tom, že ve školách se budou „francouzští mladíci cvičit ve starém umění řeckých atletů“. Porážka revoluce znemožnila realizaci těchto návrhů, které však zůstaly programem, z něhož vycházely další evropské pokusy.

Kromě prosazení fyzické kultury do měšťanských škol bylo nutné především nalézt vhodné formy cvičení, které by odpovídaly možnostem a potřebám nastupující buržoazie. Měla to být cvičení vhodná pro hromadný výcvik, tedy jednoduchá a nepřliš náročná na pomůcky, nářadí ani na čas potřebný k jejich zvládnutí. Tyto otázky řešil již anglický filozof, politik a pedagog John Locke koncem 17. a počátkem 18. století. S lehkou nadsázkou můžeme konstatovat, že pod vlivem dozrívající Anglické buržoazní revoluce, dospěl k názoru, že nejlepší formou cvičení je manuální řemeslná práce.

Vliv francouzské revoluce však koncem 18. a počátkem 19. století dal v Německu, ve Švýcarsku a ve Švédsku vzniknout novým formám cvičení, které podstatně lépe vyhovovaly požadavkům měšťanské tělovýchovy.

V Německu tuto problematiku řešil **Johann Christian GutsMuths**, který od roku 1785 do roku 1839 působil jako učitel tělesné výchovy v zemském výchovném ústavu ve Schnepfenthalu nedaleko Gothy. Cvičení v této škole navazovala na příklad starší školy v

⁶² Olivová 1979, str. 441

⁶³ Olivová 1989, str. 127

⁶⁴ Olivová 1979, str. 441

Dessavě nazývané Philanthropinum a skládala se ze dvou složek. Základem byla rytířská umění - jízda na koni, šerm a tanec. K nim bylo přiřazeno pět elementárních cvičení - běh, skoky, šplhání, cvičení rovnováhy a nošení břemen. Byly označovány v duchu antického odkazu jako dessavské pentáthlon.

Vycházejí z obou těchto složek vypracoval Gutsmuths nový systém cvičení, který v roce 1793 shrnul do práce *Gymnastika pro mládež* (*Gymnastik für die Jugend*). V něm upravil podle vzoru antické gymnastiky speciální disciplínu rytířských umění - voltižování - do podoby cvičení na jednoduchém nářadí, které se stalo základem jeho systému. Voltižovacího koně (zjednodušenou maketu živého koně) nahradil tyčí různé síly a různého umístění a toto nářadí označil jako stroj - *Maschinerien*. Sloužilo jak k elementárnímu cvičení rukou, nohou a trupu, tak i pro zjednodušenou aplikaci voltižovacích cviků.

Gutsmuthsův praktický počín, který položil základ moderní nářadové gymnastiky, byl v téže době doplněn rozsáhlou teoretickou prací - dvousvazkovou *Encyklopedií tělesných cvičení* (*Versuch einer Encyklopädie der Leibesübungen*), v níž její autor **G. U. A. Vieth** podal souhrnný pohled na fyzickou kulturu v historii i ve své době.

Ve Švýcarsku se tvůrcem nového cvičebního systému stal Johann Heinrich Pestalozzi v rámci svého pedagogického programu, v němž kladl důraz na výchovu „srdce, ducha a ruky“. Svým cvičebním systémem položil základ moderních prostných.

Švédský nápravný tělocvik

Třetím centrem, v němž byl vypracován speciální systém gymnastiky, se stalo Švédsko. Na pozadí měnící se tamní politické situace byl v roce 1813 založen Centrální královský gymnastický institut ve Stockholmu. Byl financován z prostředků na armádu, čemuž odpovídaly nejen požadavky na výsledky práce, ale také kvalita pracovních podmínek. Ještě před založením ústavu na svém novém systému cvičení pracoval **Pehr Henrik Ling**. Čerpal podněty jednak z Gutsmutsovy gymnastiky, s níž se seznámil v ústavu Franze Nachtegalla v Dánsku, jednak z klasického francouzského šermu. Podstatným myšlenkovým prvkem Lingova cvičení bylo založení pohybů na vědeckých poznatcích z anatomie a fyziologie. S tímto základem pracoval a

vytvořil tak vědecký, racionální systém cvičení, tzv. švédskou gymnastiku. Ve spolupráci s lékaři individuálně stanovoval cvičení vhodná např. pro nápravu deformované páteře a jiných nemocí hybného systému. Jeho léčebná gymnastika reprezentuje švédský nápravný gymnastický systém a tvoří jeden ze základů dnešní fyzioterapie.

Ling svůj systém vytvořil na základě přesvědčení, že fyzická cvičení musí být založena na zákonitostech systému lidského těla a měla by ovlivňovat nejen tělo ale i ducha. Základní principy lze zjednodušeně shrnout následujícími čtyřmi body:

- 1) Cílem je všestranný harmonický rozvoj těla.
- 2) K dosažení tohoto cíle je třeba využít prostředků, které přináší cvičení založená na biologických a fyziologických principech. Cvičení musí mít konkrétní formu a předem známý účinek.
- 3) Cvičení musí mít rozvíjející a nápravné účinky, musí být snadno pochopitelné a musí uspokojovat naše požadavky na estetiku.
- 4) Cvičení mají mít stupňující se náročnost a mají se provádět se zvyšujícím se úsilím.

Pehr Henrik Ling vytvořil systém cvičení, který se snažil využívat nejmodernější soudobé vědecké znalosti. Popsal proto čtyři základní aspekty jeho cvičení: (1) estetický, (2) vojenský, (3) pedagogický a (4) zdravotní. Byl přesvědčen, že tyto čtyři složky jsou navzájem provázány a svým synergickým působením umožňují jeho žákům dosáhnout sjednocujícího vztahu mysli, těla a povinnosti ke své vlasti – Švédsku. Zdraví považoval za harmonii nervového, oběhového a dýchacího aparátu a k tomu směřoval i jeho systém. Samotnému Lingovi však tehdy slávu nepřinesl. Je ironií, že to byl právě vědecký základ, kterým byl celý jeho systém cvičení pasován za neucelený a nelogický. Lingova léčebná gymnastika však posloužila jako pevný odrazový můstek pro jeho následníky.

Turnerské hnutí

Hlavním impulsem zvýšeného zájmu o nové formy hromadného výcviku se v prvním a v polovině druhého desetiletí 19. století staly napoleonské války, které podnítily v řadě evropských zemí obranné vojenské akce proti těmto francouzským výbojům. V Prusku se z hnutí za odčinění porážky pruských vojsk napoleonskými armádami zrodila v letech 1811-1813 svébytná turnerská cvičení. Jejich základem byla po technické stránce Gutsuthsova gymnastika doplněná o klasické voltižování převzaté z Viethovy Encyklopedie. Současně vznikalo nové nářadí odvozené většinou z voltižovacího koně (hrazda, kladina, bradla apod.).

Většina cvičení byla definitivně sepsána v práci **Friedricha Ludwiga Jahna** a **Ernsta Eiselena** z roku 1816 nazvaná Německé turnerské umění - Die deutsche Turnkunst. Jahnovou zásluhou v ní dostala tato cvičení nový ideový obsah a cíl. Byla to cvičení povýšená nad zájem jednotlivce a zaměřená k prospěchu vyššího celku - k prospěchu německého národa. Jejich název odvodil Jahn z rytířského turnaje (Turnier), při čemž za základ tohoto slova latinského původu označil mylně výraz „turn“, který považoval za německé praslovo. Z něj odvodil nejen sloveso turnen - cvičit, ale i řadu dalších názvů: Turnkunst, Turnkunde, Turnzeit atd. Vytvořil tím široce rozvětvené názvosloví, jakousi speciální cvičební řeč - Turnsprache. A sám, coby tvůrce ideového pojetí těchto cvičení i jejich organizátor a propagátor, vstoupil do dějin jako jejich otec, Turnvater Jahn. Novým názvem jim Jahn natrvalo vtiskl pečeť své osobnosti a současně je i v jazyce vysoko vyzdvihl nad úroveň prostých cvičení. Podle vzoru rytířských umění byla i tato nová cvičení (také díky názvosloví) povýšena na umění, a to na speciálně německé umění. Tak se těmto cvičením, v rámci vzedmuté nacionální vlny, otevřela cesta k proniknutí do nejširších vrstev německého národa, do školských systémů i do nejrůznějších národních slavností. I přes zákaz cvičení za úřadování rakouského ministra Metternicha, období Turnsperre (1820-1842), byla téměř po celé 19. století prakticky jedinou formou fyzických aktivit městského obyvatelstva a současně se stala i hlavní bariérou bránící pronikání moderního sportu do německého prostředí.⁶⁵

Sokolské hnutí

Všechny základní formy nových gymnastických cvičení, které vykryštovaly koncem 18. a počátkem 19. století, se v průběhu dalšího vývoje dále rozvíjely a obohacovaly o nové prvky. Vzájemně se prolínaly, i když nechyběly ani prudké srážky mezi jejich přívrženci. Významným impulsem k pronikání cvičení do širších vrstev se stala revoluce roku 1848. Jejím důsledkem bylo i vytvoření prvního českého gymnastického spolku, k němuž došlo v období všestranného uvolnění po pádu Bachova absolutismu. V roce 1862 byla založena Tělocvičná jednota pražská, která byla o dva roky později přezvána na Sokol. Sokolské jednoty byly zakládány nejen v českých zemích, ale i v Rakousku a mezi českými vystěhovalci v Americe. Postupně se sokolské hnutí rozšířilo i mezi další slovanské národy žijící v rakouské monarchii, mezi Slovinci, Chorváty a haličské Poláky. S velikými nadějemi se upíral Sokol k největšímu a v té době jedinému samostatnému slovanskému státu, k Rusku.

⁶⁵ Waic 2004

Tvůrcem sokolského programu ve všech směrech byl jeden z jeho zakladatelů a nadšených budovatelů, Miroslav Tyrš, profesor estetiky a dějin umění na Karlově univerzitě. Technice sokolského cvičení byla věnována jeho práce „Základové tělocviku“, v níž Tyrš vypracoval zvláštní „soustavu cvičebnou“. Pojal do ní německou nářad'ovou gymnastiku, Pestalozziho prostná cvičení i některé nově se krystalizující sporty - vzpírání, vrhy koulí, hody oštěpem a diskem, zápas, box a šerm. Značnou pozornost věnoval rozvíjející se cyklistice. Jeho cílem bylo dospět k systematickému procvičování celého těla, „paží, trupu a nohou“, při čemž zdůrazňoval, že „nejhlavnější činnosti jsou ohybování a napínání“. Usiloval o to, aby cvičení pronikla do všech vrstev českého národa a zvýšila jeho fyzickou zdatnost, brannou připravenost a mravní sílu, a také aby vtiskl cvičení vyšší vlastenecký smysl. Cvičení měla přispívat ke sjednocení českého národa (posílit jeho boj za národní práva) a k jeho užšímu spojení se všemi slovanskými národy.

Obr - Dr. Miroslav Tyrš,
ČOS 2006

Na rozdíl od Jahna, pro jehož turnerská cvičení byly vzorem německé rytířské tradice, obracel se Tyrš při vytyčování ideových zásad českého tělovýchovného hnutí k fyzické kultuře antického Řecka. V roce 1868 vyšla jeho práce „Hod olympický“, věnovaná historii řeckých olympijských her. V ní stavěl Tyrš před soudobého čtenáře řecký ideál kalokagathie. Zdůrazňoval, že antické úsilí po harmonickém vývoji člověka se spojovalo s hlubokým citem a zodpovědností k řecké společnosti. Fyzická připravenost spjatá s nadšeným vlastenectvím umožnila Řekům zvítězit v boji proti perské přesile a ubránit tak svou svobodu a vzdělanost.

Sokolské hnutí bylo nesporně podnětem pro rozšíření systematických fyzických cvičení do zemí východní a jihovýchodní Evropy. Naplnilo se tak přání zakladatelů Sokola, Tyrše a Fügnera, kteří se ztotožnili s jedinečným historickým vyjádřením „Jest třeba si přát, aby ve zdravém těle sídlil zdravý duch.“

V 19. století vzniklo několik tělovýchovných soustav, které ovlivnily systematickou péči o zdravotně oslabené. Lingovy pokrokové myšlenky našly odezvu v celém světě i u nás. Již v r. 1839 lékař Hirsch založil první ortopedický ústav, kde se cvičilo podle zásad vyrovnávací švédské gymnastiky. O několik let později (1842) vznikl první léčebný ústav, jehož zakladatelem byl docent ortopedie, léčebného tělocviku a balneologie na lékařské fakultě pražské university MUDr. Jan Spott. Byl vydavatelem

příručky „Nástin tělocviku léčitelského“. Pod vlivem Spottových přednášek byl zaveden léčebný tělocvik do pražského ústavu pro choromyslné a prvním cvičitelem léčebného tělocviku se stává Jan Malypetr. V r. 1844 byl v Praze založen první tělocvičný ústav, který převzal Schmidt a u něhož se vycvičila většina prvních cvičitelů Sokola. Konec 19. stol. byl počátkem školního zdravotnictví. Prováděly se zdravotní prohlídky dětí, podle kterých se děti osvobozovaly od tělocviku nebo se jej účastnily s určitým omezením. V této souvislosti již lze hovořit o tělesné výchově pro zdravotně oslabenou mládež.

V roce 1869 byl založen Tělocvičný spolek paní a dívek pražských, v němž byla vedoucí osobností Tyršova žačka Klemenia Hanušová⁶⁶. Tato žena vydala také několik spisů s léčebnou tematikou - spis „Domácí tělocvik pro dívky chybného držení těla“ a „Tělocvik domácí co zdravotní a léčebný prostředek“. Gymnastika se současně stala významným emancipačním faktorem. Přispěla k tomu, že do fyzického výcviku se začala postupně zapojovat i ženská část evropské populace. Požadavek správného držení těla se objevil i v učebních osnovách tělocviku pro střední školy.

Obr - Klemenia Hanušová, ČOS 2006

Až v r. 1950 byla výnosem ministerstva školství zavedena tzv. „Zvláštní TV“ na školách všech stupňů jako nepovinná forma.

Na základních a středních školách byly do zvláštní TV zařazovány především děti s ortopedickým oslabením (se skoliotickým, kyfotickým, kyfolordotickým držením, s plochýma nohama atd.). Na vysokých školách vznikaly oddíly smíšené pro studující s různými typy oslabení nejen hybného systému, ale též srdečně cévního, dýchacího, nervového atd. Vývoj byl pomalý a teprve v r. 1982 byla oficiálně tato forma začleněna i do dobrovolného hnutí jako tělesná výchova zdravotně oslabených a později pod názvem „Zdravotní TV“⁶⁷

7.3.3. Mimoevropské vlivy

Mimoevropské kultury ovlivňují z hlediska zdravotní tematiky Evropu v masivnějším měřítku až později po II. světové válce.

Významný zdravotní prvek se objevuje i v čínských bojových uměních. „Vůbec nejstarší zachovaná zpráva o zdravotním působení tělesných cvičení je v knize ‚Kung-Fu‘, která pochází z r. 2698 před naším letopočtem. V té době již Číňané jako léčebný

⁶⁶ ČOS 2006; Čechák 2006, str. 1

⁶⁷ Hošková, Matoušová 2000, str. 10

prostředek uvádějí dechovou gymnastiku v různých základních polohách, cvičení při zlomeninách, při deformitách páteře, nemocech krevního oběhu, různé druhy masáží apod.“⁶⁸

Dalším systémem s výrazným zdravotním zaměřením je indická jóga. V Sušrutově lékařské encyklopedii ze 7. století př. Kr. je patrný význam cvičení pro zdraví, který si uvědomovali již ve starověkém indickém lékařství. V „ájurvédě“ se jógická cvičení stala integrální součástí prevence i léčby. „Hathajóga“ přisuzuje větší význam dechovým cvičením. V dnešní době je tato metoda užitečná při prevenci i v rehabilitaci civilizačních chorob, a to zejména hypertenze, bronchiálního astmatu a ischemické choroby srdeční. Hathajógická cvičení jsou zejména vhodná tam, kde se významně uplatňují poruchy řízení a regulací fyziologických funkcí. Masověji Evropa objevuje tato propracovaná cvičení až ve 20. století, jóga se pak u nás prosazuje až po roce 1989 s pádem komunistického režimu.

7.3.4. Moderní vývoj – aplikované pohybové aktivity

Pojem aplikované pohybové aktivity, v originále Adapted physical activities (APA), je u nás relativně nový, třebaže byl poprvé prezentován již v roce 1973. Stalo se tak při příležitosti založení Mezinárodní federace aplikovaných pohybových aktivit – International Federation for Adapted Physical Activities (IFAPA) belgickými a kanadskými odborníky na tuto tematiku.⁶⁹ Je to mezioborová profesní organizace, která podporuje a prosazuje APA, sport handicapovaných vůbec veškeré aktivity spojené se sportem jedinců se speciálními potřebami. První mezinárodní setkání organizace IFAPA bylo v roce 1977 v Quebecu, avšak první mezinárodní snaha o vytvoření definice APA proběhla v roce 1989 při příležitosti 9. Mezinárodního sympozia v Berlíně. Cílem práce odborníků IFAPA je přimět osoby s různým zdravotním oslabením, postižením či handicapem (s různou formou a stupněm disability) k účasti na pravidelných sportovních aktivitách. IFAPA proto koordinuje národní, oblastní a mezinárodní vztahy (jak vládních tak nevládních institucí), je oficiálně úzce spjata s několika vyznanými mezinárodními koordinačními organizacemi – s Mezinárodním Paralympijským výborem (IPC) a Mezinárodní radou sportovní vědy a tělesnou výchovu - International Council of Sport Science and Physical Education (ICSSPE)⁷⁰. V příloze () uvádím úryvky dokumentu „ADAPT“, které se vztahují k tématu této práce.

⁶⁸ Hošková, Matoušová 2000, str. 10

⁶⁹ IFAPA 2006

⁷⁰ APA 2006, str. 2

7.4. Doplnující historické souvislosti

O plavání jedinců se zdravotním postižením můžeme hovořit až se vznikem odborných pracovišť zaměřených na zdravotní a později i psychický stav „pacienta“. Tato definice vychází ze skutečnosti, že je to totiž právě zdravotnictví, které postupně uskutečňuje průlom ve vztahu společnosti ke zdravotnímu postižení. Je proto třeba zmínit i některé vedlejší souvislosti, které dokreslují obraz vývoje v dané době.

7.4.1. Počátky ústavní péče

Od dob Marie Terezie vznikají na našem území první ústavy pro tělesně postižené válečné veterány - invalidovny. Tyto ústavy řeší otázku zdravotně postižených veteránů jejich segregací do budov ústavu. Jedná se o jeden z prvních institucionálních kroků, který nese prvek sociální spravedlnosti. Na druhou stranu toto můžeme považovat za krok, který neklade na společnost žádné výrazné společenské nároky ve smyslu účasti na smysluplnosti života veteránů – ti jsou uklizeni v ústavu a účast společnosti končí víceméně poskytnutím péče a důchodu. Důsledkem uplatnění tohoto modelu je pocit „vyřešenosti“ problematiky společensky kontraproduktivních menšin, jako jsou kromě veteránů např. sirotci a později „mrzáčci“.

Každopádně je třeba konstatovat, že se jedná o pozitivní krok umožňující poskytovat jedinci péči, kterou vyžaduje jeho zdravotní postižení, přičemž péče není hrazena z jeho peněz. V prvních z těchto ústavů navíc pracují lidé, z nichž se následně erudují skuteční odborníci v příslušných oborech – především lékaři. Mnozí z těchto odborníků pak ovlivňují nejen dění na poli jejich oboru, ale mnohdy ovlivňují celou společnost, která je záhy sama tlačí na příslušná místa státní správy k přijetí zlepšujících změn.

Snahy o zřízení ústavu pro tělesně postižené osoby, v nichž by chovanci byli léčeni, vzdělávání a připravováni pro povolání, se u nás objevují relativně pozdě. V Německu dal základ takové instituci Nepomuk von Kurz už v roce 1832 (Mnichov), v Dánsku Hans Knudsen roku 1872 (Kodaň). Rakousko-Uhersko se v této oblasti za západní a severní Evropou opožďovalo. Teprve roku 1900 byl v Lanzedorfu u Vídně otevřen Elisabeth-Asyl s vyučováním chovanců v rozsahu nižší školy obecné.

Na území, které se stalo součástí Československé republiky, vznikly první ústavy s moderně pojatou péčí o tělesně postižené až v tomto století. Azylová zařízení s jistými

náběhy k profesionální přípravě chovanců, do nichž byli přijímáni i tělesně postižení, však existovala už dříve, a to jako instituce dobročinných spolků především v Praze.

„Od roku 1888 Útulek pro opuštěné a zmrzačené dívky „Růžencová výroba“, Konviktská ul. č. 296, kde byly bezplatně přijímány chudé, opuštěné i zmrzačené dívky. Dívkám byla poskytována náboženská výchova a vzdělání ve čtení a psaní. Chovanky vyráběly růžence, zacvičovaly se ve vyšívání a jiných ručních pracích.

Od roku 1889 „Vincentinum“, ústav pro nezhojitelně zmrzačené (zpočátku jen pro dospělé), otevřený v Husově ul. č. 3, ještě v témž roce přemístěný do Holešovic-Bubnů, od r. 1899 do Břevnova. Kromě zmrzačených přijímáni i slepí, hluchoněmí a idioti. Vzdělavatelné děti zde měly pravidelné vyučování.

Od roku 1907 „Valentinum“, Heverochův útulek pro epileptiky, poskytující chovancům přijímaným zdarma i za plat výchovu a přiměřené zaměstnání. Umístěn v Libni, Fügnerova ul. č. 87.

Propagátorkou podobných zařízení byla Marie Červinková-Riegrová, která v roce 1887 vydala spis Ochrana chudé a opuštěné mládeže, jímž mj. šířila ideu dětských útulků pro malé mučedníky, děti souchotinářské, krtičnaté a různě stížené. “⁷¹

Komplikovaná politická a národnostní situace uvnitř monarchie nijak neusnadňovala šíření pokrokových myšlenek, tím méně jejich realizaci v českých zemích. Rychlý průmyslový rozvoj a početní nárůst chudších vrstev českého obyvatelstva však přinášel sociální a zdravotní problémy, na které soukromá a spolková humanita nemohla stačit. A tak po složitých peripetiích a vynaložení značného úsilí zakladatelů byl 1. 4. 1913 v Praze v ulici V pevnosti č. p. 13 založen **Jedličkův ústav**. Díky modernímu pojetí s komplexní péčí o tělesně postižené byl již brzy po svém zprovoznění vzorem i pro mnohé zahraniční ústavy, dle jeho vzoru byly později podobné ústavy zakládány i v jiných městech. Pohybová léčba pro tělesně postižené byla uznávána na ortopedických klinikách, později na neurologických, pediatrických i ostatních klinikách.

Sportovní aktivity organizované v areálech těchto a podobných ústavů přímo pro jedince se zdravotním handicapem jsou fenoménem, jehož vznik se datuje až do doby po II.světové válce.

⁷¹ Titzl 1985, str. 13

7.4.2. Lázeňství

V kontextu této práce by bylo chybou nezmínit tento zvláštní společenský fenomén.

Ačkoliv tradice našeho lázeňství není tak stará jako ve středomořské antické oblasti a v jižní Evropě, naše lázeňství nabylo proslulosti a získalo zasloužené uznání po celé Evropě. Tohoto významného postavení dosáhly naše lázně především v 19. století. Byl to jednak nástup romantismu, historismu a rovněž vliv sekularizačních trendů osvícenství, který zapříčinil vzrůst zájmu o lázeňství v této době. Hledání ztraceného ráje a štěstí často směřovalo k víře nalezení těchto ideálů ve zdraví. Z hlediska vědy tomu napomohl zejména rozvoj lékařství, balneologie a spřízněných věd, např. hydroterapie nebo analýzy minerálních vod. V Praze se brzy staly balneologie (J. Löschner, 1841) a vodoléčba (J. Špott a A. Šlechta, 1849) obory přednášenými na univerzitě. Vodoléčba v praxi se stala doménou Vincence Priessnitze (1799 - 1852), slezského rodáka. Ten v roce 1829 založil v Gräfenburgu (dnes Lázně Jeseník) první vodoléčebný ústav, kam vedle pacientů přijížděli i lékaři učící se jeho metodám. Podle Priessnitzova vzoru se začaly zakládat podobné ústavy po celém světě. V rámci balneologie (tj. vědy zabývající se lázeňstvím) a v oborech lékařství s ní spojenými dosáhli naši vědci značných úspěchů.

Do lázní jezdili lidé ze všech společenských vrstev. Zajímavostí je vybírání tzv. lázeňské taxy – pro nemajetné se od počátku 19. století zakládaly charitativní špitály, které získávaly peníze z různých dobročinných akcí, např. koncertů, a právě také z poplatků, jež platili lázeňští hosté (odstupňované dle majetnosti poplatníka). Taxa se vybírala již v 16. století, ale byla zrušena - léčivé prameny se braly jako dar od boha pro všechny. Počátkem 19. století, počínaje Karlovými Vary, začala některá lázeňská města tento poplatek opět vybírat.

Lázně byly centry společenského ruchu. Např. L. van Beethoven zajížděl do Karlových Varů (1812) a posléze i Teplic, kde se setkal s J. W. Goethem, který si naše lázně velmi oblíbil. V Karlových Varech a Mariánských Lázních strávil několik let svého života. Díky značnému společenskému ruchu se v lázeňských městech konala řada významných politických schůzek a jednání. Proto se Karlovy Vary staly v roce 1819 dějištěm konference zástupců devíti německých států, které předsedal kníže Metternich a jejímž výsledkem byla Karlovarská usnesení zakazující turnerská cvičení. Zde není bez zajímavosti, že lázním byla přiznána neutralita, a proto v dobách válek neměly být napadeny.

Ve vztahu k této práci je třeba přínos lázeňství spatřovat především v postupném odbourávání negativního vztahu všech společenských vrstev k vodě a také v prosazení medicínské vědy do oblasti „rekreační starosti o tělo“.

8. VZNIK A VÝVOJ SPORTOVNÍCH AKTIVIT JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

Celá myšlenka sportovních aktivit člověka se zdravotním postižením je až doménou 20. století. Teprve tehdy se vyspělé společnosti dostávají do fáze, kdy je vůbec možný vznik takových projektů. Jsou to opět „pouze“ jedinci, kteří přicházejí s teoriemi, nápady a myšlenkami udělujícími sportu novou dimenzi. Ten se stává nalezeným chybějícím článkem komunikace společnosti se zdravotně postiženými v mnoha rozličných rovinách.

Můžeme se při této příležitosti také naprosto konkrétně přesvědčit, že pokud je společnost vystavena vnitřnímu rozvratu hodnot a tedy sociálnímu napětí, jak tomu bylo např. v po únorovém (1948) Československu, pak citlivá témata, jakým zdravotní postižení bezesporu je, nepatří mezi priority určené k vyřešení. Právě naopak. Jak je patrné, tehdejší úkolem bylo každého člověka se zdravotním postižením uklidit mimo zraky společnosti. Konkrétním výsledkem konání tehdejší moci je např. osud Kladrubských her. Nechybělo totiž mnoho a prvním oficiálním předchůdcem paralympijských her mohly být právě tyto hry – vždyť se konaly o několik měsíců dříve než hry ve Stoke Mandeville. Není podstatné, zda by tomu za normálních okolností tak skutečně bylo. Jde však o to, že po všech stránkách jednoznačně přínosnému konání byla učiněna přítrž „řídícím orgánem“ z řad dělnických funkcionářů⁷². Osoby bez odborného a morálního kreditu rozhodovaly o zacházení s životy jiných.

Vzhledem k diferenciaci sportů a vzniku organizací zastřešujících jednotlivá postižení, je již třeba u této problematiky postupně opouštět obecnou rovinu. Proto právě tak, jak tomu bylo v průběhu vývoje, měli bychom se i v této práci postupně ubírat k naší konkrétní sportovní disciplíně – plavání a také k vybraným druhům zdravotního postižení.

Důležitý je v tomto ohledu fakt, že většina aplikovaných sportů a sportovních disciplín, jak je známe dnes, vznikala jako důsledek pronikání sportovních aktivit a soutěží mezi populací jedinců se zdravotním postižením, kde zdrojem tohoto pronikání byly především hry ve Stoke Mandeville a jejich následovnice - paralympijské hry. Historie mnohých sportovních aktivit handicapovaných sportovců se tak váže na šíření myšlenky paralympijského hnutí, které vzniklo z her jedinců postižených míšní lézí – tedy tělesně postižených.

⁷² Více k tomuto viz Srdečný 2003

Tato práce si neklade za cíl zmapování současného rozdělení sportů, postižení, jejich klasifikací, ani metodik. Je to práce zaměřená především na historii, zpracování těchto a dalších oblastí by mohlo být předmětem práce navazující.

Avšak vraťme se na počátek. Historie organizování prvních sportovních her pro zdravotně postižené je poměrně krátká. Před první světovou válkou prakticky neexistovala pro tyto jedince možnost sportovního vyžití na soutěžní úrovni v rámci herních soutěží. Výjimku tvořil golf jednorukých amputářů ve Velké Británii a sport neslyšících, který se vyvíjel zcela odděleně od sportu pro jedince s jinými postiženími. V historii se také objevilo několik zdravotně postižených sportovců, kteří se prosadili mezi zdravými.

8.1. Sportovní aktivity neslyšících

Neslyšící sportovci byli nejspíš prvními ze skupiny se zdravotním postižením, kteří dospěli k organizovanému sportu. Již v roce 1888 byl v Berlíně založen první sportovní klub pro neslyšící, podobné pak byly v průběhu let zakládány také v několika dalších zemích. Mezi jinými založili svůj oddíl také neslyšící sportovci z tehdejšího Československa. V Praze byl ustanoven „1. pražský sportovní klub hluchých“. V roce 1924 tak naši neslyšící sportovci mohli přidat ruku k dílu při zakládání Mezinárodního výboru neslyšících sportovců - Comité International des Sports des Sourds (CISS) v Paříži. Český svaz neslyšících sportovců tak patří spolu s výbory z Belgie, Francie, Velké Británie, Nizozemí a Polska mezi zakladatele CISS – jsou jejími členy od roku 1924. Organizovaný sport neslyšících byl v té době na našem území provozován pouze v Praze. V roce 1932 však vznikl druhý sportovní klub v Brně, a proto v roce 1934 vzniká celorepubliková řídící složka pod názvem Československý svaz neslyšících sportovců.

Mezinárodní výbor od svého založení pořádá vlastní olympijské hry neslyšících sportovců, které jsou dnes známé pod názvem „deaflympiády“ – Deaflympics. Tyto hry pro sluchově postižené sportovce, jejichž zakladatelem byl neslyšící francouz Eugène Rubens-Alcais, se poprvé uskutečnily 10. -17. srpna 1924 v Paříži jako první Světové hry neslyšících – International Silent Games. To je řadí mezi nejstarší akce zorganizované pro zdravotně postižené sportovce. Prvních her se kromě zakládajících členů účastnili navíc také sportovci z Maďarska, Itálie a Rumunska. Soutěžilo se v sedmi sportech: v atletice, cyklistice, fotbale, střelbě, tenise, potápění a také plavání. CISS si vzhledem ke specifickým sportu sluchově postižených až na nedlouhé období mezi roky 1986 – 1995 ponechala nezávislé postavení.

Tak jak se pohnutá poválečná historie naší země podepsala na organizaci sportu zdravotně postižených obecně, podepsala se i na sportu neslyšících. Po roce 1968 byl sportovní svaz přejmenován na Svaz neslyšících sportovců (SNS) a spadal pod II. oddělení ČSTV, kde byly organizovány tzv. neolympijské sporty. Z toho pak pramenily pozdější potíže při výjezdech do zahraničí a nemožnost reprezentovat naši republiku na ME a Světových hrách neslyšících. Tehdejší normalizace zasáhla i velmi tvrdě do sportu neslyšících, což vyvrcholil po roce 1986 faktickou ztrátou samostatnosti SNS a jeho začleněním do Svazu zdravotně postižených jako sekce neslyšících. Předseda SNS neměl žádné slovo a ani možnost vymoci pro neslyšící sportovce důstojnou reprezentaci ve světě. Společenské změny po roce 1989 přinesly naději na zkvalitnění života i sportu neslyšících. V roce 1990 vznikl jak samostatný Federální svaz neslyšících sportovců (FSNS) na republikové bázi (měl na starosti reprezentaci a mezinárodní záležitosti), tak i samostatný Český svaz neslyšících sportovců (organizoval soutěže v českých zemích, jeho zásluhou se začala rozšiřovat členská základna). Po rozdělení Československa v roce 1993 zanikl Federální svaz neslyšících sportovců společně s Konfederací sportovních svazů a úlohu FSNS převzal Český svaz neslyšících sportovců (ČSNS) jako nástupnická organizace, čímž se kruh uzavírá. Svaz se stává staronovým členem CISS, za něhož je oficiálně prohlášen od roku 1924.⁷³

8.2. Sportovní aktivity jedinců se zrakovým postižením

Dostupné historické prameny považují r. 1929 za počátek organizovaného sportovního hnutí nevidomých v Českých zemích na profesionální úrovni. Vznikaly samostatné sportovní kluby nevidomých registrovaných u územních župních správ. První organizovaný a registrovaný sportovní klub nevidomých, Sportovní klub STELLA PRAHA při Speciálních školách Aloyse Klara v Praze 4 – Krči, byl založen právě roku 1929 a sdružoval zrakově postižené sportovce.

Přirozený vývoj sportovního hnutí nevidomých byl přerušen v r. 1949, kdy došlo k direktivnímu sloučení tří zdravotních vad i jejich sportovních aktivit, do jednotné zájmové organizace pod společným názvem Ústřední jednota invalidů.

S postupným uvolňováním tvrdých politických poměrů ve společnosti docházelo i k pozitivním změnám ve sportovním hnutí invalidů. V r. 1952 dochází k průlomů v

⁷³ Volejník 2006

organizaci tělovýchovy a sportu u nevidomé a zrakově postižené mládeže. V rámci základních škol pro nevidomé vznikají Celostátní sportovní hry. V průběhu dalších let se ke sportovním hrám základních škol pro nevidomé postupně připojovaly i školy II. cyklu a školy pro slabozraké. V 60. letech byla do těchto her začleněna i dospělá zrakově postižená populace s omezenými sportovními aktivitami.

Dne 6. června. 1970 dochází k osamostatnění sportovních aktivit tělesně a zdravotně postižených občanů a vzniká Svaz tělesně a zrakově postižených sportovců (STZPS). Ten byl v roce 1981 přejmenován na Svaz invalidních sportovců (SIS).

Pod nátlakem sekretariátu ÚV ČSTV přijímá V. konference SIS, konaná 17. 9. 1988, sloučení invalidního sportu do jednotné sportovní organizace pod názvem Svaz zdravotně postižených sportovců (SZPS), avšak 9. 2. 1991 dochází k opětovnému vytvoření samostatné sportovní organizace pro nevidomé a zrakově postižené pod názvem Český svaz zrakově postižených sportovců (ČSZPS). Na tuto tradici prvorepublikového klubu navazuje současný SK Stella, který pořádá soutěže v běžeckém lyžování, atletice, turistice, crossu apod. Klub je členem Pražské tělovýchovné unie (PTU) a Českého svazu zrakově postižených sportovců (ČSZPS).⁷⁴

Mezinárodní organizační složka pro sport nevidomých byla založena v roce 1981 v Paříži jako Mezinárodní federace sportu nevidomých – International Blind Sports Federation (IBSA).⁷⁵

8.3. Sportovní aktivity jedinců s mentálním postižením

Pro sportovní aktivity osob s mentálním postižením bylo revolučním krokem založení Special Olympics v šedesátých letech minulého století. Tento počín je nerozlučně spjat se jménem rodiny Kennedyových, nadací Josepha P. Kennedyho Jr. a organizační činností Eunice Kennedyové – Shriverové. Původně pouze americké aktivity se postupně rozšířily v celosvětové hnutí Special Olympic International, zahrnující dnes přes milion mentálně postižených aktivních sportovců z více než 160 zemích světa.

Jinou, neméně důležitou kapitolu sportu osob s mentálním postižením představují aktivity řízené Mezinárodní sportovní federací pro osoby s postižením intelektu - INAS-FID (International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability), která byla založena v roce 1986 a v současnosti sdružuje národní organizace z 86 zemí všech kontinentů.

⁷⁴ ČSPZS 2006

Za významné datum je považován rok 1996, kdy sportovci s MP poprvé oficiálně soutěžili na paralympijských hrách (v Atlantě).

Český svaz mentálně postižených sportovců je vedle Hnutí Speciálních olympiád jednou ze dvou organizací, zabývajících se sportovními aktivitami osob s mentálním postižením v České republice. U zrodu tohoto svazu stál dr. Josef Kvapilík, který v roce 1992, na základě kontaktů se světovým sportovním hnutím mentálně postižených, přistoupil na filosofii INAS-FMH (Mezinárodní sportovní federace osob s mentálním postižením, International Sports Federation for Persons with Mental Handicap) a zaregistroval ČSMPS jakožto občanské sdružení. Od svého vzniku je svaz členem Unie zdravotně postižených sportovců a Českého paralympijského výboru. Založení svazu umožnilo připravit takový strategický rozvoj sportu mentálně postižených, který zpřístupnil sport všem zájemcům, a to na různých úrovních - od soutěží v rámci ústavu, školy či klubu, přes městské či regionální soutěže až k mistrovství České republiky. Samostatnou kapitolu pro ty skutečně nejlepší představuje reprezentace České republiky na mezinárodních hrách.

Již v roce 1992 se naši sportovci zúčastnili 1. paralympiády mentálně postižených v Madridu. Od téhož roku se činnost ČSMPS postupně rozvíjí, roste členská základna, ustálil se systém soutěží, rozvíjí se mezinárodní spolupráce. Je potěšující, že počet účastníků regionálních i republikových soutěží není složen jen z registrovaných členů svazu, nýbrž všechny úrovně soutěží jsou otevřeny i pro (prozatím) neregistrované sportovce.⁷⁶

Klasifikace u sportu mentálně postižených má svá výrazná specifika. Sportovní příprava sportovců s mentálním postižením probíhá ve dvou samostatných a svým pojetím odlišných úrovních. I když současný klasifikační řád nemá přesně definovanou hranici hloubky mentálního postižení pro zařazení do obou skupin, lze ze základních charakteristik sportovní přípravy plavců obě skupiny specifikovat. PARALYMPIJSKÁ SKUPINA – zahrnuje obecně jedince s menším rozsahem mentálního postižení, s vysokou mírou samostatnosti, vysokou aspirační úrovní a schopností aplikace individuálního tréninkového programu. U této skupiny plavců se v plavecké přípravě **jedná o plnohodnotné a cílevědomé budování plaveckého výkonu** prostřednictvím tréninkového procesu se všemi atributy sportovní přípravy, tak jak ji známe u zdravé plavecké populace. Výsledkem tohoto procesu je plavecký výkon, zpravidla

⁷⁵ IBSA 2006

⁷⁶ ČSMPS 2006

prezentovaný v soutěži (např. MČR, MS, PH), na kterou se plavec svým výkonem nominuje. SKUPINA SPECIÁLNÍCH OLYMPIÁD – představuje zpravidla skupinu jedinců s hlubším mentálním postižením. Velmi často se vyskytují vady kombinované, postihující i motoriku jedince. Hovoříme-li u této skupiny o sportovním plavání, jedná se zejména o zlepšování úrovně plavecké techniky, zvládnutí dalšího plaveckého způsobu, pravidelnost tohoto „tréninkového procesu“, upevnění socializační složky a vytváření potřebného emotivního náboje této činnosti, umocněného účastí v soutěži. Plavání těchto jedinců by mělo být vnímáno jako příjemná tělesná aktivita, realizovaná v příjemném prostředí, prováděná ve skupině s již definovanými vztahy. I když se u těchto plavců **nejedná o plnohodnotný „tréninkový proces“**, jehož výsledkem je individuální zlepšování měřeného výkonu, je dlouhodobá plavecká příprava a účast v soutěži, do které je plavec losován (nikoliv nominován výkonem), vnímána „výkonově“, se chtěním uspět.⁷⁷

8.4. Sportovní aktivity jedinců s tělesným postižením

Můžeme konstatovat, že díky světovým válkám si lidstvo uměle vytvořilo doslova zástupy tělesně postižených veteránů. Z určitého pohledu je pak paradoxem, že právě pod vlivem něčeho tak negativního, jako je válka, může dojít k nějaké výrazně pozitivní reakci. Tou reakcí se stal poměrně náhlý posun ve vztahu společnosti k jedincům se zdravotním postižením. Do té doby se jednalo o společensky těžko uchopitelný problém, jehož kamenem úrazu byl mimo jiné nedostatek společných témat. Byli to ale právě váleční veteráni, kteří dohnali společnost k tomu, aby přiměla své nejlepší odborníky k nacházení řešení jejich problému. Tím řešením se velice záhy ukázal být sport.

Především po II. světové válce je tento postup nejmarkantnější. Můžeme jej pozorovat v mnoha zemích. Pro účely této práce se zaměřuji především na dvě ohniska: na naše území a na kolébku sportu tělesně postižených – Anglii. Pořadí je takto zvoleno záměrně vzhledem k datu pořádání prvních her.

8.4.1. Kladrubské hry

V historii sportovních akcí určených pro jedince se speciálními potřebami zaujímají jedno z nejvýznamnějších míst v jejich pomyslném žebříčku Kladrubské hry. Jejich prvním a stálým dějištěm byl a stále je Rehabilitační ústav v Kladrubech u Vlašimi.

⁷⁷ Kovařovic 2006

8.4.1.1.Rehabilitační ústav Kladruby

V roce 1932 bylo rozhodnuto postavit nové sanatorium pro léčbu tuberkulózy kostí. Bylo vybráno příhodné místo na vyvýšeném prostranství na úpatí vrchu Kostelík (524 m n. m.), a to nedaleko osady Kladruby. Vedoucí osobností, která se zasadila o výstavbu sanatoria, byl doktor Schiller. Stavba ještě nebyla dokončena, když po okupaci v roce 1939 bylo sanatorium převzato německými vojsky pro válečné účely. Kompletně byla stavba dokončena v roce 1941 a do provozu byla dána jako vojenská nemocnice o rok později. Nacisté zde zřídili „Forschungsinstitut der D. A. F. Kladruby“, jehož část měl pronajatou Wehrmacht pro raněné frontové vojáky. Tak zde vznikl „Reserve Lasaret Wlaschim“. V době největších válečných ztrát bylo v ústavu až 1 200 německých vojáků.

Tragickým paradoxem bylo i to, že zakladatel ústavu Dr. Schiller byl v roce 1942 popraven a téměř celá jeho rodina mučena v koncentračních táborech jako příslušníci pronásledované židovské rasy.

Po skončení II. světové války sloužil ústav jako sovětská repatriační stanice, kterou procházeli bývalí sovětští vojáci před návratem domů.

Od ledna do září v roce 1946 byl ústav ve správě Ústřední rady odborů, zařízení zcela postrádalo účel a koncepci. Dne 1. října 1946 převzalo ústav do péče Ministerstvo zdravotnictví. Byly provedeny nezbytné úpravy, včetně vybavení interiéru. Podle zachované knihy příjmů pacientů zde ke zkušebnímu provozu dne 21. dubna 1947 nastoupilo 27 pacientů. V tomto období probíhalo i první školení odborného personálu, které prováděly rehabilitační pracovnice z USA. Prvními českými frekventanty byli učitelé tělesné výchovy.

Oficiální zahájení provozu se uskutečnilo 1. prosince 1947, kdy zařízení neslo název „Státní ústav doléčovací“ s kapacitou 160 lůžek. Z počátku ústav sloužil pro doléčování invalidů a postupně přecházel k léčení poruch pohybového ústrojí po operacích a úrazech.

V průběhu let docházelo k rozšiřování oboru rehabilitace i požadavků na něj kladených. To se projevilo v rozšiřování základní rehabilitační péče a také zvýšenými nároky na poskytování péče ošetrovatelské. Proto byla v listopadu roku 1955 otevřena nová léčebná budova, která rozšiřovala kapacitu lůžek celkem na 210. V roce 1975 byl s ohledem na potřeby jedinců s tělesným postižením uveden do provozu sportovní areál, areál minigolfu a rozsáhlý lesopark. Na další významnější stavební zásahy nastala vůle až po roce 1989. V letech 1991-1995 bylo vybudováno nové komunikační jádro se třemi novými výtahy, vyšetřovny a jídelny pro méně mobilní klienty. V říjnu v roce 1995 bylo slavnostně otevřeno rehabilitační

oddělení s moderním vybavením, které podstatně zvýšilo úroveň poskytované péče. Všechny nově vybudované objekty jsou propojeny podzemními komunikacemi. V roce 2003 byla dokončena rekonstrukce staré budovy rehabilitace, kompletně byly rekonstruovány dosavadní bazény, nově byl vystavěn pětadvacetimetrový plavecký bazén, bazén s pohyblivým dnem, vířivka, fitness sál a 2 menší tělocvičny. Rekonstruována byla také tělocvična a kinosál.⁷⁸

Od poloviny 90. let zde působí pracovníci Kontaktu bB, kteří zde provádějí nábor tělesně postižených se zájmem o plavecké aktivity.

8.4.1.2. Vznik Kladrubských her

Rehabilitační ústav v Kladruzech u Vlašimi byl jedním z prvních rehabilitačních ústavů v poválečném Československu. Oficiálně byl uveden do provozu 1. září 1947. Také díky této okolnosti se jedna z prvních sportovní akcí pro zdravotně postižené jedince, která se odehrála na našem území, konala právě v Kladruzech.

Sportovní činnost byla již od počátku součástí komplexní rehabilitační péče na oddělení léčebné tělesné výchovy. Myšlenka vzniku „sportovních her“ pro pacienty byla od počátku podporována všemi lékaři, zdravotnickými i ostatními pracovníky ústavu. Proto první Kladrubské hry mohly být zahájeny již 15. dubna 1948. Není tak bez zajímavosti, že se tyto hry odehrály o několik měsíců dříve, než hry Sira Ludwiga Guttmanna ve Stoke Mandeville.

Jeden z účastníků, p. Vojmír Srdečný popisuje celou akci takto:

„Hry zahájila fanfára Frída Bílého z balkonu ústavu, nástup závodníků a slavnostní projev ředitele ústavu. V prostoru za původní dřevěnou tělocvičnou byla vyvěšena vlajka, zhotovená pacienty oddělení léčby prací, znázorňující SUD (státní ústav

Obr - 1. Kladrubské hry - předávání medailí. Srdečný 2003

doléčovací). Na malém prostoru se uskutečnila první disciplína – vrh koulí. Soutěžilo se deset dnů (15. –24. dubna), soboty a neděle nevyjímaje, mnohdy do pozdního odpoledne, za účasti 82 závodníků. Pacienti byli rozděleni do skupin podle druhu a velikosti zdravotního postižení: skupina A – postižení horní končetiny, skupina B – postižení dolní končetiny, skupina C –

⁷⁸ RÚ Kladruby 2006

amputace dolní končetiny, skupina D – paraplegie dolních končetin. Z disciplín jsme navrhli: pro muže vrh koulí, hod medicinbalem, hod šípkami, střelba na koš, plavání, skoky do vody, zadržení dechu pod vodou, skok vysoký, skok daleký, chůze na 3 km, běh na 1 km, přespolní běh na 3 km, stolní tenis, palubní hra, šachy, dáma. Pro ženy hod medicinbalem, hod šípkami, střelba na koš, skok vysoký, skok daleký, stolní tenis, palubní hra. Mimo část sportovní se soutěžilo i v části kulturní (sólový zpěv, výtvarná část – výrobky z léčby prací). Nezapomínalo se ani na vyhodnocování, na stupně vítězů a na diplomy“.⁷⁹

Vzhledem k mnoha okolnostem se však po jejich zopakování v roce 1949 hry na nějaký čas odmlčely. Podle Srdečného to byl důsledek nekompetentnosti rozhodujících činovníků:

„Je nutno připomenout, že v průběhu vývoje sportovní činnosti nastaly také vážné potíže. Odpůrci této činnosti využili své funkční postavení, prokázali neschopnost vžít se do života pacientů, nehledě na omezené vědomosti z komplexní léčebné rehabilitace, a po druhých Kladrubských hrách v roce 1948 sportovní činnost zakázali. Zákaz trval 10 let.

Třetí Kladrubské hry byly obnoveny až v roce 1958 a uskutečňují se do dnešní doby.“⁸⁰

⁷⁹ Srdečný 2003

⁸⁰ Srdečný 2003

9. VZNIK A VÝVOJ PLAVECKÝCH AKTIVIT JEDINCŮ SE ZDRAVOTNÍM POSTIŽENÍM

9.1. Paralympijské hnutí.

Bez nadsázky lze konstatovat, že II. světová válka se stala nejvýraznějším předělem novodobých dějin. Dotkla se veškerého dění téměř na celém světě. Ve vztahu ke sportu i k lidem se zdravotním postižením tomu nebylo jinak.

9.1.1. Vznik paralympijských her

V první polovině 30. let se Německo se zcela bez odporu podvolovalo ideologii Hitlerovy NSDAP. V okolních zemích včetně Československa docházelo ke střetům s německými nacionalistickými skupinami.

Již předválečné běsnění tak vyhnalo mnoho obyvatel z německých a okolních zemí do exilu. Jedním z těch, kteří z tohoto důvodu opustili kontinentální Evropu byl i Dr. Ludwig Guttmann (3. 7. 1899 – 18. 3. 1980). Tento věhlasný německý chirurg působil v Židovské nemocnici v tehdy německé Vratislavi (Breslau, nyní Wrocław). V roce 1939 odcestoval do Velké Británie, kde byl v roce 1944 britskou vládou požádán o založení a vedení nového Ústavu pro rehabilitaci válečných veteránů s míšními lézemi – National Spinal Injuries Centre. Nové centrum bylo zřízeno při nemocnici Stoke Mandeville Hospital mezi obcemi Stoke Mandeville a Aylesbury poblíž

Obr - Sir Ludwig Guttmann,
IPC 2006

Londýna a Guttmann byl jmenován ředitelem tohoto centra (v této pozici setrval do roku 1966). Ještě během II. světové války se zařízení stalo nejdůležitějším centrem tohoto druhu v Anglii.

Byly to právě události války a následné léčení zraněných veteránů, které významně ovlivnily Guttmanna v pohledu na léčbu. Za zcela nový přístup bylo považováno to, co se pro Guttmanna jevílo jako naprosto samozřejmá součást léčby - využití sportovních aktivit.

Jako součást terapie pro jedince s míšní lézí tak začal uplatňovat sport již krátce po založení centra. Považoval jej za jeden z nemnoha nástrojů, které v pacientech kromě fyzické zdatnosti vypěstují také „self-respect“ – tedy sebejistotu a sebeúctu. Tyto vlastnosti byly právě při léčení daných postižení pro další život pacientů klíčové. Sportovní aktivity tak byly provozovány nikoliv na základě dobrovolnosti, ale jako povinná terapie. Hrály se šipky, stolní tenis, různé hry s odbíjením míče, šplhání na provazu, „wheelchair polo“ (pólo na vozíku), provozovala se lukostřelba.

Již v roce 1946 se objevily první pokusy o přizpůsobení řady sportovních disciplín, resp. sportovních her tělesně postiženým - vozíčkářům. Významnou roli v tomto ohledu sehrály národní tradice a individuální zkušenosti fyzioterapeutů. V USA a Kanadě byly modifikovány lehkootletické disciplíny, plavání a sportovní hry jako basketbal, softbal a vodní pólo. V Anglii se vedle lehké atletiky a plavání začal provozovat též šerm, kuželky, lukostřelba, vzpírání a volejbal. Vlastní soutěže však měly ve druhé polovině čtyřicátých let výlučně národní charakter, většina sportů byla provozována na základě pravidel dohodnutých v rámci jednotlivých rehabilitačních center, maximálně pak regionálně. Proto první sportovní kontakty a měření sil probíhaly především uvnitř těchto center, někdy i mezi jednotlivými centry navzájem. Spolková či klubová tělovýchova lidí s tělesným postižením v té době neexistovala.

Zde je vhodné připomenout „Kladrubské hry“ - u nás, v tehdejší poválečné ČSR se konaly jako nejspíš historicky první oficiální herní soutěže tohoto druhu na světě⁸¹.

Z dnešního pohledu významnějším předělem tohoto druhu se však stává 28. červenec 1948. Tehdy, v den slavnostního ceremoniálu zahájení XIV. olympijských her v Londýně, Sir Ludwig Guttmann do historie uvedl první sportovní soutěž pro atlety s tělesným postižením, kteří se pohybují na vozíku. Soutěž nesla název jím vedeného rehabilitačního centra: The Stoke Mandeville Games. Soutěžilo se v lehkootletických disciplínách, jízdách zručnosti, kuželných a lukostřelbě⁸². Počet zúčastněných je uváděn různě – mnohé literární zdroje⁸³ a oficiální internetové stránky Mezinárodního paralympijského výboru uvádí, že se zúčastnilo celkem 14 mužů a 2 ženy - veteránů války. DePauwová a Gavronová⁸⁴ uvádějí celkem 26 zúčastněných, z toho 3 ženy. Guttmann již v

⁸¹ Srdečný 2003 a Kábele 1992, str. 13

⁸² Kábele 1992, str. 13

⁸³ Kábele 1992, str. 13

⁸⁴ DePauw, Gavron 2005, str. 39

roce 1949 uveřejnil svoji vizi sportovních her špičkových zdravotně postižených sportovců jako obdobu olympijských her nepostižených⁸⁵. Podobně jako na britských ostrovech se začal sport vozíčkářů rozvíjet také na evropském kontinentu a v USA, kde se tak dělo především zásluhou rehabilitačních center pro válečné veterány (PVA - Paralyzed Veterans of America), které byly zřizovány ve všech amerických státech.⁸⁶

Rehabilitačnímu centru ve Stoke Mandeville nepochybně patří světový primát v pořadatelsství prvních mezinárodních sportovních her tělesně postižených - vozíčkářů. Konaly se tam v roce 1952 za účasti 130 sportovců a sportovkyň. Proti družstvu z Anglie se postavili sportovci z Nizozemí. Popularita her ve Stoke Mandeville, účast sportovců vozíčkářů z mnoha zemí, stále vzrůstající obliba sportovních aktivit mezi těžce tělesně postiženými a možná také jeho honorování pohárem Sira Thomase Fearnlyho (za zásluhy o prosazování Olympijského hnutí) – to vše přimělo dr. Guttmanna v roce 1957 k založení mezinárodní sportovní organizace pro vozíčkáře. Na paměť místa prvních mezinárodních her vozíčkářů nese název Mezinárodní federace her ve Stoke Mandeville (ISMGF - International Stoke Mandeville Games Federation). Posláním organizace bylo nejen pořádat pravidelné soutěže a závody v mezinárodním měřítku, ale též usměrňovat vývoj jednotlivých sportovních disciplín, určovat herní pravidla a stanovovat základní kritéria pro sportovní zdravotní klasifikaci vozíčkářů. Guttman „chtěl vytvořit takový systém sportovních soutěží zdravotně postižených osob, který by byl ekvivalentní olympijským hrám zdravých sportovců s tím, že tyto hry by byly pořádány ve čtyřletém cyklu ve stejné zemi jako olympijské hry“⁸⁷. Jeho myšlenka se poprvé naplnila v roce 1960, kdy necelé dva měsíce po skončení olympijských her pro zdravé sportovce v Římě proběhly v témže městě historické I. paralympijské hry. Od této doby byl dr. Guttman hlavním iniciátorem všech dalších paralympijských her až do své smrti v roce 1980. Je právem nazýván Coubertinem paralympijského hnutí.

Nejfundovanější pohled na myšlenku Sira Ludwiga Guttmanna můžeme zaslechnout v rozhovoru pro kanadskou televizi CBS v roce 1976 – zpovídán je sám Guttman. Pro historickou přesnost uvádím překlad přepisu celé krátké reportáže:

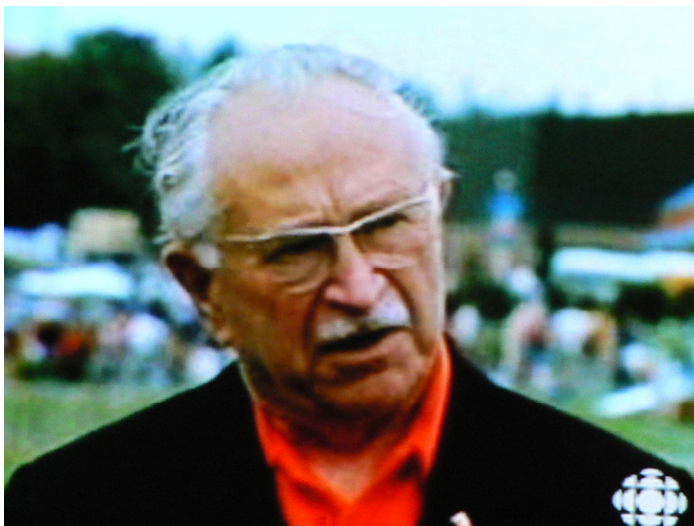
⁸⁵ Šnajdr 1997, str. 328

⁸⁶ Kábele 1992, str. 13

⁸⁷ Guttman 1976

Reportér: *“Před Druhou světovou válkou 80% všech paraplegiků zemřelo do 3 let po úraze. Dnes se 80% všech takto postižených jedinců dožívá stejného věku, jako průměrná populace. Významný podíl zásluh za tento vývoj patří Siru Ludwigu Guttmannovi, zakladateli Ústavu pro rehabilitaci válečných veteránů s míšními lézím – National Spinal Injuries Centre ve Stoke Mandeville v roce 1944. Byl jedním z prvních, kdo začal prosazovat využívání sportu při rehabilitaci zdravotně postižených. Z počátku využíval jednoduché aktivity: kuželky, kulečník, šipky, lukostřelba a stolní tenis. Úspěch těchto prvních vlaštovek ujistily Guttmanna o tom, že se jeho terapie ubírá správnou cestou. V roce 1952 zahájil první mezinárodní hry – International Stoke Mandeville Games, předchůdce paralympijských her, které se odehrávají ve stejném čase a většinou na stejném místě jako Letní Olympijské hry. Pro Sira Ludwiga Guttmanna je přínos sportu pro těžce postiženého jedince mnohem výraznější, než pro jedince bez tělesného postižení“.*

Guttmann: *„Důvod, proč je sport důležitý, tkví v tom, že každý, kdo přišel k takovému tělesnému postižení jakým je paraplegie nebo tetraplegie, utrpěl nejen jakousi tělesnou pohromu, ale projevuje se u něj výrazné postižení na duši. Pokud je tělo uvrženo v chaos, duševní pochody jsou tímto chaosem také pohlceny. U jedince se vyvíjí negativní psychologická reakce: vytrácí se myšlenková aktivita, mizí sebeúcta, jedinec se zapouzdřuje do vlastní izolace. Jsem přesvědčen, že takové lidi z této situace nevyvede nic lépe, než sport. Sport obnovuje aktivitu mysli, sebedůvěru, vlastní důstojnost a utužuje „kamarádskou partu“. Tyto čtyři aspekty umožňují zdravotně postiženému jedinci být si rovný s kterýmkoliv nepostiženým.“⁸⁸*

Obr - Sir Ludvig Guttmann při rozhovoru pro kanadskou televizi CBC v roce 1976. CBC 2006

Paralympijské hry v roce 1960 v Římě reprezentovaly záměr spojit olympijské a paralympijské hry. Proběhly v přímé návaznosti na XVII. Olympijské hry a zúčastnilo se jich 400 handicapovaných sportovců z 23 zemí. Náročnost přípravy i špičkové výkony

⁸⁸ CBC 2006

atletů na Paralympijských hrách se dokonale vyrovnají olympijským hrám, avšak liší se velkým počtem různých zdravotních kategorií pro jednotlivé soutěžní disciplíny. Z toho vyplývají i vyšší nároky na časovou koordinaci her a financování sportovců.

Za mimořádnou zmínku stojí kvůli společenskému dopadu především hry z roku 1976 v Torontu. Do té doby byli mezi účastníky ve vysoké míře zastoupeni především váleční veteráni s míšními lézím – vozíčkáři. Avšak právě na těchto paralympijských hrách se odehrálo něco, co vyžaduje komentář. Totiž že účast sportovců s jiným postižením než „pouze“ získanou míšním lézí tyto hry otvírá pro výrazně větší množství „civilní“ populace. Váleční veteráni společnosti posloužili v tom smyslu, že ji „donutili“ k zorganizování velké a nikoliv jednorázové sportovní akce, jejímiž protagonisty jsou i jedinci s jiným nežli válečným poraněním.

Poslední letní paralympijské hry se uskutečnily v čínském Pekingu v roce 2008. Soutěží se zúčastnilo 4124 sportovců ze 148 zemí⁸⁹, čímž byl pokořen rekord z Athén 2004. Během 11 dnů konání je na místě shlédlo rekordní množství návštěvníků, které si koupilo 2,1 mil. vstupenek⁹⁰, Televizní obraz byl zprostředkován do 75 zemí světa. Soutěžilo se v následujících sportech: atletika, basketbal, boccia, cyklistika, fotbal, goalball, jachting, jezdectví, judo, lukostřelba, plavání, rugby, stolní tenis, střelba, šerm, tenis, volejbal, vzpírání a nově také ve veslování.

Bylo ale také provedeno více než 1100 dopingových testů (což je téměř dvojnásobek oproti hrám v Aténách 2006), přičemž bohužel 3 z nich byly pozitivní (a to je pro změnu polovina toho, co bylo zjištěno v Aténách).⁹¹

Zdaleka nejúspěšnější zemí her se stala Čína se 89/70/52 medailemi (zlato/stříbro/bronz), když druhá nejúspěšnější země Velká Británie si odvezla „jen“ 42/29/31 medailí, což potvrdilo rapidně vzrůstající nadvládu Číny v těchto hrách.⁹²

V tabulce na následující stránce (tab. 1) jsou zaznamenány všechny paralympijské hry včetně plánovaných do roku 2012. Jsou zde přehledně uvedeny mimo jiné počty účastníků, zastoupené druhy postižení a dílčí změny v zastoupení sportovních disciplín.

⁸⁹ Wikipedia DE 2011

⁹⁰ WikipediaCZ 2011

⁹¹ Peopledaily 2011

⁹² Wikipedia CZ 2011

Rok	Místo	Zastoupené druhy postižení	Počet zemí	Počet sportovců	Dějiště shodné s Olympijskými hrami	Významné události
2012	Londýn, Velká Británie	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres Mentální postižení	150*	4000*	Ano	
2008	Beijing, Čína	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	148*	4124*	Ano	Nový sport: veslování
2004	Atény, Řecko	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	136	3969	Ano	Nový sport: fotbal 5 na 5 Rekordní zastoupení médií
2000	Sydney, Austrálie	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres Mentální postižení	122	3843	Ano	Nový sport: vodní rugby a rugby na vozíku Rekordní prodeje vstupenek
1996	Atlanta, USA	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres Mentální postižení	103	3195	Ano	Nový sport: jezdeckví Nová disciplína: dráhová cyklistika. První celosvětový generální sponzor
1992	Barcelona, Španělsko	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	82	3021	Ano	Etalon dokonalé organizační práce
1988	Seoul, Korea	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	61	3013	Ano	Nové sporty: Judo, tenis na vozíku Kooperace mezi MOV a organizačními výbory paralympijských her
1984	Stoke Mandeville, UK & New York, USA	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	41 (UK) 45 (USA)	1100 (UK) 1800 (USA)	Ne	Nové sporty: fotbal 7 na 7, boccia Nová disciplína: silniční cyklistika. Ukázka při olympijském programu: závod na vozíku.
1980	Arnhem, Nizozemí	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení DMO Les Autres	42	1973	Ne	Nové disciplíny: sitting volleyball a dále disciplíny pro sportovce s DMO
1976	Toronto, Kanada	Mišní poranění Amputace Zrakové postižení Les Autres	38	1657	Ne	První použití speciálních vozíků Nové sporty: volejbal (stojících), goalball a střelba
1972	Heidelberg, Německo	Mišní poranění	43	984	Ne	Poprvé účast quadruplegiků. Demo disciplíny pro sportovce se zrakovým postižením
1968	Tel Aviv, Israel	Mišní poranění	29	750	Ne	Nový sport: Lawn Bowls
1964	Tokyo, Japonsko	Mišní poranění	21	357	Ano	Nový sport: vzpírání
1960	Řím, Itálie	Mišní poranění	23	400	Ano	První hry odehrávající se v dějišti olympijských her
1952	Stoke Mandeville	Mišní poranění	2	130	Ne	První mezinárodní hry

Tab. 1 - Přehled konání jednotlivých letních paralympijských her vč. základních informací.

Zdroj: rok 2004-IWAS 2004, str. 7, ostatní-IPC

* Předpokládaná čísla

9.1.2. Organizace her

Zdravotně handicapovaní sportovci se zejména po válce začali sdružovat do nadnárodních organizací podle druhu svého postižení. Činnost a hlavně cíle původních organizací záhy přesahovaly hranice příslušné jedné vady. V 60. letech se proto „oprášila“ Guttmannova myšlenka na pořádání celosvětových sportovních her zdravotně postižených se zastoupením všech vad. Vývoj, zejména v posledních několika letech, dospěl do stavu, kdy základní organizací spravující mezinárodní paralympijské a další národní hry je Mezinárodní paralympijský výbor – International Paralympic Comitee (IPC, 1989). Čtyřmi základními organizacemi dnes jsou:

IWAS – International Wheelchair and Amputee Sports Federation, tento nový název organizace nese od roku 2004, když reálně vznikla již o rok dříve v roce 2003 spojením **ISMWSF** - International Stoke Mandeville Wheelchair Sports Federation (pův. zal. 1952, vozíčkáři a postižení páteře) a **ISOD** - International Sports Organisation for the Disabled (pův. zal. 1964, amputaři a „Les Autres“ – ostatní tělesně postižení),

CP-ISRA – Cerebral Palsy International Sports & Recreation Organisation (zal. 1978); spastici - centrální postižení hybnosti,

IBSA – International Blind Sports Federation (zal. 1980); nevidomí a vady zraku

INAS-FID – International Sports Association for Persons with Intellectual disability (zal. 1986); mentálně postižení.

Základní principy pro pořádání paralympijských her jsou: „Podporovat rozvoj fyzických a morálních kvalit, jež jsou základem sportu, poskytovat příležitost k soutěžení na vysoké úrovni ve sportu zdravotně postižených, přinést každé čtyři roky společnou sportovní soutěž pro sportovce celého světa a rozšiřovat paralympijské principy a tím vytvořit mezinárodní spolupráci“⁹³.

Jak již bylo zmíněno, I. paralympijské hry se konaly v roce 1960 v Římě a zúčastnilo se jich 435 sportovců z 23 zemí světa. Termíny konání sledují olympijský cyklus, od roku 1976 se konají také hry zimní.

V letech 1960 až 1972 byly paralympijské hry pořádány organizačními výbory příslušných her ve spolupráci s MOV. Od roku 1976 převzal tento úkol Mezinárodní koordinační výbor (ICC). V září 1989 byl založen Mezinárodní paralympijský výbor – International Paralympic Comitee (IPC) se sídlem v belgických Brugách jako zastřešující

⁹³ Šnajdr L. , 1997, str. 332

orgán paralympismu, vrcholového sportu jedinců se speciálními potřebami a rovnocenný partner MOV. Od samého počátku se paralympijské hnutí přihlásilo k olympijským ideálům. Mezinárodní paralympijský výbor (IPC) k dnešnímu dni sdružuje přes 160 členských zemí. Na svém kontě má dvanáct letních a devět zimních paralympiád, na kterých se zápolí v celkem 24 sportech: devatenácti letních a pěti zimních.

V roce 1995 z IPC na vlastní žádost vystoupila Mezinárodní organizace neslyšících sportovců (CISS), která se rozhodla pokračovat dále ve své tradici organizování již dvaceti letních a patnácti zimních „deaflympiád“ – ve čtyřletém olympijském cyklu se budou vždy jednou za dva roky střídavě konat letní a zimní hry. Pořadatelství je nezávislé na IPC.

9.1.3. Čeští plavci na paralympijských hrách

Vývoj plavání zdravotně postižených u nás byl do značné míry ovlivněn společenským prostředím, které zde panovalo v době, kdy byly celosvětově pokládány základy této disciplíny. A tak je až neuvěřitelné, že v roce 1980 se po velikém úsilí podařilo našemu plavci, ing. Romanu Gronskému, přivést 2 medaile (stříbro ze 100m motýlkem a bronz z polohového závodu 4x50m⁹⁴) z paralympijských her v Nizozemském Arnhemu⁹⁵.

Z opačného pólu časové přímky jsou pak výsledky z posledních Paralympijských her v Aténách.

„Po čtyřech letech od předchozích her v australském Sydney se výkvět světového plavání tělesně postižených sešel v řeckém hlavním městě Athény, aby změřil svoje síly. Český plavecký tým tvořilo 16 plavců (14 plavců Českého svazu tělesně postižených, 1 plavec Českého svazu zrakově postižených sportovců, 1 plavec svazu Spastic Handicap). Těsně před odletem se zranila Jana Hoffmanová (ČSTPS), která měla obhajovat zlato ze Sydney, čím se citelně oslabila ženská část výpravy.

Athény přivítaly mezi sebe tělesně postižené sportovce dva týdny po skončení letní olympiády pro sportovce vládoucí svým tělem bez zdravotního handicapu. Město dýchající dávnou historií a novodobou přítomností bylo připraveno podívat se na tělesně postižené sportovce se stejným zájmem a pozorností. Olympijská vesnice, sportoviště, doprava, řeční dobrovolníci a všude přítomná ochranka, všechno pracovalo na nejvyšší obrátce. Samotné soutěže letní PH začaly po zahajovacím ceremoniálu, který se odehrál před naplněným olympijským stadionem.

⁹⁴ IPC 2006

⁹⁵ Srdečný, Gronský 1981, str. 45

Plavecké soutěže probíhaly v Aquatic center na vnitřním bazénu, který je pro sportovce s handicapem přístupnější než venkovní olympijský. Po celou dobu závodů bylo na tribuně plno (ta byla pro potřeby diváků rozšířena na úkor místa pro plavce a jejich realizační týmy). Diváci připravili sportovcům vynikající atmosféru. V hledišti byla také malá výprava nám blízkých příznivců, rodičů a samotných sportovců, kteří přišli podpořit paralympioniky.

Devět dní soutěží nám přineslo hodně radostí.

Kapitán plaveckého týmu Martin Kovář si doplaval pro tři vítězství ve všech disciplínách plavaných volným způsobem a deklasoval svoje soupeře třemi světovými rekordy. Jeho disciplíny se staly trhákem plaveckých soutěží pro strhující atmosféru a souboje s nastupujícím mladým čínským plavcem. Zkušenost vyhrála po zásluze.

Kateřina Coufalová se po svém vítězství na paralympiádě v Atlantě, bronzu z polohovky v Sydney a přestávce způsobené zdravotními problémy, vrátila ve své hlavní disciplíně 100m prsa na post nejlepší světové prsařky.

Běla Hlaváčková, připravující se celoročně v Náchodě pod vedením Romana Hakla, po vítězství na Mistrovství světa 2002 v Argentině nedala svým soupeřkám šanci v disciplíně 50m znak. Vítězství dosáhla s jedním rozdílem - v hledišti ji držel palce manžel Standa a syn Honzík, který se narodil 4,5 měsíce před soutěží.

Medaile v kategorii nejvíc postižených plavců neunikla Jiřímu Kadeřávkovi v disciplíně 100m volný způsob, bronz vyplaval bojovným výkonem hlavně ve druhé půlce tratě. Všichni naši plavci, i ti, co nestáli na stupních vítězů nezklamali.

V silně obsazených finále plavali Jan Povýšil (8x), Vojtěch Franěk, Dalibor Mach, Tomáš Scharf (štafety), Lukáš Urbánek (Spastic Handicap) a Martin Štěpánek (Český svaz zrakově postižených sportovců). Zvláštní část týmu tvořili mladí sportovci představující nastupující generaci po úspěšných a zkušených plavcích: Petr Andryšek plaval finále

mužské štafety (5. místo), Tereza Diepoldová (celoročně plave v Pardubicích s Tomášem Neterdou) zůstala těsně za finále, Petra Hrabínová (plave s Romanem Vojáčkem v brněnském středisku KONTAKTU bB) a Filip Coufal (připravuje se s Michalem Neuwirthem v Rožnově pod Radhoštěm) ukázali v individuálních disciplínách svojí účastí ve finále, že je potřeba s nimi počítat do let příštích a jsou schopni navázat na úspěchy českého plavání tělesně postižených. “⁹⁶

⁹⁶ Kontakt bB 2006 A

9.2. Současné směry plaveckých sportovních aktivit zdravotně postižených v ČR

Teprve vývoj po roce 1989 přináší takové společenské podmínky, které byly v dobách vlády komunistického režimu pouze výsadou západní části Evropy a dnes se stávají samozřejmou součástí života kdekoliv v Evropské unii. Tím zásadním rozdílem je založení společenských vztahů na právních základech a podpora občanské společnosti a to i přes veškeré problémy s vymahatelností práva, korupcí, klientelismem apod. Jedině tak totiž mohla začít vznikat a fungovat různá občanská sdružení, která mnohdy zcela nahrazují původní státní aparát. Občanská sdružení musí pracovat bezztrátově, tj. ekonomicky a účinně. Jejich zřizovatelé, řídící pracovníci a členové mají zájem na dobré funkčnosti sdružení, protože nějakým způsobem zastupuje jejich zájmy a pracuje v jejich prospěch.

Také v oblasti práce s jedinci se zdravotním postižením byla většina zástupců předchozího politického režimu velmi pasivní. Na druhou stranu ani striktní lékařský přístup nebyl ničím, co by vodní sportovní aktivity zdravotně postižených nějak zvlášť podporovalo.

Na tomto poli však z hlav činníků státních institucí, výborů a svazů nevzešel žádný výrazný funkční impuls vedoucí k zásadním praktickým změnám v přístupu ke zdravotně postiženým.

Proto vznikl prostor pro uplatnění aktivit občanských sdružení s odpovídající náplní.

9.2.1. Projekt Kontakt, sdružení Kontakt bB

Historie tohoto projektu sahá do roku 1989. Absolvent FTVS UK, Jan Nevrkla, se setkal se svým kamarádem ze studií, Martinem Kovářem, který nedávno předtím utrpěl úraz s následnou míšní lézí, který jej připoutal k vozíku. Nevrkla byl instruktorem plavání a tak se domluvili, že začne s Kovářem spolupracovat. Již zpočátku začali oba pánové tvořit svůj vlastní metodický přístup k plavání pro handicapované. Svůj program začali postupně otevírat širší veřejnosti, přibírali nové účastníky až v roce 1995 svůj program oficiálně zastřešili jako projekt „Kontakt“ při občanském sdružení Liga za práva vozíčkářů. Později (v r. 1998) aktivity přecházejí do nově založeného sdružení Kontakt bB. Je to právě tento projekt, který se zásadně zasloužil o prosazování plaveckého sportu lidí se

zdravotním postižením u nás. Různými plaveckými kurzy, které jsou organizovány 7 středisky tohoto sdružení, každoročně prochází okolo 500 především tělesně postižených jedinců.

K poslání a historii organizace se velmi výstižně vyjadřuje výroční zpráva sdružení Kontakt bB z roku 2002:

„Usilujeme o odstranění bariér mezi zdravotně postiženou a nepostiženou populací, především motivací zdravotně postižených k aktivnímu a nezávislému pojetí života. Ideově vycházíme z myšlenky obousměrné integrace, kdy se vzájemně ovlivňují a integrují lidé se zdravotním postižením mezi nepostižené a naopak. V duchu možnosti dosažení rovných příležitostí je realizována i hlavní činnost. Program sdružení je určen všem věkovým kategoriím se zvláštním zřetelem na děti a mládež. Koncepce projektu Kontakt se začala tvořit již v roce 1992, kdy byly pořádány první týdenní pobytové akce se zaměřením na výuku plavání a rehabilitaci. Od roku 1995 byl projekt realizován pod Ligou za práva vozíčkářů (kontaktní program v rehabilitačních ústavech a týdenní pobytové akce). Intenzívně rozvíjející se program nás vedl k založení vlastní organizace (18. 9. 1998) se středisky v Praze, které se specializovalo na práci s osobami po úrazovém stavu a v Brně, kde se intenzívně rozvíjel plavecký program pro děti s vrozenými vadami. V roce 2001 se projekt díky nastartování dlouhodobé spolupráce s Tipsportem, a. s. na projektu „Sportem do života bez bariér“ rozšířil do dalších regionů ČR se středisky v Karlových Varech, Českých Budějovicích, Janských Lázních a Jindřichově Hradci. Dlouhodobým cílem je založení celorepublikové sítě center aktivní rehabilitace osob se zdravotním postižením. Díky naší aktivitě se plavání stalo jedním z nejúspěšnějších paralympijských sportů, a zatímco v Barceloně 92 jsme neměli plavce žádného, v Atlantě 96 dva s jednou zlatou medailí, ze Sydney přivezlo devět tělesně postižených plavců devět medailí. ČR patří nyní k plavecké paralympijské špičce a celková bilance sbírky medailí na čtyř ME, dvou MS a dvou Paralympijských hrách od roku 95 činí 43 medailí. Podařilo se vytvořit fungující koncepční systém, kdy sport je přirozeným vyústěním rehabilitačně-rekreační formy pohybové aktivity. V tom je náš program v oblasti sportu handicapovaných zcela unikátní a jako jediný má vytvořen obdobný model jako ve sféře pohybových aktivit nepostižených.“⁹⁷

Tento projekt je jednou z nemnoha ukázek reálných možností správného směřování aktuálních a budoucích organizací, které pracují a spolupracují s jedinci se zdravotním

⁹⁷ Kontakt bB 2006 B

postižením. Proč správného? Nestává se totiž často, že by dobrá myšlenka byla prosazována s takovým elánem, vytrvalostí a hmatatelnými výsledky, jako právě v případě projektu „Kontakt bB“.

9.2.2. Aktuální situace v českém sportu jedinců se zdravotním postižením

V uplynulých dvou letech došlo na poli českých svazů a výborů organizujících sport pro jedince se zdravotním postižením k velmi nešťastnému konfliktu, který nemohu vzhledem k povaze této práce ignorovat. Nešťastnému proto, že nepřináší zatím nic pozitivního nikomu, kdo má se sportem handicapovaných cokoliv společného. Následující text reprezentuje můj pohled jako nezúčastněného, ale poměrně do hloubky informovaného člověka. Prostudoval jsem všechny dostupné materiály, jako jsou internetové články vydané oběma stranami, zápisy z důležitých jednání obou stran, televizní rozhovory, vyjádření pro tisk, vzájemné dopisy, názory zúčastněných i nezúčastněných sportovců apod. Zním výsledky několikaleté práce několika hlavních protagonistů sporu. Svůj názor nemám důvod utvářet k obrazu ani jedné ze stran, nejsem s žádnou z nich ani osobně ani jinak spřízněn. Svůj pohled jsem se snažil co nejvíce objektivizovat. Třebaže se dotknu některých podrobností případu, jejich uvedení je třeba považovat jen za dokreslující. Za důležitý moment nejen pro tuto práci považuji především dopad kauzy, resp. možnosti jejího řešení.

Příčina sporu

ČPV je jednou z organizací, která má přerozdělovat finanční prostředky pro sport handicapovaných a tím zajišťovat chod svých členských organizací. Tato organizace a její předsednictvo byly delší dobu napadány za neprůhlednosti při přerozdělování finančních zdrojů a za nedemokratičnost při obsazování personálních postů. Kritizující organizací byl ČSTPS, zastupovaný svým předsedou Janem Nevrlou.

Zastřené okolnosti údajného vystoupení ČSTPS z ČPV

Zlom nastal, když ČPV z titulu své moci na podzim roku 2005 využil neopatrného kroku předsedy ČSTPS Jana Nevrlky. Ten pohrozil, že když nedojde k určitým změnám, ČSTPS z ČPV vystoupí. Výkonné předsednictvo ČPV (především výkonný předseda František Janouch) vyřešilo situaci tak, že jeho návrhy na změny zamítlo, a tento krok se

rozhodlo považovat za splnění podmínek pro vystoupení ČSTPS z ČPV. Tímto aktem ČPV záměrně přerušil přísun financí ČSTPS a tím i všem jejím 3000 členům. Zajímavé na tom je fakt, že ČPV prezentuje, že svým krokem nechtěl poškodit samotné sportovce. Otázkou je, zda se přerušení přísunu financí mohlo dotknout někoho více, než právě těch, kterých se to především týká.

ČPV následně učinil několik významných kroků:

- přestal komunikovat s ČSTPS
- následně založil novou organizaci personálně spřízněnou s ČPV – Českou asociaci tělesně handicapovaných sportovců (ČATHS) – měla nahradit ČSTPS;
- odmítl nominovat na mezinárodní soutěže sportovce sdružené v ČSTPS s tím, že mají přejít pod uměle vytvořenou ČATHS. Tento postoj porušující všechny zásady a myšlenky paralympijského hnutí musel být na popud IWAS odvolán, přičemž bylo stanoveno, že pokud se tak nestane, budou pro ČPV vyvozeny disciplinární důsledky.

Z uvedených kroků pro nezúčastněného pozorovatele bohužel nevyplývá nic jiného, než že účelem celé akce ČPV bylo zbavit se málo manipulovatelného, kritizujícího a především poměrně velmi schopného předsedy ČSTPS Jana Nevrkly. Je nepopiratelné, že postup, kdy účel (zachovat si křeslo výkonného předsedy ČPV) světí prostředky, je zcela v rozporu se všemi myšlenkami olympismu, paralympismu i s dobrými mravy. Je bohužel obrazem praxe, která byla (a jak vidno, mnohdy stále je) principem fungování značné části sportovních svazů v této zemi – upřednostňování osobních cílů nad cíli skupiny, jejíž zájmy by měl jedinec zastupovat. Jak jinak lze chápat situaci, kdy tok prostředků státem uvolněných ve prospěch určité osoby (zde sportovní klub nebo přímo sportovec) zastaví osoba třetí (zde ČPV), která třebaže má mandát s prostředky nakládat, není ve skutečnosti jejich vlastníkem?

„Odkaz“ sporu

V této práci jsem se věnoval historickému tématu, které mělo za úkol zmapovat veškeré souvislosti a relevance tématicky zastřešené plaváním jedinců se zdravotním postižením. Jedním z obecných odkazů historie by mohla být věta: „Hleď pozorně do minulosti, jedině pokora tvá ti umožní, aby ses vyvaroval chyb, kterých se tví předchůdci

pro tvé dobro vyvarovat nemohli“. To jsem předeslal i v úvodu této práce. Nastupující generace Čechů jsou stále méně ovlivňovány chováním společnosti z období před rokem 1989 a jejími deformovanými normami. Naskytá se tak možnost pozorovat mezigenerační konflikty, které by však měly být chápány zcela odlišně, než jako střet mezi „mláďím a stářím“ – rozdíl není ve věku, ale ve vnitřní filozofii při náhledu na daný problém. Generace některých funkcionářů, kteří v současné době např. přerozdělují finanční zdroje pro sport zdravotně postižených, postupují destruktivně, pokud podléhají přesvědčení o vlastní nadřazenosti nad vším, co spadá pod jejich kompetence – tak příslovečně pro minulý režim. Jakýkoliv předseda ČPV by měl především hájit zájmy toho, kdo je důvodem i příčinou existence jeho postu a tím je každý jednotlivý sportovec. V případě stávajícího předsednictva bylo toto pravidlo poměrně hrubě porušeno.

Celá tato kauza jasně ukazuje, že je třeba zásadně revidovat mechanismy fungování různých sportovních svazů, či lépe celého aparátu přerozdělování finančních prostředků. Spíše než společenským podmínkám počátku 90. let minulého století by totiž principy fungování svazů měly odpovídat těm reálným (aktuálním). Např. díky finančním fondům Evropské unie je dnes, více než kdy jindy, možné správně cílenou aktivitou zajistit přísun prostředků na chod různých programů - třeba právě těch, které zajišťuje Kontakt bB. V tomto sporu by tak měly být zohledněny především schopnosti schopných a ne možnosti mocných.

Názory samotných sportovců

A jaký postoj zaujímají samotní sportovci k těžkostem, které jim vznikly jako důsledek této kauzy? Asi jeden z nejreprezentativnějších je názor Michala Starka, paralympijského reprezentanta v cyklistice. Jeho celé znění uvádím v příloze (**Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**). Za zajímavý a výstižný lze považovat názor, který se objevil na internetových stránkách jako reakce na článek „Kdy skončí válka paralympioniků“ v časopisu Reflex (článek – viz **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**, celý text reakce viz **Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.**). Text anonymního přispěvatele lze shrnout úryvkem z jeho závěru:

„Nejdůležitější je, že se nejedná o boj paralympioniků, ale o boj několika lidí ve vedení (ČPV i ČSTSP, pozn. aut.) !!!!!!!!!!!!!!! Sportovci jsou jen tím vším vlečení a jak to dopadne? Doufáme, že hlavně ve prospěch sportovců! Doufáme, že sportovci nebudou tak donuceni vstoupit někam, kam nechtějí – CATHS.

Historické kontexty

Jaký důvod mě vedl k rozhodnutí (po dlouhých úvahách) zakomponovat tento víceméně bolestivý bod našeho paralympismu do této práce?

Na každé stránce jsem se snažil předložit fakta, vylíčit souvislosti a zdůraznit podstatné momenty v historii sportu a především plavání jedinců se zdravotním postižením. Byla to pro mě práce bezesporu zajímavá, ale také především práce, která nutí člověka ponořit se do hloubi problému; přemýšlet o souvislostech a možnostech využití zachycených vědomostí ku prospěchu věci tak, jak to činilo mnoho lidí zabývajících se spřízněnými tématy již přede mnou v minulosti. S tématem této práce jsem se zkrátka ztotožnil. Setkávají se tu dva aspekty. Jednak je tu historie jako věda zachycující děje coby historická fakta, tedy aspekt samotného sběru historických informací. A současně je tu historie zdrojem ponaučení pro možnost řešení aktuálního tématu. Právě z titulu odvedení dobré práce jsem není možné ignorovat nejaktuálnější dění na poli organizačního a finančního zajištění tělesných aktivit a sportu jedinců se speciálními potřebami.

Cílem práce nechce být dogma, ale tvárná, uchopitelná, **maximálně objektivní interpretace zjištěného** tak, aby další zpracování této „substance“ mohlo vést k úpravě celkového pohledu na danou tematiku.

Historie shrnutá v této práci nám předkládá několik zajímavých „momentů“. Tím nejvýznamnějším, který by bylo možné aplikovat v kauze ČPV vs. ČSTSP je ten, který lze vyjádřit takto:

Podstata lidského konání přináší možnost změny. Ne každá taková změna je krokem vpřed. Krokem vpřed nebývá ta, která není dostatečně prověřená minulostí, ani ta, která nezohledňuje kritický názor těch, kterých se bezprostředně týká. Tou správnou změnou není už v žádném případě ta, která se ze zjištěných důvodů snaží ignorovat jinde pracně získané vědomosti a zkušenosti. Již ve starověké Mezopotámii a v Číně si nade vše vážili moudrosti. Nejlepší změnou tak může být změna opodstatněná, rozvázná, s jasným programovým cílem avšak učiněná bez neopodstatněných průtahů, zdržovacích taktik a tím i bez prostoru na kontraproduktivní naschvály. Nejhorší je však absolutní pasivita a ignorance.

Za podstatné poselství historie je třeba vnímat fakt, že pokud je přirozený vývoj věcí uměle a násilně přerušen, dojde k zaostání ve vývoji. Pro příklady nemusíme chodit daleko: rok 1968 a následná normalizace, rok 1948, bitva na Bílé hoře, nebo zakázání Kladrubských her na sklonku 40. let 20. století. Rozdíl v řešitelnosti zde rozebíraného očekávaného bodu zlomu oproti těmto historickým mezníkům je především ve vyspělosti informačních toků v současné společnosti. Teď záleží především na tom, v jaké fázi „občanskosti“ se nachází naše společnost. Svým rozborem jsem chtěl přispět k urychlení

co nejsprávnějšího vyřešení této kauzy. Finanční a především morální škody narůstají každým dnem pasivity při jejím řešení.

10. ZÁVĚR

Zdravotní postižení je fenomén, který doprovází lidstvo od samotného počátku jeho existence. Ať už jde o postižení získané nebo vrozené, vždy s sebou nese určitou nejistotu existence pro postiženého jedince.

V pravěku vycházel přístup společenství ke zdravotně postiženému jedinci spíše z osobních sympatií či antipatií. Šaman, ideový tvůrce tlupy, mohl zdravotně postiženého stejně tak ochránit, jako označit za démona a nechat rituálně zlikvidovat. Jak vyplývá z archeologických vykopávek, v matriarchální společnosti se však likvidace zdravotně postiženého jedince nestává nijakým standardem, naopak, jeví se spíše výjimkou. Navíc tento typ společnosti dává velmi slušné šance dětem se zdravotním postižením přežít do vyššího věku.

Zatímco naše území prochází pozdějšími fázemi pravěku, oblast středomoří je poseta vyspělými starověkými civilizacemi. Ty přinášejí první právní úpravy, kde je postup zacházení se zdravotně postiženým upravován, často však v jeho neprospěch (odkládání dětí apod.) tak, aby byla zachována kvalita rodu – tedy to, co později nazýváme eugenikou (byla zneužita např. nacistickou ideologií). Postupně se však, např. už v kultuře starověké Mezopotámie, objevují právní kodexy, které přinášejí mnoho pokrokových zákonných nařízení. Avšak vzhledem k tomu, že písmo, jimiž byly mnohé tyto kodexy psány (klínové písmo) bylo v dobách helénismu zapomenuto, znění kodexů objevil až novověk.

U starověkých civilizací se také objevují první zmínky o plavání. Novoasyrští válečníci k plování používali nafouklých vaků z kůže a část z nich uměla plavat vlastními silami. Také ve starověkém Řecku bylo plavání zcela samozřejmé, schopnost plavat zachraňovala vojáky při střetech na moři. Plavání se sice jako sport tehdy neujalo, avšak sloužilo jako oceňovaná průpravná aktivita řeckých atletů. Poprvé v historii je také zmíněn léčebný přínos plavání.

Také římsí vojevůdci docenují význam schopnosti plavat a požadují tuto schopnost na každém vojákovi. Nově se objevuje i potápění.

Avšak již v době Římského císařství se začínají objevovat křesťanské názory, které koupání ve vodě jako takové, tedy i včetně plavání, odsuzují a zatracují jako pobídku k hříchu.

Plavání jedinců se zdravotním postižením v této době jako takové pojmově neexistuje. Již tehdy však existovaly honosné lázeňské objekty, ve kterých bychom mohli potkat válečné „veterány“, kterak utužují své zdraví. Kultura starověkého Řecka a Říma je na dlouhou dobu poslední, která považuje plavání za přínosnou činnost.

Středověké křesťanství přináší nový prvek ve vztahu ke zdravotně postiženému jedinci – na základě soucitu některé ohrožené jedince chrání. Na druhé straně se však v tomto vztahu výrazně vytrácí individuální pohled, kterým se do značné míry řídil pravěký člověk. Středověký člověk je, mnohem více než v ostatních dobách, definován sociálním prostředím, ve kterém žije. Implantace křesťanství na pohanské polyteistické náboženské představy totiž s sebou přináší mnohé neduhy. Tím nejmarkantnějším, ve vztahu společnosti ke zdravotně postiženým jedincům, je zásadní vnitřní rozpor církve při aplikaci křesťanské ideologie na tento problém. Na jednu stranu je tu bible, její desatero a soucit, na druhou stranu církev uplatňuje mnohá represivní opatření. Příkladem může být to proti čemu tolik brojil už Hippokrates – démonizování, které v novém pojetí ústí až k upalování na hranici. Církev nese velmi nelibě jakýkoliv odklon od křesťanské víry, navíc mnohokrát je jeden stejný názor interpretován protichůdně. V tomto ohledu je třeba opět připomenout, že zásadním problematickým prvkem vztahu společnosti a zdravotně postiženého byla vždy důvěra, resp. nejistota. Prvobytně pospolná společnost ideologické odsouzení neznala, nebezpečí číhající z názorů středověké církve se nejspíš stalo novou hrozbou tohoto vztahu.

Středověký vztah k vodě a plavání byl rozdělen podle jednotlivých vrstev „trojího lidu“. Zatímco nejnižší vrstvy a především pak venkovské obyvatelstvo se držely ponejvíc vlastních tradic a proto nemohly považovat koupání a plavání za něco neobvyklého či dokonce špatného, církvi byla tato aktivita, spojená s obnažováním těla a zábavou, trnem v oku. Vliv církve na toto obyvatelstvo i na vyšší vrstvy však znemožňoval provozování vodních aktivit nějakou oficiální cestou.

V 16. století, v době, kdy vrcholí reformní hnutí církve, se humanistické myšlenky promítají i do děl prvních autorů, kteří křesťansko protestantskému světu znovuobjevují plavání nejen jako nástroj pohybu ve vodě.

Historické okolnosti – nejprve vlna puritánské reformace a později třicetiletá válka a její důsledky – však věhlas těchto prvních vlašťovek zapouzdřují až do jejich významnějšího přijetí v 18. a 19. století. Teprve tehdy kultura těla, jako návrat k tradicím antického Řecka, prolamuje bariery církevního útlaku a nachází si svou cestu k široké veřejnosti. Je to však již veřejnost jiná než kdykoliv předtím. Nová vlna víry v člověka a

jeho rozum zastírá tlak monopolizované křesťanské církve. Do společnosti, která je založena na zcela nových principech, se vrací myšlenky starověkých kultur. Počátek rozvoje občanské společnosti, nastartovaný ve Francii, zaplavuje postupně celou Evropu. Negativním důsledkem se objevuje téměř záhy – vlna nacionalismu se zdá být dalším novým problémem. Ve vztahu společnosti ke sportu je ale tento prvek třeba chápat pozitivně. Národy se chtějí poměřovat svojí skvělostí. Dnes je patrné, že dříve nebo později si musela tehdejší společnost, zahalená ještě v plenkách globalizačního procesu, uvědomit, že totální silou věci řešit nelze. Jedním z umírněnějších ventilů touhy po prosazení národní identity se začaly stávat aktivity při tělovýchovných spolcích. V Prusku se tak etabluje Turnerské hnutí, ve Švédsku Lingův gymnastický systém. Přesto však jsou tyto spolky stále ještě spojovány s armádou a tedy agresí – Lingův systém by bez armádních peněz nejspíš nikdy nevznikl, turnerské hnutí se zase v duchu myšlenek jeho zakladatele Jahna přeměňuje na revoluční nacionalistickou brigádu, která je zastavena až intervencí samotného Metternicha a později držena v tuhé ilegalitě Bachova absolutismu.

U nás je to doba na přelomu 19. a 20. století, kdy vzniká první tělovýchovné a sportovní hnutí – SOKOL zakladatelů Tyrše a Fügnera. Český nacionalismus je obecně méně radikální než německý, označením pro něj se stalo vlastenectví. A právě na podporu této národní hrdosti vzniká mimo jiné také SOKOL. Lze konstatovat, že toto hnutí stálo na počátku zájmu české společnosti o sport jako takový. Vývoj společnosti především ve městech se vydal směrem vytváření různých spolků na podporu konkrétních aktivit, vznikají sportovní kluby.

První světová válka s sebou přináší mnohé změny. Dvacátá léta 20. století jsou prvním výrazným bodem pro vznik organizovaných her a sportů pro jedince se zdravotním postižením.

Na popud výzvy nově vzniklého Mezinárodního výboru neslyšících sportovců (CISS) v Paříži vzniká 1. pražský sportovní klub hluchých, jehož členové se ještě též rok účastní prvních Světových her neslyšících. Jedním z provozovaných sportů bylo také plavání. Touto dobou, přesněji v roce 1929 vzniká také první sportovní klub nevidomých – STELLA Praha.

Celkově nepříznivý předválečný vývoj ve 30. letech nedává celosvětově prostor pro nové myšlenky a projekty, kromě těch válečných. Příchod II. světové války paralyzuje Evropu, teprve rozestavěný ústav v Kladruzech se v průběhu války stává lazaretem německého vojska.

Krutá válka podnítila především rozvoj nových technologií využívaných pro bojové účely. Avšak paradoxně také z pohledu historie vztahu společnosti a jedince se zdravotním postižením přinesla své ovoce, třebaže zabalené v hořké slupce utrpení. Vojáci bojující v britské armádě, kteří se vraceli zmrzačení z válečné fronty, přiměli britskou vládní garnituru k urychlenému řešení problému, který lze hrubě nazvat „co s nimi?“. Ta v roce 1944 pověřila německého chirurga židovského původu, Dr. Ludwiga Guttmanna, k vedení nově založeného centra pro léčbu spinálních lézí ve Stoke Mandeville poblíž Londýna. K jeho osobě a tomuto centru se váže vznik později obrovského hnutí, které dnes nazýváme paralympijským. Velikost je třeba poměřovat nejen celkovým dnešním povědomím o hrách a mohutností členské základny, ale především myšlenkou a přínosem nejen pro tu část populace, která je zatížena nějakým zdravotním handicapem, ale vůbec pro celou společnost. Díky jejímu dlouhému a složitému vývoji však můžeme hovořit již o zcela jiné společnosti, než kdykoliv předtím v lidské historii. Společnost se vyvinula do fáze, kdy se může fakticky přibližovat přirozenému vztahu k jedincům se zdravotním handicapem tak, jak jej lze z výkladu archeologických vykopávek předpokládat v dávném pravěku – přístup jednotlivce k jednotlivci bez jakýchkoliv předsudků. Ovšem s tím podstatným rozdílem, že dnešní evropská civilizace netrpí hladem, starostmi o zajištění vlastního přežití ani nemocemi, které by u většiny populace ukončovaly život před 30. rokem.

Je třeba v tomto ohledu zmínit rozdíl v poválečném vývoji u nás, za železnou oponou, a v „západních zemích“. Z pohledu tělesných aktivit jedinců se zdravotním postižením byly u nás nadlouho poslední poválečnou vlaštovkou 1. kladrubské hry. V Anglii se také konaly první podobné hry, The Stoke Mandeville Games. Avšak vzhledem k fungující tamní společnosti se tato anglická vlaštovka stala předvojem paralympismu. Naopak zákaz kladrubských her předznamenal budoucí vývoj vztahu společnosti k handicapovaným jedincům pod praporem socialismu – „uklidit je mimo zraky společnosti“. Pouze zásluhou nevelkého množství čínorodých jedinců bylo „přežívání“ těchto lidí v minulém režimu možné označit za relativně přijatelné, v mnohých případech ani to ne. Změny po roce 1989 přinesly především návrat podmínek pro existenci občanské společnosti se vším, co tento fakt každému občanovi přináší i co od něj vyžaduje. Zapojení ČR do struktur EU tento trend zcela potvrdilo.

Plavání a vodní aktivity jedinců se zdravotním postižením zůstávají v dobách před rokem 1989 až na výjimky parketou zdravotnického personálu, ať už v různých rehabilitačních či jiných ústavech. Jako sport zdravotně postižených je pak plavání

předmětem zájmu pouze několika málo jedinců a jejich instruktorů. Jedním z mála takových je příklad Vojmíra Srdečného a ing. Romana Gronskeho, plavce s nadkolení amputací. Posledně jmenovaný přivezl v roce 1980 z her v nizozemském Arnhemu hned dvě paralympijské medaile. S organizačně podporovaným sportem to však mělo jen velmi málo společného. Zlom nastává až se společenskými změnami u nás po roce 1989. Shodou okolností tou dobou již vypracovává, spolu se svým kamarádem a svěřencem Martinem Kovářem, toho času čerstvým vozíčkářem, svou vlastní metodiku výuky plavání Jan Nevřkla. O své zkušenosti a svůj čas se začali oba dělit nejen s dalšími adepty plavání handicapovaných, ale také s instruktory. Svoji aktivitu později zastřešili projektem „Kontakt“ (v rámci Ligy za práva vozíčkářů) a následně, v roce 1998, přímo pro účely projektu, zřízením občanského sdružení Kontakt bez barier. V rámci sportu jedinců se zdravotním postižením by tento projekt, co do šíře pole působnosti, přístupu a výsledků, jen těžko hledal odpovídající ekvivalent, ani mezi státními či vládními organizacemi, výbory či svazy. Sdružení je v kladném slova smyslu plodem občanské společnosti a tvůrčího úsilí jednotlivců, kteří mají zájem se osobně podílet na řešení problematiky organizace a plavání jedinců se zdravotním postižením. A to řešení včetně suplování chybějícího kontaktního článku v řetězci komplexní rehabilitační péče v podmínkách ČR.

V této práci jsem se věnoval různým tématickým podokruhům, jejichž společným jmenovatelem jsou pohybové a sportovní aktivity zdravotně postižených jedinců ve vodním prostředí.

Zdravotní postižení je komplexní problém, který provází existenci lidstva od samotného začátku, nelze na něj pohlížet po vytržení z kontextu. Po celou dobu tvorby práce jsem se proto snažil sledovat tématickou nit tak, aby nedošlo k opomenutí důležitých momentů.

Jedním takovým momentem je vztah společnosti ke zdravotnímu postižení. Historický vývoj ukázal, že největších chyb se společnost dopustila, když se zapomněla ohlédnout po předchozích pochybeních, nebo nastaly okolnosti, které jí toto znemožnily. Faktem je, že omezení, která plynou z okolností, jsou v dnešní době i v naší zemi překonatelná občanskou aktivitou, třebaže toto vyžaduje značné úsilí. Pozůstatky normalizace mohou, a nejspíš tak činí, omezovat „aktivnost“ části české populace. A to nikoliv část, která by byla definována věkem, jak by se mohlo zdát, ale tu, která nějakým způsobem neumí, nebo nechce přijmout účast na společnosti jako svou povinnost.

Demokratická svoboda byla v naší společnosti v 90. letech synonymem anarchie právě proto, že si velká část společnosti neuvědomovala druhou stranu mince – povinnost občanského chování. Teprve tento model tvoří fungující společnost. Někteří toto již dávno pochopili, jiní k tomu mají stále daleko.

Dalším zajímavým momentem je vztah společnosti k plavání. Tato pohybová aktivita si v její neuchopitelnosti kupodivu příliš nezačala s tématem zdravotního postižení. Nejzávažnějším pochybením společnosti bylo odvrácení se od těla jako od něčeho nečistého a špatného. Středověké potlačování přirozenosti se lidstvu vymstilo psychickou a současně fyzickou újmou a deprivací. Dnes lze plavání, obzvláště pak to, které provozují jedinci s výrazným tělesným postižením, považovat za prvek, který umožňuje těmto jedincům návrat do života běžných starostí. Jeho přínos je, s ohledem na komplexní kompenzační vliv, naprosto jedinečný.

Celkové shrnutí práce je právě z uvedených důvodů třeba interpretovat ve všech souvislostech, které by mohly mít kladný vliv na směřování těchto aktivit, kvalitu jejich organizace, stupně jejich zajištění a především na přínos pro toho, kdo je jejich cílovým uživatelem. Naše společnost dnes má snad veškeré dostupné morální a organizační prostředky na to, aby tak učinila. Možná stačí nepřehlížet historický odkaz těch, kteří se snažili před námi. I kdyby toto bylo jediným vyslyšeným odkazem z mé práce, pak nemůže postrádat smyslu.

11. POUŽITÁ LITERATURA

1. BĚLKOVÁ, T. Zdravotní a léčebné plavání. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1994;
2. CAESAR, G., I., Válečné paměti, Praha: Svoboda, 1972;
3. CLARK, G., Prehistorie světa, Praha: Orbis, 1973;
4. ČECHOVSKÁ, I., MILER, T., Plavání, Praha: Grada, 2001;
5. DEPAUW, K. P., GAVRON, S. J., Disability Sport, New York: Human Kinetics, 2000;
6. DEPAUW, K. P., GAVRON, S. J., Disability Sport, 2. vydání, New York: Human Kinetics, 2005;
7. ELIADE, M., Dejiny náboženských predstáv a ideí / I, Bratislava: Agora 1995;
8. GUTTMANN, L., Textbook of Sport for the Disabled, Aylesbury: HM+M Publisher, 1976;
9. HOGENOVÁ, A., K filozofii zdraví v postmoderní době, In: TILINGER, P. (ed.), PERIČ, T. (ed.), Tělesná Výchova a sport na přelomu století, Sborník referátů z národní konference, Praha: FTVS UK, 1997; str. 292;
10. HOŠKOVÁ, B., MATOUŠOVÁ, M., Kapitoly z didaktiky zdravotní tělesné výchovy, Praha: Karolinum, 2000;
11. HROCH, M. et al., Úvod do studia dějepisu, SPN, 1985;
12. KÁBELE, F., Sport vozíčkářů, Praha: Olympia, 1992;
13. KINCL, J., Texty ke studiu obecných dějin státu a práva, Díl I., Praha: SPN, 1972
14. KOHOUTOVÁ, H., KOMSOVÁ, M., Dějepis na dlani, Olomouc: Rubico, 2005;
15. KŘEN, J., Z dějin cvičení tělesných v Čechách, Praha: Grosman a Svoboda, 1901
16. KŘÍŽEK, V., Obrazy z dějin lázeňství, Praha: Libri, 2002;
17. KUČERA, J., Populační teratologie, Praha: Avicenum, 1989;
18. MARTÍNKOVÁ, I., Dualismus, psychofyzická jednota a holismus v tělesné výchově, In: SÜSS, V. (ed.), MUŽÍK, V. (ed.), MARVANOVÁ, Z. (ed.), Sborník z vědeckého semináře pedagogické kinantropologie „Svatoňova Stráž 2005“ konaného 23. – 25. září 2005 v Daňkovicích; Univerzita Karlova, 2005; str. 15/70; tč. dostupné na www.ftvs.cuni.cz/knspolecnost/pedagogicka/sbornikdankovice2005.pdf
19. OLIVOVÁ, V., Lidé a hry, Praha: Olympia, 1979
20. OLIVOVÁ, V., Odvěké kouzlo sportu, Praha: Olymp, 1989;
21. OLIVOVÁ, V., Sport a hry ve starověkém světě, Praha: Artia, 1988;

22. PFEIFFER, J., Kdo je zdravotně postižený, In: Zdravotně postižení, programy pro 21. století, Hradec Králové: Gaudeamus, 2003;
23. PLEINER, R. a kol., Pravěké dějiny Čech, Praha: Academia, 1978;
24. PODBORSKÝ, V. a kol., Pravěké dějiny Moravy. Vlastivěda moravská, země a lid, sv. 3, Brno: Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, 1993;
25. SKLENÁŘ, K., Památky pravěku na území ČSSR, Praha: Orbis, 1974
26. SOUČEK, J., Dějiny pravěku a starověku, Praha: SPL-PRÁCE, 1999;
27. SRDEČNÝ, V., Malé jubileum, In: Vozíčkář č. 4/2003, ročník XII., Brno: Liga za práva vozíčkářů, 2003; str.
28. SRDEČNÝ, V., GRONSKÝ, R., Plavání pro tělesně postižené, Metodický dopis, Praha: ÚV ČSTV, 1981;
29. ŠNAJDR, D., Nejmodernější trendy v paralympijském hnutí, In: TILINGER, P. (ed.), PERIČ, T. (ed.), Tělesná Výchova a sport na přelomu století, Sborník referátů z národní konference, Praha: FTVS UK, 1997; str. 328;
30. TEILHARD DE CHARDIN, P., Vesmír a lidstvo, Praha: Vyšehrad, 1990;
31. THOMAS, L., Myšlenky pozdě v noci, 2. doplněné vydání, Praha: Mladá fronta, 1989;
32. TITZL, B., Postižený člověk ve společnosti, Praha: PedF UK, 2000;
33. TITZL, B., Péče o postižené dítě - sborník k 70. výročí založení Jedličkova ústavu, Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1985;
34. VACHALA, B., Moudrost starého Egypta, Praha: KPK, 1992;
35. VOJTKO, T., Princip selekce v českém eugenickém hnutí a současná speciální pedagogika, In: Postižený člověk v dějinách, Hradec Králové:Gaudeamus při UHK, 2005;
36. WAIC, M. (ed.), Češi a Němci ve světě sportu a tělovýchovy, Praha: Karolinum, 2004;
37. WINNICK, J. P., Adapted physical education and sport, 3. vydání, New York: Human Kinetics, 2000;

12.PRAMENY LITERÁRNÍ A JINÉ

Časopisy:

1. Vozíčkář č. 4/2003, ročník XII. , Brno: Liga za práva vozíčkářů, 2003;
2. Reflex 47/2005, ročník XVI. , Praha: Ringier, 25. 11. 2005

Internet:

1. APA, ADAPT - Evropské kurikulum pro oblast aplikovaných pohybových aktivit, In: <http://www.kuleuven.ac.be>, Katholieke Universiteit Leuven, 25. 8. 2006:
<http://www.kuleuven.ac.be/thenapa/pdfs/adapt1/czech.pdf>;
2. ICF, ICF Introduction, In: www.who.com (internetové stránky Světové zdravotnické organizace), WHO, 25. 8. 2006:
<http://www3.who.int/icf/intros/ICF-Eng-Intro.pdf>;
3. CBC, Rehabilitation Throughout Sport – televizní reportáž z r 1976, In: www.cbc.ca (internetové stránky televizní společnosti CBC), CBC, 25. 8. 2006:
<http://archives.cbc.ca/400d.asp?id=1-41-1363-8434>;
4. ČOS, Česká obec sokolská – historie, In: www.cos.cz, ČOS, 25. 8. 2006:
<http://www.sokol-cos.cz/COS/testweb.nsf/0/528C9BF134F6D7B5C1256EF70034CE14?OpenDocument&cat=Co%20je%20Sokol%5CHistorie>;
5. ČECHÁK, M. , Sokol, In: www.rod.pilsedu.cz, SOŠ prof. Švejcara, 25. 8. 2006
<http://www.rod.pilsedu.cz/menu/vyuka/tv/teorie/sokol.doc>;
6. ČSMPS, Český svaz mentálně postižených sportovců – historie, In: www.handicapsports.cz , 25. 8. 2006:
http://www.handicapsports.cz/index_histo_mental.htm;
7. ČSZPS, O nás - Český svaz zrakově postižených sportovců, In: www.sport-nevidomych.cz, ČSZPS, 25. 8. 2006:
<http://www.sport-nevidomych.cz/onas.html>;
8. ČSTPS, Tisková zpráva – Tělesně postižení sportovci v parlamentu Praha, 21. února 2011, In: www.cstps.cz, ČSTPS, 21.2.2011: <http://www.cstps.cz/novinky/tiskova-zprava-telesne-postizeni-sportovci-v-parlamentu-praha-21-unora-2011>
9. IBSA, Historia, In: www.ibsa.es, IBSA, 25. 8. 2006:
<http://www.ibsa.es/esp/ibsa/historia.htm>;

10. KONTAKT bB , Plavci KONTAKTU bB na Letních paralympijských hrách v Aténách 2004, In: www.kontaktbb.cz, Kontakt bB, 25. 8. 2006 A:
<http://www.kontaktbb.cz/ateny2004.htm>;
11. KONTAKT bB , Výroční zpráva 2002, In: www.kontaktbb.cz, Kontakt bB, 25. 8. 2006 B:
http://www.kontaktbb.cz/vyrocka_02.pdf ;
12. NEVRKLA, J. , Nad věcí, In: www.rozhlas.cz, Český rozhlas, 16. 3. 2006:
<http://media.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/audio/00378343.mp3>;
13. NRZP, Národní rada zdravotně postižených, In: www.nrzp.cz , NRZP, 25. 8. 2006
14. RÚ KLADRUBY, Rehabilitační ústav v Kladruzech - historie, In: www.rehabilitace.cz, 25. 8. 2006:
<http://www.rehabilitace.cz/historie.asp?lg=cz>;
15. SEVERÝNOVÁ, R. , Osamělost v socializaci zdravotně postižených - vliv pohybové intervence, In: www.ftvs.cuni.cz, FTVS UK, 25. 8. 2006:
<http://www.ftvs.cuni.cz/pds/konference2/Sekce%203/S-3-Severynova.doc>;
16. SPORT.CZ, Sporem v paralympijském hnutí jsou bití jen a jen sportovci, mrzí cyklistu Boušku, In www.sport.cz, SPORT.CZ 12.5.2010:
<http://www.sport.cz/clanek/168959-sporem-v-paralympijskem-hnuti-jsou-biti-jen-a-jen-sportovci-mrzi-cyklistu-bousku.html>
17. SÜSS, V. (ed.), MUŽÍK, V. (ed.), MARVANOVÁ, Z. (ed.), Sborník z vědeckého semináře pedagogické kinantropologie „Svatoňova Stráž 2005“ konaného 23. – 25. září 2005 v Daňkovicích; FTVS UK, 2005; tč. dostupné na www.ftvs.cuni.cz/knspolecnost/pedagogicka/sbornikdankovice2005.pdf;
18. STARK, M. , Proč zůstávám v Českém svazu tělesně postižených sportovců, In: www.cstps.cz, ČSTPS, 25. 8. 2006:
http://www.cstps.cz/cstps/jnp/cz/gen/clanek/cstps-051130_proc.html;
19. VOLEJNÍK, V., Český svaz neslyšících sportovců, In: www.handicapsports.cz, 25. 8. 2006: http://www.handicapsports.cz/index_neslys.htm;
20. WIKIPEDIA CZ, Letní paralympijské hry 2008, In: cs.wikipedia.org, 8. 5. 2011:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Letn%C3%AD_paralympijsk%C3%A9_hry_2008
21. WIKIPEDIA DE, Sommer-Paralympics 2008, In: de.wikipedia.org, 8. 5. 2011:
http://de.wikipedia.org/wiki/Sommer-Paralympics_2008

Osobní sdělení:

1. KOVAŘOVIC, K., Sportovní plavání mentálně postižených, In: přednáška – osobní sdělení, Praha, FTVS UK, 2006;

Sborníky:

1. JESENSKÝ, J. (ed.), Zdravotně postižení, programy pro 21. století, Hradec Králové: Gaudeamus, 2003
2. TILINGER, P., PERIČ, T. (ed.), Tělesná Výchova a sport na přelomu století, Sborník referátů z národní konference, Praha: FTVS UK, 1997;

13. SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

APA	Aplikované pohybové aktivity Adapted physical activities
CBS	Canadian Broadcasting company
CISS	Mezinárodní výbor neslyšících sportovců Comité International des Sports des Sourds
CP-ISRA	Cerebral Palsy International Sports & Recreation Organisation
ČATHS	Česká asociace tělesně handicapovaných sportovců
ČFSCPH-SH	Česká federace sportovců s centrálními poruchami hybnosti Spastic Handicap
ČPV	Český paralympijský výbor
ČSMPS	Český svaz mentálně postižených sportovců
ČSNS	Český svaz neslyšících sportovců
ČSTSP	Český svaz tělesně postižených sportovců
ČSTV	Československý svaz tělesné výchovy
ČSZPS	Český svaz zrakově postižených sportovců
EU	Evropská Unie
FINA	Světová plavecká federace Fédération Internationale de Natation Amateur
FSNS	Federální svaz neslyšících sportovců
FTVS UK	Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy
IBSA	Mezinárodní federace sportu nevidomých International Blind Sports Federation
ICC	Mezinárodní koordinační výbor Inter-Agency Coordinating Committee
ICF	Mezinárodní klasifikace funkčních schopností, disability a zdraví International Classification of Functioning, Disability and Health
ICSSPE	Mezinárodní rada pro sportovní vědy a tělesnou výchovu International Council of Sport Science and Physical Education
IFAPA	Mezinárodní federace pro APA International Federation for Adapted Physical Activities
INAS-FID	Mezinárodní sportovní federace pro osoby s postižením intelektu

	International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability
ISMGF	Mezinárodní federace her ve Stoke Mandeville International Stoke Mandeville Games Federation
ISOD	Mezinárodní federace handicapovaných sportovců International Sports Organisation for the Disabled
IWAS	Mezinárodní sportovní federace vozíčkářů a amputářů International Wheelchair and Amputee Sports Federation
MČR	mistrovství České republiky
ME	mistrovství Evropy
MOV	Mezinárodní olympijský výbor
MP	mentální postižení
MS	mistrovství světa
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei
PH	paralympijské hry
PTU	Pražské tělovýchovné unie
PVA	Paralyzed Veterans of America
SNS	Svaz neslyšících sportovců
STZPS	Svaz tělesně a zrakově postižených sportovců
SZPS	Svaz zdravotně postižených sportovců
ÚV ČSTV	Ústřední výbor ČSTV
WHO	Světová zdravotnická organizace
ZP	zdravotně postižený, zdravotní postižení

14. PŘÍLOHY

14.1. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1.	Rozhovor s Janem Nevrlou, Hospodářské noviny 11. 3. 2005	117
Příloha 2.	Článek v časopise Vozíčkář č. 4/2003	120
Příloha 3.	Článek v časopisu Reflex 47/2005	121
Příloha 4.	Reakce čtenáře na článek v časopisu Reflex 47/2005	122
Příloha 5.	Vyjádření Michala Starka ke sporu ČPV s ČSTSP	123
Příloha 6.	Článek serveru Sport.cz.....	124
Příloha 7.	Tisková zpráva ČSTPS 8.4.2011	125
Příloha 8.	ADAPT	126

Příloha 1. Rozhovor s Janem Nevrlou, Hospodářské noviny 11. 3. 2005

Nechat projít hlavou jiné věci než kulku

HN. IHNED. CZ 11. 3. 2005

První kurs plavání pro postižené zorganizoval čerstvý absolvent Jan Nevrla společně s ochrnutým přítelem Martinem Kovářem v roce 1992 na Strahově. Mezi účastníky byl i dvoumetrový, vlasatý, tetovaný chlapík na vozíku přezdívaný Indián, který Nevrlkovi na konci řekl: „Představoval jsem si, co za blbce tady zase bude předstírat nějakou charitativní činnost pro nás mrzáky, ale bylo to dobrý“.

Od té doby založili Nevrla s Kovářem osm středisek, v nichž se pomocí unikátních metod naučí ročně plavat pět set dětí i dospělých s postižením. Včetně těch, kteří se na suchu téměř nepohnou.

Našel byste v dětství, rodinném prostředí nějaké kořeny toho, co teď děláte?

Narodil jsem se s vrozenou vadou, levou nohou vtočenou dovnitř. Operace v jedenácti měsících a následná rehabilitace určitě ovlivnila mě a mé nejbližší. Tatínek byl z živnostnické rodiny, absolvoval ještě za první republiky klasické gymnázium, oba s maminkou měli umělecké sklony, tatínek byl skvělý tenor a maminka sopránistka. Rozhodně jsem od nich získal schopnost vnímat věci v souvislostech. Už od školky jsem měl podivné nutkání stát na straně těch, kdo mají trochu tmavší kůži nebo víc odstáté uši.

Nesl jste svůj handicap jako něco omezujícího?

Ve srovnání s tím, co jsem poznal později, se jedná o „kosmetickou“ záležitost. Měl jsem a mám i dnes určitá omezení, ale hlavně jsem pochopil, jak je člověk někdy schopen takovou věc účelově používat. Někdy prostě může noha začít bolet v situaci, kdy se to hodí. Člověk může svým postižením a obecně svou slabostí někdy překrývat nepříjemné věci. Trvá dlouho, než to v sobě odhalíte a jste schopni si

všechno syrově přiznat, vymanit se ze zajetí vlastních vnitřních omluv.

Proč jste se navzdory humanistickému, hudebnímu zázemí v rodině rozhodl studovat obor trenérské plavání na tělovýchovné fakultě?

To zázemí bylo i sportovní. Plavat jsem navíc začal právě z rehabilitačních důvodů. Od klavíru a zpěvu jsem k vrcholovému sportu definitivně přišel během spolupráce s Jiřím Kyněrou, charismatickým trenérem. Oba jsme měli společnou touhu ukázat, že ve Znojmě mohou vyrůst i ve skromných poměrech elitní plavci. Na vrcholu řady úspěšných znojemských plavců dnes stojí Květoslav Svoboda.

Kam až jste se vy, s následky vrozené vady, dopracoval ve sportovní kariéře?

Vzhledem k tomu, že jsem někde na hranici zařaditelnosti mezi paralympijské plavce, dostal jsem se poměrně vysoko. Patřil jsem mezi nejlepší delfináře osmdesátých let, mezi nimiž tehdy byli plavci elitní světové úrovně jako Marcel Géry, Josef Hladký a můj nejlepší kamarád Jan Bidman.

Kdy se váš studentský a trenérský život stočil k handicapovaným lidem?

V okamžiku, kdy se můj fakultní spolužák Martin Kovář octl na úraze na vozíku a řekl mi, že by rád zkusil plavání. Začali jsme chodit do bazénu a já zpočátku úplně naslepo vymýšlel metodu, jak rozvinout znovu schopnost plavat u člověka, který má ochrnuté nohy a částečně i pravou ruku. V porevolučním čase těsně po roce 1989 jsem na to měl dost času, cestoval stopem po Evropě a hledal, co chci skutečně dělat, jak nejlépe uplatnit svůj pohled na život v souvislostech a vzájemné komunikaci mezi lidmi.

Počátkem devadesátých let nebylo běžné, aby lidé na vozíku plavali s ostatními. S jakou odezvou jste se setkávali?

Nejenže to nebylo běžné na veřejnosti. Osoby s postižením měly zapovězený přístup do vody i v rehabilitačních ústavech. To prostě bylo tabu a náš pokus s Martinem byl naprostým průlomem. Dokud jsme ale byli sami dva, tak to nebudilo takovou pozornost. Když se pak již jednalo o větší skupinu, museli jsme si na sebe s personálem bazénu déle zvykat. Ale rozumím tomu, že skupina dvaceti až padesáti lidí na vozíku a o berlích byla pro pracovníky bazénů v té době mimořádným zjevem. Na jejich místě bych měl také strach, že se tam ti „ochrnutí musí utopit“.

Proč vlastně nesměli postižení do vody v rehabilitačních ústavech?

Nikdo tady člověka s těžkým postižením neuměl naučit plavat. Člověk po úraze byl také automaticky považován za jedince neschopného udržet moč, a nikdo nehledal cesty, jak procesy vyprazdňování kvalitně a důstojně zvládnout. Dnes se toto klima mění i ve zdravotnických zařízeních a na Strahově vedle sebe bez problému trénují olympionici a paralympionci a myslím, že tam je vzájemná motivace. Jedni vidí, že se dá plavat bez nohy, bez ruky, ochrnutý od hlavy k patě, druzí zase sledují, jaké obrovské úsilí vynakládají při tréninku nepostižení plavci.

Jak jste reagoval na počáteční nedůvěru a určité obstrukce od obsluhy bazénů?

Nějaký čas trvalo, než jsem si uvědomil, že takový ten agilní boj za lidi na vozíku poškozuje a devalvuje především je samé. Člověk má tendenci plamenně hájit handicapovaného a vlastně tím hájí svoji „mimofádnost“, tedy to, že „on jim na rozdíl od ostatních rozumí“. Časem jsem pochopil, že jediná rozumná pozice je role běžného zákazníka a uživatele bazénu.

Kdy vás vlastně napadlo, že začnete s týdenními kursy pro lidi po úraze?

S tím přišel Martin, protože cítil, že plavání je přesně ta aktivita, která dává volnost pohybu i tělu jinak velmi omezenému. Měl kontakty z „rehabilitáku“, sjela se taková partička lidí z celé republiky. Moc se mi do toho nechálo, neměl jsem s lidmi v různém stupni „pochroumání“ žádné zkušenosti, kromě plavání s Martinem, který byl duchem sportovec. Ale ten týden nakonec proběhl, hodně jsme plavali, taky seděli v hospodě, chodili na koncerty. . .

Když na to dnes myslím, tak se mi zdá, že celý ten týden byl zahalen nějakým pěkným mlžným oparem. Když se roztrhnul, spatřil jsem to, co

chci v životě dělat a naplňovat. Ale pořád jsem si nebyl stoprocentně jistý, že to není charitativní berlička, s jejíž pomocí člověk popírá vlastní nedostatečnost tím, že se upne na větší nedostatečnost jiných.

Jak jste se zbavil posledních pochybností?

Práci v této oblasti. Rozhodujícím zlomem byl můj roční pobyt v Izraeli, kde jsem pracoval jako dobrovolník v centrech pro zdravotně postižené.

Co jste se tam o sobě dozvěděl?

Že jsem schopen každodenně od osmi ráno do osmi večer pracovat s lidmi s velmi těžkým postižením. Až dosud jsem se doma setkával jen s takovými „hezky, čistě přeraženými“, kteří vlastně navenek vypadají „normálně“, a tudíž jim lidé rádi „pomáhají“ a říkají „ach, prosím vás, jak se mu to stalo“. V Izraeli jsem byl v kontaktu s lidmi, kteří měli ochrnuté celé tělo, řečová centra a vnímáno běžnými estetickými kritérii vypadali nehezky. Tém jsem vytíral zadky, měnil plíny, krmlil, zaváděl potravu přímo do žaludku a nacházel schopnost činit to tak, jak bych si sám představoval, aby se o mě někdo staral, kdybych byl v jejich situaci. Začínal jsem vidět krásu duše ukrytou za vnější podobu, vtělenou do minimálního gesta a zvuku. Vrátil jsem se do Česka s jistotou, že v této oblasti je moje místo. Že tady mohu vyjadřovat svůj pohled na život a podstatné hodnoty.

V televizi jste řekl, že vaše sdružení Kontakt bez bariér je schopno naučit plavat i člověka, který má k plavání snad jenom uši. Jak moc jste přeháněl?

Nijak zvlášť. Díky unikátním metodám jak ovládnout, zrelaxovat jednotlivé svaly, technikám, jak udržet trup v rovnováze při asymetrii těla, jsme schopni naučit plavat i lidi ochrnuté od krku dolů. Američana Jeffry Marshalla jsem naučil v Praze na Strahově plavat jenom trupem. A pokud není funkční trup, lze se ve vodě velmi dobře pohybovat i za pomoci funkčních ramen a jednoho bicepsu. Takovým plavcem je třeba bronzový medailista z Atén Jiří Kadeřávek, který takto „kvalitně“ ochrnl po skoku do vody. Dnes zvládá sto metrů za 3:30.

Dokážete naučit plavat člověka, jenž před ochrnutím plavat neuměl?

Měli jsme v rukou i lidi, kteří i před úrazem byli neplavci. U dětí a dospělých s vrozenými vadami prakticky vždy začínáme na „nepopsané tabuli“. Překlenout problémy spojené s dýcháním a jeho koordinací s pohybem je náročné. U někoho odstranění plavání psychický blok vytvořený právě tím, že skokem do vody k úrazu přišel. Když se to všechno podaří a po dlouhé době postižený člověk uvolněně plave, zažívám pocity tvůrce uměleckého díla.

Jak vlastně tyto lidi zbavujete strachu z vody?

Podstatou je niterná otevřená komunikace už před vstupem do vody. V bazénu pak беру postiženého do rukou, vozím ho po hladině, relaxujeme. Jsme oba v plavkách, blízko sobě nejen fyzicky. Tahle úvodní relaxace v úzkém napojení jednoho na druhého navozuje pocit vzájemné důvěry. Je to základ možné velké vzájemné katarze.

Co se změní v životě ochrnutého člověka, když začne plavat?

Jak u koho. Pro někoho je skvělé už to, že zažívá pohyby a pocity, které nikdy nebo od určitého okamžiku zažít nemohl. Někdo úplně odbourá těžké trauma, zcela přehodnotí svůj postoj a dospěje od pocitu zmaru k čínorodému pojetí žití. Pro rodiče dětí s postižením je obrovským momentem již samotná skutečnost, že kromě standardní rehabilitace vozí dítě na plavání. Že jsou na tom stejně, jako třeba jejich sousedi, kteří vodí zdravé děti na tenis nebo na fotbal.

Cítíte rozčarování, když někdo šanci na plavání odmítne?

Ale proč by to měl dělat každý a proč by to mělo být každému vnucováno? Každý se může svobodně rozhodnout. Já hlavně musím, když to někomu nabízím, být přesvědčen o tom, že to pro něj bude prospěšné. Musím k němu nenásilně hledat cestu. Lidi na vozíku taky nezajímá plavání v první řadě. Samozřejmě, že pro člověka je důležitější, jestli ještě bude schopen erekce, početí, porodu, zda bude schopen důstojně vyměšovat, jít do společnosti, uplatnit se v práci. Náš plavecký program ale také s těmito věcmi hodně souvisí. Daleko víc než s technikou plaveckých způsobů.

Jací vůbec jsou vozíčkáři, jak mezi sebou mluví? Mají svůj styl, humor?

Určitý zvláštní humor tam samozřejmě najdete. Je to přirozené. Když je člověk konfrontován každodenně se zlomovými situacemi, ovlivní to způsob uvažování. Jinak se bráním jakémukoli paušalizování, vozíčkáři jsou normálním průřezem běžnou populací. Jsou mezi nimi lidi charakterní i bezcharakterní, zajímaví i tuctoví, lidé přející a závistiví, alkoholici, kuřáci, někteří si vezmou život.

Poznal jste někoho takového?

Právě nedávno jsem se při působení v rehabilitačním zařízení setkal s klukem, kterého jsem měl asi třikrát ve vodě v rukou. Měl jsem pocit, že jestli se s tím člověkem nezačne někdo intenzivně bavit a nebude mu cpát horem dolem nějaké aktivity a naplnění, tak je blízko tomu, aby se vším skoncoval. A asi před měsícem se zastřelil. Člověk by měl mít možnost nechat si projít hlavou jiné věci než kulku. Po úraze by měl být hned od počátku „zahlcen“ čínorodostí, aby se prostor k negativním úvahám co nejvíce zmenšil.

Rozumíte tomu, když ochrnutý člověk zvolí smrt?

Chápu, že někdo si s tou situací prostě neví rady a myslí si, že tohle je věc, kterou už nelze řešit jinak. Ale mám pocit, že mnohdy se tam jen umocňují věci, které v člověku byly již před úrazem. Někdo od sebe odjakživa zahání problémy, vede povrchní život a když skončí na vozíku, řekne si: život už nemá cenu. Ale jakou cenu vtisknul svému životu před tím on a jeho blízcí? Způsobil vymizení vůle k životu skutečně jen ten úraz, ten vozík? To jsou otázky, které je třeba si klást.

Ale i jeden z těch, které jste naučil plavat, mi řekl: „Není pravda, že se s tím člověk někdy smíří. Nevěřím, když mi někdo tvrdí, že mu ochrnutí otevřelo nové obzory a je rád, že ho to postihlo“. Je to opodstatněný pocit?

Může být. Ale nikdy dva lidé s míchou přerušenu v naprosto stejné výšce neuvídí svou situaci stejně. Vždy dojde k nějaké ztrátě, která ovšem může být výzvou k jinému pojetí života. Člověk se pro druhé může stát majákem, ukazatelem, který bude něco vyzařovat. A vy si pak říkáte - podívejte, on je na vozíčku, je vyrovnaný, pokorný, krásný člověk, který toho dokázal víc, než jsem schopen já se svým zdánlivě plně funkčním tělem.

Říká se, že handicapovaní lidé špatně snášejí náš soucit. Setkal jste se s tím?

Oni spíš dost dobře rozpoznávají pravý soucit od falešného. Pravý soucit je, když někdo nese s druhým jeho břímě. Ale tak, že ten, komu

pomáháte, dokáže po nějaké době nést břemeno sám. Pravý soucit se může projevit i tím, že někoho taky pošlete, s prominutím, do prdele. Nesmí v tom ale nikdy být úplné odmítnutí a zatracení. Jenom prostě někdy musí ten člověk dostat prostor na vyjasnění toho, jaký ve skutečnosti je. I v příkrých slovech ale musí zaznívat, že mi na tom druhém skutečně záleží.

Jste si vědom toho, že vy sám jste pro mnohé vozíčkáře charismatickou osobností, vlévající jim naději?

Člověk se musí zbavovat mesiášských tendencí. Není možné pomoci všem a už vůbec ne, pokud se sami nezbavíme falešných nánosů a iluzí. Nemá cenu někoho příliš utěšovat, poučovat. Určitě ale stojí za to trvat na hodnotách, které nás přesahují, ukazovat určitý směr, jímž bychom se měli ubírat. Nebudu říkat: „pracuj a dělej“. Ale mohu dávat najevo vlastní pojetí a přístup a nezastírat přitom vlastní slabosti. Pokud je to upřímné, má to dopad. Hranice mezi selháním a vytrváním na cestě je velmi tenká. Ať již chodím po svých, nebo jsem na vozíčku.

Odsuzujete firmy, které se zdráhají zaměstnávat osoby se zdravotním postižením?

Neodsuzuji, protože zkušenosti, jež měly s handicapovanými, nemusí být vždycky dobré. Vždyť mnozí z nich si zvykli na život s nálepkou postižený, která může znamenat určité výhody - vyžadování úlev, výjimky, spoléhání se na zvláštní přístup. Na druhou stranu, pokud postižený má výkonnost menší než člověk nepostižený, ale je důsledný, váží si svého místa, tak se firmě určitým způsobem vyplatí. Přiměřená dávka altruismu z její strany je pak na místě. V našem sdružení máme handicapované lidi, kteří pracují na prestižních místech programátorů, lékařů, projektantů a není v tom ani stopa po vytváření umělého místa.

Jako vedoucí výpravy Českého paralympijského týmu plavců jste se několikrát zasadil o vyřazení z nominace u reprezentantů, kteří nesplnili výkonnostní kritéria. A to i v případě sportovce, který měl kvůli postupující mentální retardaci poslední šanci se na paralympiádu dostat. Nebylo to až příliš tvrdé rozhodnutí?

Ale při nominaci na paralympiádu musí stejně jako při výběru pracovníka platit stanovená kritéria. Nemohu upřednostnit před sportovcem se splněnými kritérii někoho, kdo jim nedostál. Pokud bychom do těch kritérií vkládali i prvek možnosti poslední účasti, znělo by to fatálně a jednali bychom právě v duchu falešného soucitu. To bylo poškozovalo všechny a stavělo nás na úroveň kroužku pro volný čas s charitativními prvky.

Také u nás se začíná o některých medailistech z paralympiády psát jako o velkých hvězdách. Nevytvářejí se tím klamná očekávání, že všichni postižení lidé toho mohou dosáhnout?

Jistě, všichni nemohou být jako Martin Kovář, který získal na paralympiádě v Aténách tři zlaté medaile. Každý nedokáže být ve správnou dobu na správném místě, což zní v souvislosti s některými příčinami úrazů absurdně. Každý má jiné

předpoklady pro sport či práci. Pro někoho je v určité etapě vrcholem již to, že se sám obleče. Pro dalšího zase, že si upraví bezbariérové bydlení. Proto s Martinem pořádáme společné kurzy, kde jsou vidět anonymní lidi, kteří si prostě jen tak samozřejmě natáhnou po plavání ponožky, naloží si sami vozík do auta a odjedou domů za svojí partnerkou. No a nebo do prázdného bytu - takový je přece život každého z nás.

Dnes stojíte v čele rozvětvené organizace, která učí plavat postižené po celé republice. Nemáte strach, že se z toho stane „fabrika“?

K fabrice to má stále daleko, ale je samozřejmě obtížnější udržet v tomto rozměru kvalitu a ducha organizace. O to víc se snažím zdůrazňovat potřebu niterné komunikace mezi námi a plavci, jejich rodiči, manžely, manželkami. Potřebu vzájemného obohacování. Ne všichni lidi musí mít rádi mne, ale já musím mít rád všechny lidi. To je volání života a krásně o tom napsal Herman Hesse v pohádce o Augustovi, kterého musí mít rádi všichni, ale on pořád zůstává vyprahlý, protože nedokáže mít rád ostatní. No a v evangeliích si to člověk může přečíst už celá staletí. Jen tomu málo rozumí nebo rozumět nechce.

Léta doporučujete lidem, kteří ochrnuli, co by mohli pro sebe udělat. Máte už pocit, že byste to na jejich místě zvládli?

Nedoporučuji. Snažím se být s pochopením nablízku. Ale nemohu vědět, jestli bych něco takového zvládl. To člověk skutečně pozná až tehdy, kdy se mu to stane. Víím jen jedno: že bych měl hodně vstupních informací do téhle zlomové, náročné situace.

Příloha 2. Článek v časopise Vozíčkář č. 4/2003

Malé jubileum

Motto: Sportovní činnost zdravotně postižených je obdobně jako u lidí zdravých důležitou složkou jejich duševního života. Prof. PhDr. Zdeněk Matějček

V letošním roce si připomínáme, že uplynulo již plných 55 let od zahájení KLADRUBSKÝCH HER v Rehabilitačním ústavu v Kladruzech u Vlašimi. V původní koncepci léčebné rehabilitace ministerstva zdravotnictví v roce 1946 byly uvedeny základní způsoby doléčování:

1. fyzikální léčba,
2. zdravotní tělocvik,
3. rekreační hry,
4. léčba prací.

V koncepci byla již zmínka o ping-pongu a volejbalu, výrazně doporučována MUDr. B. Albertem

z ministerstva zdravotnictví. Při založení rehabilitačního ústavu v Kladruzech u Vlašimi 1. září 1947 se stala sportovní činnost součástí komplexní rehabilitační péče na oddělení léčebné tělesné výchovy. Myšlenka vzniku „sportovních her“ pro pacienty byla od počátku podporována všemi lékaři, zdravotnickými i ostatními pracovníky ústavu. Proto hry mohly být zahájeny již 15. dubna 1948, a to fanfárou Frídy Bílého z balkonu ústavu, nástupem závodníků a slavnostním projevem ředitele ústavu. V prostoru za původní dřevěnou tělocvičnou byla vyvěšena vlajka, zhotovená pacienty oddělení léčby prací, znázorňující SUD (státní ústav doléčovací). Na malém prostoru se uskutečnila první disciplína – vrh koulí (foto). Soutěžilo se deset dnů (15. –24. dubna), soboty a neděle nevyjímaje, mnohdy do pozdního odpoledne, za účasti 82 závodníků. Pacienti byli rozděleni do skupin podle druhu a velikosti zdravotního postižení: skupina A – postižení horní končetiny, skupina B – postižení dolní končetiny, skupina C – amputace dolní končetiny, skupina D – paraplegie dolních končetin. Z disciplín jsme navrhli: pro muže vrh koulí, hod medicinbalem, hod šípkami, střelba na koš, plavání, skoky do vody, zadržení dechu pod vodou, skok vysoký, skok daleký, chůze na 3 km, běh na 1 km, přespolní běh na 3 km, stolní tenis, palubní hra, šachy, dáma. Pro ženy hod medicinbalem, hod šípkami, střelba na koš, skok vysoký, skok daleký, stolní tenis, palubní hra. Mimo část sportovní se soutěžilo i v části kulturní (sólový zpěv, výtvarná část – výrobky z léčby prací). Nezapomínalo se ani na vyhodnocování, na stupně vítězů a na diplomy (foto).

Je nutno připomenout, že v průběhu vývoje sportovní činnosti nastaly také vážné potíže. Odpůrci této činnosti využili své funkční postavení, prokázali neschopnost vžít se do života pacientů, nehlédě na omezené vědomosti z komplexní léčebné rehabilitace, a po druhých Kladrubských hrách v roce 1948 sportovní činnost zakázali. Zákaz trval 10 let.

Třetí Kladrubské hry byly obnoveny až v roce 1958 a uskutečňují se do dnešní doby. Při 50. výročí vzniku Rehabilitačního ústavu se konal 75. ročník, do konce roku 2002 jsme zaznamenali již 85 ročníků (od roku 1960 se hry konají dvakrát ročně jako hry jarní a podzimní). Z historického hlediska uvádíme, že 1. hry světového rehabilitačního centra ve Stoke Mandeville (SMG) nedaleko Londýna se konaly o tři měsíce později (21. 7. 1948) za účasti 16 závodníků – pacientů. Zakladatelem her a průkopníkem sportovní činnosti mezi zdravotně postiženými v celém světě byl Sir. Ludwig Guttmann. Text a foto: Vojmír Srdečný

Příloha 3. Článek v časopisu Reflex 47/2005

Reflex. cz © copyright 2005 Ringier ČR a. s.

KDY SKONČÍ VÁLKA PARALYMPIONIKŮ?

Aféra trvá již rok a obtížně se vysvětluje. Funkcionáři z organizací paralympijského hnutí si nemohou vzájemně přijít na jméno a dostali se do obtížně řešitelného sporu. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, jež jim poskytuje státní peníze, z toho mělo a dosud má zamotanou hlavu.

Vše začalo u Jana Nevrlky (40), předsedy Českého svazu tělesně postižených sportovců (ČSTPS), jenž se kriticky vyjadřoval k činnosti Českého paralympijského výboru (ČPV). Dlouho tvrdil, že orgán sdružující pět sportovních svazů (zrakově, sluchově, mentálně, spasticky a tělesně postižené sportovce, tedy i ČSTPS) nemá volené výkonné a kontrolní orgány, nesvolává valnou hromadu, neprovádí audity a nevydává výroční zprávu. Také měl výhrady ke kritériím pro dělení financí i stanovám. Předseda ČPV František Janouch (59) to však označuje za krystalickou lež a prohlašuje, že naopak Nevrlkův systém financování by ohrozil zbylé svazy.

NEUVÁŽENÁ SLOVA?

Jan Nevrlka, uznávaný trenér i ničitel.
Vyznejte se v tom . . .

Klíčovým dnem aféry byl 17. listopad 2004, kdy Nevrlka měl říci před svědky, že ČSTPS vystoupí z ČPV, pokud se o všech problémech nebude jednat. Podle stanov, jak říká Janouch, takový výrok stačil, aby mohl být brán závazně. Navíc se prohlášení v tomto duchu objevilo v elektronické poště. Nevrlka tvrdí, že šlo pouze o tlak k vytvoření společné dohody, ve skutečnosti nechtěl se svým svazem vystoupit.

Do hry vstoupila ministryně školství Petra Buzková a 2. prosince na schůzce s oběma protivníky dohodla, že do poloviny ledna 2005 společně navrhnou nové stanovy ČPV a budou postupovat tak, aby zabránili rozkolu v paralympijském hnutí. Tím vlastně popřela vystoupení ČSTPS. Nicméně uplynul týden a výkonné grémium ČPV na mimořádné schůzi vzalo vystoupení ČSTPS na vědomí. Byl to tedy vyhozov nepříjemného kritika, nebo nebyl?

PODPÁSOVKY

Jan Nevrlka akt ČPV za vyhození považuje: „Podle tehdy platných stanov ČPV ukončení členství bylo možné provést pouze na žádost člena. Tu však jsme nikdy nepodali.“ Janouch to vidí jinak: „Výkonné grémium nikoho nevyloučilo, pouze respektovalo přání ČSTPS. Přitom jsme tři týdny čekali, zda Nevrlka a jeho lidé nebudou své stanovisko korigovat. Nestalo se tak.“

Oba pánové si musejí být vzájemně velice protivní: když Nevrlka udělal zbytečně silný tah, Janouch toho využil. Byla to podpásovka? Těch bylo ve sporu více. Ostatně to je jediné, v čem se shodují.

V lednu se situací zabývalo i čestné předsednictvo ČPV (senátorka Jaroslava Moserová, bývalý poslanec Jiří Vlach a herečka a diplomatka Magda Vášáryová). Schůzka probíhala několik hodin a jak jinak - oba pánové o ní vyprávějí zcela odlišně. Jan Nevrlka trval na tom, že ČSTPS byl vyhozen protiprávně, proto se nakonec nic nevyřešilo. Když se však se sporem obrátil k soudu, neuspěl.

Obě strany zůstávaly nadále ve svých zákopech a pokusy o vyjednávání nevedly k úspěchu. Janouchův ČPV pak zabodoval v dubnu, kdy přijal za člena nově vzniklou Českou asociaci tělesně handicapovaných sportovců (ČATHS) místo ČSTPS. „Asociace měla jen třicet členů oproti našim téměř třem tisícům, ale mohla dostávat finance rozpočtované na nás,“ kritizoval tento krok Nevrlka. „Přijali jsme ji za řádného člena ČPV místo ČSTPS, aby mohli tělesně postižení sportovci čerpat peníze ze společných zdrojů,“ pochválil její vznik Janouch. O tohle právě jde, sportovci trénují, závodí a k tomu potřebují peníze.

KDO VYHRAJE?

Minulý týden proběhlo jednání u šéfa Senátu Přemysla Sobotky, ale k řešení opět nedospělo. Jan Nevrlka říká, že ČSTPS má dluhy přes milión a na kontě jen sto tisíc korun, proto mu hrozí likvidace. František Janouch tvrdí, že k tomu nemusí dojít, pokud se ČSTPS opět přihlásí do ČPV a podepíše smlouvu. Nevrlka to však považuje za nemožné: „V ČPV je nově vytvořená ČATHS, proto tam nemůžeme být my. Kvůli tomu byly předkládané stanovy!“ Kdy skončí tahle zbytečná válka, se těžko odhaduje.

[Reflex 47/2005](#)

Handicapovaní sportovci by se bez sporů šéfů určitě obešli

Příloha 4. Reakce čtenáře na článek v časopisu Reflex 47/2005

Text nebyl gramaticky ani obsahově upraven

- To není boj Paralympioniků

Autor: | přidáno: 01:42, 05. 12. 2005

Nemohu souhlasit s názvem článku. To není valka paralympioniku, ale valka několika egoistických- narcistických tzv. vůdců. Kteří nějak zapoměli nato, že oni tady mají být pro sportovce a ne sportovci pro ně. Je smutné jak se chovají obě strany- potažmo všechny tři. Je smutné jakým způsobem se chovají ostatní svazy- ty kteří jsou v CPV a tváří se, že se jich to netýká. Ty které nenapadlo ani náhodou, že by mohli podpořit sportovce CSTPS alespoň morálně. Píší o sportovcích jako takových a ne o těch tam nahoře. Místo toho však raději na ně hází vše možné a tváří se, že jsou všichni v CSTPS dačani a pod a chtějí je okrádat a kdo ví co ještě. (dopis členům CSTPS od Svazu neslyšících sportovců), kde sporovci byli napadáni zástupci uvedeného svazu, že usurpují neslyšící sporovce odjakživa a pod. Není však jasné co Tím chteli říci ani jejich předseda to nebyl schopen sporovcům vysvětlit. Ale přitom si vůbec asi neuvědomují, že jsou svým způsobem životní sportovci Cstps- tedy medailisty. A je to tak v pořádku, že jsou slabší podporováni lepšími, ale není v pořádku že se slabší vykasloí na ty , kteří je podporují. Stálo by možná za to obejít sporovce a říci jim pravdu, ale to nikdo neudělá protože by to znamenalo hrát čistou hru !!!! Mnohdy je to a bylo spíše obráceně. Sportovci CSTPS- nikdy nechťeli nikomu nic brát a pod!!!! Hodně Zamyslet by se měli sporovci spastic handicap nad svým chováním. Nejsou o nic lepší než Ti druzí- jen jsou ve výhodě, že P. Fr. Janouch je bratr P. V Janoucha a tím je to jasné. Ale je jim přáno. A proto také vybrané peníze V projektu Emyl slouží hlavně spastickým sportovcům, ale ne mládeži a pod. jak se propaguje- Těch je velmi málo. Ano dostali i neslyšící auto na přepravu a pár dalších vlaštovek, ale vždy jen ti druzí. Je zvláštní, že pro mládež tělesně postiženou tyto peníze nikdy nebyli dostupné a proč???!!!! Nesmí se také zapomenout na předsedu CSTPS- který má velký podíl na tom co se stalo a kam sporovce dostal. I toto vedení má mnoho zářezů na své tzv. pažbě. Ne vždy jednal v zájmu všech sportovců! A hlavně svou arogancí se vždy nechoval jako člověk, který reprezentuje hlavně zájmy tělesně postižených sportovců!!!! Dalo by se toho napsat mnohem více, ale nemá to moc asi smysl. Nejdůležitější je, že se nejedná o boj Paralympioniků, ale o boj několika lidí ve vedení!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! Sporovci jsou jen Tím vším vlečení a jak to dopadne? Doufáme, že hlavně ve prospěch sportovců! Doufám, že sportovci nebudou tak donuceni vstoupit někde kam nechťejí-CATHS(vzdýt ve vedení této asociace je člověk, kterého sám p. Fr. Jamnou před několika lety odvolal a házel na něj mnoho dalšího a pod. A najednou jsou opět kamarádi. Proč asi. Syn předsedy ASOCIACE do nedávna učitel ve škole vystupuje najednou jako profesionální pracovník CPV). Nebo budou nuceni se sportem skončit pokud CSTPS bude nucen svou činnost ukončit. A v poslední řadě i přes svůj odpor k Asociaci tak nakonec vstoupí protože sport pro ně znamená jediná možnost seberealizace!!! Smutná představa!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!

[Odpověď](#)

Příloha 5. Vyjádření Michala Starka ke sporu ČPV s ČSTSP

Proč zůstávám v Českém svazu tělesně postižených sportovců⁹⁸

Mám za sebou pět paralympiád, 15 medailí z vrcholných podniků a patřím již mezi cyklistické matadory.

Do svazu jsem vstoupil v devíti letech a o sportu toho moc nevěděl. Začal jsem skutečně od píky a s většinou z otců zakladatelů se styděl i promluvit. Průkopník sjezdového lyžování na jedné noze, Jarda Pauer mě dokonce ke sportu s handicapem zlanařil. Dnešní sportovní střelec

Roman Gronský byl pro mě jednohým Markem Spitzem, když jsem viděl jaké si dává tréninkové dávky v bazénu. Pepa Lachman byl pro mě nedostižným idolem a ani ve snu mě nenapadlo, že budeme spolu za pár let trénovat na kole.

Jezdívám na soustředění lyžařů do Kladruhu, což byl vrchol sportovní přípravy postižených sportovců u nás. Na závod jsem se dostal maximálně do Krkonoš.

V osmdesátých letech do našeho lyžování vnesli čerstvý vzduch slovenští sportovci. S Petrem Matiaškem, výborným slalomářem a dalšími lyžaři okolo oddílu Kinex Bytča jsme vytvořili vynikající partu a já jsem se postupně stával více cyklistou než lyžařem. Na začátku

devadesátých let, ještě za federálního soustátí, dokázal Slovenský svaz tělesně postižených sportovců vytvořit podstatně výhodnější podmínky než český protějšek. Já jsem byl stále členem oddílu ve slovenské Bytči.

Po paralympiádě v Barceloně a rozdělení Československa jsem jako již velmi nadějný cyklista obdržel od slovenského svazu nabídku na víceméně profesionální zajištění mé přípravy na paralympiádu v roce 1996, v Atlantě. Mělo se jednat o pravidelnou měsíční odměnu, zajištění špičkového velomateriálu, soustředění v teplých krajích během zimního období, starty na závodech po celé Evropě. Celá tato idyla měla, ale neúprosnou, leč logickou podmínku – požádat o slovenské občanství, automaticky ztratit české a reprezentovat Slovensko. Musím se přiznat, že jsem se několik dnů rozmýšlel, abych nakonec na nabídku řekl ne. Nakonec převážil strach nad tím, že bych svého kroku mohl později litovat. Nejen, že bych třeba po vítězství neslyšel českou hymnu, nebyl s partou, která se již okolo cyklistiky vytvářela, ale asi bych zradil především sám sebe.

Budoucnost mi dala za pravdu! Se slovenskými kamarády ze sportu se přátelím dodnes a na Slovensko jezdím pravidelně. Zásadní je, že se nakonec podmínky k lepšímu začali zlepšovat i u nás. Samozřejmě to nebylo jen zásluhou našeho svazu, ale celkové zabezpečení jsem měl na takové úrovni, že se blížilo slovenskému zázraku. Já jsem díky tomu dosáhl během své kariéry nezanedbatelných výsledků.

Od doby mého osudového rozhodování uplynulo patnáct let a já jsem postaven před podobné rozhodování opět. Parametry jsou nastaveny velmi ostře. Mám zůstat ve svazu, který je bez finančního zabezpečení, který se nachází mimo strukturu ČPV a ÚZPS a jemuž zcela reálně hrozí zánik? Je tady i druhá možnost, vstoupit do Asociace tělesně handicapovaných sportovců. Podmínky bych měl zajištěny minimálně na stejné úrovni jako v ČSTSP ještě před rokem.

Několik mých velkých kamarádů už tak učinilo. Je mi to velmi líto, ale v žádném případě tento krok jim ani nikomu jinému nebudu vyčítat. Někdo se to může jevit v dané situaci jako jediné možné řešení.

Já jsem svým založením optimista a především bojovník. Stále si myslím, že náš svaz učinil legitimní kroky. Navíc jsem byl jedním z činovníků, který naši iniciativu transformace Českého paralympijského výboru posvětil. Jistě, nechovali jsme se vždy diplomaticky, nebyli jsme vždy patřičně prozíraví a s informacemi jsme vystupovali příliš otevřeně. Já jsem od začátku naši snahu nepovažoval za nic osobního a domníval jsem se, že diskuze, ke které jsme vyzývali bude v konečném bodě příznivá pro sportovce všech svazů sdružených v ČPV, a že podstatný je zájem o sportovce a nikoliv míra diplomacie a osobní averze. Jaká se během roku z naší snahy učinila kauza mě ohromilo.

Já ve svazu přesto zůstávám nadále, stále si myslím, že se můžeme všechny znesvářené strany domluvit a že s této katarze může postupně vzniknout ještě silnější paralympijské hnutí a fungující unie, ve kterých bude náš svaz zastřešovat tělesně postižené sportovce. Po patnácti letech jsem se opět rozhodl pro rizikovější variantu. Věřím, že jsem si vybral správnou cestu.

V Jenči, 30. 11. 2005

Michal Stark

⁹⁸ Stark 2006

Příloha 6. Článek serveru Sport.cz

Sporem v paralympijském hnutí jsou bití jen a jen sportovci, mrzí cyklistu Boušku⁹⁹

Cyklista-spastik Jiří Bouška sice na léta probíhající spor v paralympijském hnutí osobně nedoplatil, jako každý handicapovaný sportovec jej ale citlivě vnímá. „Je potřeba, aby lidé táhli za jeden provaz. Žabomyší války nikomu neprospějí,“ komentuje držitel čtyř paralympijských medailí při Českého paralympijského výboru (ČPV) a Českého svazu tělesně postižených sportovců (ČSTPS).

12. 5. 2010 14:58 PRAHA

Pětiletý spor mezi ČPV a ČSTPS formálně ukončil dubnový verdikt pražského městského soudu, pnutí mezi oběma znesvářenými stranami ale neskončilo. ČPV požaduje zpětné doplacení členských příspěvků, což ČSTPS považuje za absurdní, a navíc se chce proti rozsudku bránit u Nejvyššího soudu a podáním ústavní stížnosti. Případně je připraven obrátit se na Evropský soud ve Štrasburku.

Bouška jako člen svazu spastiků, který je vedle svazu tělesně postižených sportovců jedním z pěti členů ČPV, sice sporem není nijak ovlivněn, přesto ale jeho existenci vnímá. Negativně. „Jsem sportovec, snažím se do toho neplést. Zpočátku jsem celou záležitost hodně sledoval, po těch letech je to ale už tak zamotané, že je velice obtížné se v celé věci orientovat. Pro sport handicapovaných to ale určitě není dobrá věc. Politika do sportu nepatří a v důsledku jsou to jen sportovci, kdo je celým sporem poškozen,“ míní úspěšný dráhař i silničník.

Podle Boušky se situace v paralympijském hnutí začala komplikovat po hrách v Aténách před šesti lety. „Do té doby byl sport handicapovaných silně provázán charitou a solidaritou. Pak se začal profesionalizovat a kdo chce uspět, musí se sportu věnovat naplno. Sice to stále není jako u zdravých sportovců, ale probíhá tvrdý boj o peníze, každý si chce ukrojit. Ufinancovat přípravu není vůbec jednoduché,“ vysvětluje třicetiletý závodník.

Dlouhotrvající spor a netransparentnost ČPV přitom může mít vliv na přísun peněz do paralympijského hnutí. „Sehnat sponzory je v dnešní době hodně obtížné a takové tahanice je mohou jen odradit. Je potřeba aby lidé táhli za jeden provaz. Žabomyší války ničemu neprospějí, bití jsou totiž jen a jen sportovci,“ poznamenal Bouška.

⁹⁹ SPORT.CZ 2010

Příloha 7. Tisková zpráva ČSTPS 8.4.2011

[Zástupci ČSTPS a ČPV se sešli, ale bohužel opět jen v PSP a u soudu](#)¹⁰⁰

Vloženo: 8.4.2011

Dne 5.4.2011 proběhla v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR 6. schůze Petičního výboru, která mj. řešila i situaci v paralympijském hnutí. Petenty zastupovali Jan Dostál, Vojtěch Franěk, za ČSTPS byli pověřeni jednat Radka Kučírková a Martin Kovář. ČPV zastupoval pouze výkonný předseda ČPV František Janouch, za MŠMT se jednání účastnil náměstek odboru sportu Jan Kocourek. Jednání Petičního výboru vedla za přítomnosti šesti poslanců Ing. Hana Orgoníková.

Na www.cstps.cz vám opět zprostředkováváme audiozáznam z jednání PV. Poslance znepokojuje nečinnost MŠMT i neochota ČPV jednat. Výkonný předseda ČPV před poslanci na přímou otázku zpravodaje „Petice za rovné podmínky všech handicapovaných sportovců“ Lenky Kohoutové jestli je ČSTPS členem ČPV odpověděl, že ČSTPS byl 19.5.2010 vyloučen za prokazatelné neplnění členských povinností směrem k ČPV. Neplacení členských příspěvků byla podle slov Františka Janoucha jedna z pěti variant, která byla pro vyloučení ČSTPS z ČPV nejprokazatelnější.

Dne 7.4.2011 se u Obvodního soudu pro Prahu 6 konalo první jednání ve věci vyloučení ČSTPS z ČPV pro nezaplacení členských příspěvků ve výši téměř 5 mil .Kč do tří dnů od obdržení výzvy. Výzvu zaslal Český paralympijský výbor poté, co se stalo pravomocným rozhodnutí Městského soudu v Praze ze dne 13.04.2010, které určilo, že ČSTPS nikdy nepřestal být členem ČPV. ČSTPS opakovaně vyzývá ČPV k jednání a má zájem řešit šestiletý spor smírem. K tomu také vyzvala před zahájením soudního jednání paní soudkyně, přičemž účastníkům řízení sdělila, že se domnívá, že žaloba je oprávněná. ČPV však požádal soud, aby o žalobě rozhodl a následně si vyžádal poskytnutí lhůty 15 dnů k doložení rozhodnutí VG ČPV o stanovení členských příspěvků pro ČSTPS v období 2005 – 2009, i přesto, že výkonný předseda František Janouch soudu osobně potvrdil, že členské příspěvky v průběhu stanovených let nebyly pro ČSTPS vyměřovány. Příští soudní jednání se bude konat dne 12. 5. 2011.

¹⁰⁰ ČSTPS 2011

Příloha 8. ADAPT

„ADAPT - Evropské kurikulum pro oblast aplikovaných pohybových aktivit“. (APA 2006)

<p>Pozice sportovců:</p> <p><i>Zástupce sportovců v každé zemi, zastupování jejich zájmů.</i></p> <p><i>Vysoké očekávání od svých výkonů na Paralympiádách.</i></p> <p><i>Motivace touhou být nejlepší.</i></p> <p><i>Plnění kvalifikačních kritérií a kritérií pro výběr do týmu.</i></p> <p><i>Překonávání překážek k elitním sportovním výkonům.</i></p> <p><i>Radost z úrovně rovnoprávnosti na Paralympiádách.</i></p> <p>Vliv Paralympijských her:</p> <p>Ekonomické výhody</p> <p>Infrastruktura: odstranění bariér; zpřístupnění dopravy;</p> <p>Všeobecný vliv: vliv na postoje veřejnosti k osobám s postižením; vliv na postoje sportovců s postižením a jejich sebepojetí.</p> <p>Očekávání o budoucnosti Her: vytvářet příležitosti; zvyšovat očekávání; ekonomické výhody a zplnomocnění; vyšší výkony a lepší vybavení.</p> <p>Vývoj na lokálních úrovních:</p> <p>Další rozvoj sportu pro osoby s postižením na lokální úrovni.</p> <p>Ponoc rozvojovým zením a vznik nových sportů.</p> <p>Zlepšení procesu klasifikace.</p> <p>2.1_05 Členové IPC</p> <p>2.1_06 CP-ISRA: Cerebral Palsy International Sport and Recreation Association – Mezinárodní asociace pro sport a rekreaci osob s centrálními poruchami hybnosti</p> <ul style="list-style-type: none"> • Založena v roce 1978 v rámci Mezinárodní společnosti pro osoby s DMO - International CP Society, kdy byly schváleny její statuty na Mezinárodních hrách v Edinburgu – Skotsko. • Zastřešující sportovní organizace sportovců s DMO a příbuzných poruch nervového systému. Prostředí ve kterém mají osoby s DMO právo účastnit se sportu a rekreačních aktivit na základě jejich zájmů a rozhodnutí. <p>Mise CP-ISRA je podporovat a rozvíjet participaci osob s centrálními poruchami hybnosti ve sportu a rekreačních aktivitách.</p> <p>Zajímavost: zůstává, že CP-ISRA je jedinou mezinárodní sportovní organizací postižených, která rozvíjí příležitosti pro sportování na rekreační úrovni.</p> <p>http://www.cpisra.org/</p>	
<p>2.1_01 IPC - MPV</p> <p>Mezinárodní paralympijský výbor (The International Paralympic Committee - IPC) je mezinárodní organizace zastřešující elitní sport osob se zdravotním postižením.</p> <p>IPC</p> <ul style="list-style-type: none"> • vznik v roce 1989 • jedna z největších světových sportovních organizací: 161 ženských zemí, 5 sportovních federací sportů postižených (disability specific international sports federations - ISODs) • zastřešující organizace – reprezentuje všechny sporty a postižení • organizuje, dohlíží a koordinuje Paralympijské hry a jiné mezinárodní elitní soutěže osob s více postižením. <p>(pozn. Překladatele: Český paralympijský výbor vznikl v roce 1993 sdružuje pět svazů Unie zdravotně postižených sportovců. ČPV je oficiálním členem IPC od roku 1994.)</p> <p>Viz: http://www.paralympic.org</p> <p>2.1_02 Soutěsný vývoj a otázky</p> <p>Dohoda mezi Mezinárodním olympijským výborem (MOV – IOC) & MPV - IPC, je začátkem partnerství s obousměrnými výhodami.</p> <p>Klíčové části této dohody jsou:</p> <p>Marketing:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Transfer mezinárodních práv IPC. • Poskytování dalších marketingových příležitostí. <p>Media:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zvýšení pozornosti médií. • Více zájmu sponzorů. • Zvýšení zájmu značky IPC. <p>Vývoj her:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jeden organizační výbor pro Olympijské & Paralympijské hry. <p>Finance:</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Stejná“ pravidla. • Zrušení vstupních poplatků sportovců a bezpečné zajištění ubytování & dopravy. • Podpora Národních paralympijských výborů. • Podpora administrativy IPC. 	

2.1_07 IBSA: International Blind Sports Association – Mezinárodní asociace sportů nevidomých

- založena v Paříži roku 1981, jako mezinárodní zastřešující organizace sportu pro nevidomé osoby;
- je založena na přesvědčení, že nevidomí sportovci jsou schopni dosahovat jakýchkoli sportovních cílů, které si stanoví;
- snaží se zajistit uznání a přijetí nevidomých sportovců na celém světě;
- klade zvláštní důraz na rozvoj programů pro přípravu odborníků a monitorování různých disciplín s cílem zlepšování techniky a trénovanosti sportovců se zrakovým postižením na úrovni elitních i rozvojových sportů.

Link: <http://www.ibsa.es/>

2.1_08 INAS-FID: International Sports Federation for Persons with Intellectual Disability – Mezinárodní sportovní federace pro osoby s mentálním postižením

- založena v roce 1986 s cílem mezinárodního rozvoje sportu osob s mentálním postižením;
- 86 členských zemí;
- je založena na přesvědčení, že osoby s mentálním postižením mají právo účastnit se různých sportů na různých úrovních dle jejich volby.

Jejich filozofie je založena na principu normality:

Osoby s mentálním postižením jsou právoplatnými členy společnosti a mají stejná práva, příležitosti a povinnosti jako ostatní. Nejsou speciální, ale mají pouze specifické potřeby.

Sportovci s mentálními postižením soutěží na vrcholové úrovni jsou vzory ostatním, ale ponáhají také bourat předsudky a lidskou ignoraci, která velmi výrazně omezuje životy osob s mentálním postižením.

Viz: <http://www.inas-fid.org/>

2.1_09 ISMWSF: International Stoke Mandeville Wheelchair Sports Federation – Mezinárodní federace sportů na vozku ve Stoke Mandeville

Historie:

- 1945 Založena Sirem Ludwigem Guttmannem, v rehabilitačním ústavu ve Stoke Mandeville (Anglie). Byl příkopníkem začlenění sportu do procesu rehabilitace.
- 1948 Veteráni vozičkáři ze 2 světové války zorganizovali Stoke Mandevillské hry vozičkářů.
- 1952 Sportovci z Holandska se účastnili prvních mezinárodních her postižených.

1960 Sportovní hry postižených byly organizovány na olympijských sportovištích v Římě a začala tak historie Paralympiád paralelních s Olympiádami.

Viz: <http://www.wsw.org.uk/>

2.1_10 ISOD: International Sports Organisation for the Disabled – Mezinárodní sportovní organizace postižených

- 1964: založena v Paříži pro zájmy sportovců, kteří nespadali pod zájmy ISMGF (International Stoke Mandeville Games Federations).
- Původní cíl ISOD byl zařít sport všech postižených osob a pracovat jako jejich koordináční výbor.
- Zodpovídá za organizaci sportu amputérů a jiných pohybových problémů, př. Les Autes.
- (pozn. Překladače: vychází z francouzského termínu „jiní“ tj. jiné postižení hybnosti než poškození míchy, DMO či amputace.)
- Federace se aktivně podílí na rozvoji sportu postižených.
 - připravuje a rozšiřuje principy a standardy sportů postižených,
 - plánuje, propaguje a koordinuje mezinárodní disciplíny.

2.2_01 Historie

Paralympijské hry jsou Olympijskými hrami pro sportovce s postižením. Vždy se konaly ve stejném roce jako OH a od roku 1988 pro letní hry a 1992 pro zimní hry vždy na stejných sportovištích.

Paralympijské hry jsou druhou největší sportovní událostí.

Historie Paralympijského hnutí je relativně mladá se začátky v roce 1948, kdy Sir Ludwig Guttmann představil první Stoke Mandevillské hry pro válečné veterány s poškozením míchy a podobnými postiženími. Později se k těmto hrám přidaly také další skupiny osob s postižením, které vytvořily vlastní organizace a pořádaly vlastní soutěže.

V průběhu času se Paralympijské hry staly hrami pro různé skupiny osob s postižením:

1960 Hry v Olympijském stylu byly poprvé zorganizovány v Římě pro sportovce s postižením. Později se tyto hry přeměnily v Paralympijské hry.

1976 v rámci Paralympiády v Torontu byli poprvé zařazení sportovci se zrakovým postižením a Les Autes.

1980 V rámci Paralympiády v holandském Amhemu byli poprvé zařazení amputéři a sportovci s DMO.

1996 V rámci Paralympiády v Atlantě byli poprvé zařazení sportovci s mentálním postižením.

2000 Sydney, došlo k domluvě o společném výběrovém řízení pro organizátory Olympijských i Paralympijských her.

Paralympiády v současnosti

Nyní jsou Paralympiády elitní sportovní událostí sportovců ze šesti skupin postižení.

- Amputaři
- Nevídomí a zrakově postižení
- Osoby s DMO (spasťáci)
- Osoby s ochrnutím
- Les Autres
- Mentálně postižení (v jedné)

Je kladen důraz na sportovní výkony a ne na postižení.

2_2_02 Letní sporty:

- Lukostřelba
- Atletika
- Boccia
- Cyklistika
- Jezdecký
- Šerm
- Goalball
- Judo
- Vzpírání
- Jachting
- Sportovní střelba
- Fotbal (5 hráčů, a 7 hráčů)
- Plavání
- Stolní tenis
- Basketbal na vozíku
- Rugby na vozíku
- Tenis na vozíku
- Volejbal

Zimní sporty:

- Sjezdové lyžování
- Běžkové lyžování
- Sledge hokej
- Curling

2_3_01 Historie

Založena v roce 1968 v USA paní Eunice Kennedy Shriver.

Mezinárodní organizace je zaměřena na **rozvoj osobnosti jedince s mentálním postižením** prostřednictvím sportu, tréninku a soutěží:

- stát se fyzicky zdatným,
- stát se tvrdým a společensky respektovaným.

Nabízí **dětem a dospělým** s mentálním postižením **celoroční trénink a soutěže**.

- ve 26 letech a zinných sportech,
- pro více než 1 milionu sportovců,
- ve více než 150 zemích.

Slib Speciálních olympiád:

"Kčž vyhráji! Testi se mi to nepodaří ať jsem statečný ve svém úsilí."

Poslání

Poskytovat příležitost pro rozvoj fyzické zdatnosti, prokázat odvalu, zažít radost a účastnit se na sdílení nadání, dovedností a přátelství v jejich rodinách, s ostatními sportovci a jejich okolím.

Výhody Speciálních olympiád pro sportovce s MP:

- rozvoj fyzické zdatnosti a motorických dovedností,
- zlepšení sebevědomí a sebepojetí,
- mentální, sociální a duchovní dozrání,
- přátelství,
- objevování nových schopností a talentů i vyjadřovacích prostředků.

Kdo může být účastníkem?

- osoby musejí být starší 8 let,
- musejí mít potvrzeno (od agentury či odborníka) že splňují jedno z následujících kritérií:
 - mentální retardace, kognitivní opožďení s výsledky formálního testování,
 - signifikantní problémy v učení či zaměstnání z důvodů potřeby specifických instrukcí.

<http://www.specialolympics.org>

2_3_02 Sporty

- Sjezdové & běžkové lyžování
- Gymnastika
- Vzpírání
- Jízda na kol. bruslích
- Softball
- Badminton
- Stolní tenis
- Boccia
- Házenná
- Basketbal
- Tenis
- Jezdecký
- Volejbal
- Sněžnice
- Krasobruslení
- Rychlobruslení
- Fotbal
- Snowboarding
- Příspěšované sporty

2_4_01 Historie

Formální mezinárodní sportovní soutěže neslyšících začaly v roce 1924.

Tyto hry měly v historii tři oficiální názvy:

1. Mezinárodní hry neslyšících = International Games for the Deaf, 1924-1965 (International Silent Games).
2. Světové hry neslyšících = World Games for the Deaf, 1966-1999 (World Silent Games).

3. Deaflympiády = Deaflympics, 2000.

Mezinárodní Olympijský výbor vždy odmítl umožnit použití jména **Olympijský** pro pojmenování těchto soutěží.

Deaflympiády se konají každé čtyři roky.

Letní hry a Zimní hry se konají ve dvouletých rotacích.

Deaflympiády nejsou soutěžením mezi národy. V výsledcích není uvedena **národnost sportovců**.

Viz:

<http://www.deaflympics.com>

<http://www.ciiss.org>

Podmínky účasti?

Deaflympiády se mohou účastnit osoby, které:

- jsou neslyšící, mají ztrátu sluchu min. 55dB na lepším uchu,
- oběhly členské země Cistu,
- V průběhu Deaflympiády nesmějí používat sluchadla či kochleární implantáty.

Cíle Deaflympiády zahrnují:

- fyzický a duševní pocit zdraví neslyšících,
- příležitost účasti na vrcholovém sportu,
- setkávání sportovců z celého světa,
- celosvětová propagace principů CISS s cílem zlepšení situace osob se sluchovým postižením.

2.4_02 Sporty

- Atletika
- Badminton
- Basketbal
- Bowling
- Cyklistika
- Fotbal
- Házená
- Orientační závody
- Sportovní střelba
- Plavání
- Stolní tenis
- Tenis
- Volejbal
- Vodní pólo
- Zápas

- Sjezdové lyžování
- Běžecské lyžování
- Snowboarding
- Lední hokej

Informace ke o zraněch na tedi, zadělech, stupni a klesání. V této kategorii jsou tři individuální třídy: E1, E2, a E3.

Při natáčení se používá speciálního akustického systému zaznamenání. Ve všech disciplínách zůstává modální také vodit.

Třídy

- E1: Žádání percepce světa, případně malá percepce s nedostupností rozpoznat tonů aly i jakéhoto vztahem či učení
- E2: Od schopnosti rozpoznat tvar ruky po ostrost 2/10 zrakem vizu menším než 5 stupňů
- E3: Od ostrosti 2/60 po 6/60 a/nebo vizu větším než 5 stupňů, ale menším než 70 stupňů
- E1W2: Sportovci s těžkým postižením jedné končetiny používající dvě lyže a dvě hole.
- E1W3: Sportovci s postižením obou dolních končetin používající dvě lyže a dvě hole.
- E1W4: Sportovci s postižením jedné končetiny používající dvě lyže a dvě hole.
- E1W5/7: Sportovci s postižením obou horních končetin, používající dvě lyže bez hole. Postižení musí být takové, aby sportovec mohl používat hole.
- E1W6/8: Sportovci s postižením jedné horní končetiny, používající dvě lyže a jednu hůl. Postižení musí být takové, aby sportovec mohl používat více než jednu hůl.
- E1W9: Sportovci s kombinací postižení dolních končetin, používající výhodu dle vlastní volby.
- E1W10: Sportovci s postižením dolních končetin s výhradou funkční rovnováhy v sedě.
- E1W11: Sportovci s postižením dolních končetin s určitou funkční rovnováhou v sedě.
- E1W12: Sportovci s postižením dolních končetin s dobrou funkční rovnováhou v sedě.

Paralympijský systém

Pro výpočet výhodu a umístění v soutěži se vychází z toho, pro jakou část procenta v závislosti na postihu vyřazených různých dostávají časem.

2.4 Plavání

Plavání mužů i žen je na programu Paralympiády od prvních Her v roce 1960 v italském Římě.

Funkční klasifikační systém slouží k zajištění spravedlivých a důvěryhodných soutěží. Cílem systému je spojit míru tělesného postižení s potenciálem plavecké výkonnosti.

Plavání je jediným sportem, kde se používá funkčního systému napříč různými druhy postižení: amputace (ztráta končetiny), DMO (omezení koordinace a polybu), poškození míchy (slabost nebo ochrnutí končetin) a jiná postižení.

Klasifikační tým:

- 1 medicínský
- 1 technický plavecký klasifikátor

Klasifikace sestává z testování na suchu, testování ve vodě a pozorování v průběhu závodů. Plavci se klasifikace musejí zúčastnit a plně spolupracovat s klasifikátory.

Klasifikace na suchu sestává z testu na lavičce, kde se měří svalové funkce, koordinace, rozsah polyblivosti, a délka končetin v závislosti na typu postižení.

V průběhu klasifikace ve vodě klasifikátoři hodnotí schopnosti plavce provádět start, jednotlivé styly a obrátky. Body z testování na suchu slouží jako východisko, které klasifikátor může modifikovat při testech ve vodě a po těchto testech stanoví konečné rozhodnutí.

Klasifikátoři a techničtí poradci pracují v integrovaném týmu tak, aby soutěže probíhaly bez zdržování.
<http://www.ipeswimming.org/mainframe.htm>

Plavci s postižením polybového aparátu

[př. amputační, osoby s DMO, les autism, osoby s poškozením míchy a infekční obrnou] Plavci soutěží ve volném stylu, zraků a motýlku ve třídách S1 pro těžké postižení a S10 pro minimální postižení.

Soutěž ve stylu prsa probíhá v kategoriích SB1 až SB9.

V polohovém závodě plavci soutěží ve třídách SM1 až SM10.

Plavci se zrakovým postižením soutěží ve třídách S11 pro úplně nevidomé po S13 pro osoby se zbytky zraku.

Plavci s mentálním postižením soutěží ve třídě S14. (V současnosti jsou sportovci INAS-FID suspendováni ze soutěží IPC.)

- Prohltnutí v bedrech a zvýraznění závěrečné části záběru pomáhá snížit potípení nohou.
- Plavci s poškozením míchy v krční části páteře mají z důvodu postižení svalů trupu často omezené dýchání. Z tohoto důvodu u nich mohou nastat problémy s plaváním na delší trati. V těchto případech doporučujeme intervalový trénink s delšími přestávkami. Plavci s poškozením míchy v krční části páteře mohou mít, z důvodu postižení autonomního nervového systému, problémy s překonáním tepové frekvence nad 130 t/min.

3_2_04 Plavání osob se zrakovým postižením

Plavci se ZP potřebují, stejně jako začátečníci bez postižení, zvládnout orientaci ve vodě a základní dovednosti.

Hlavní specifiky v modifikaci výuky plavání a tréninku plavců se zrakovým postižením jsou:

- **Označení:** V bazénu by mělo být výrazné barevné označení, které napomáhá orientaci zrakově postižených plavců. Žlutá a oranžová barva je na tmavém podkladu nejvýraznější.
- **Vodít:** Nevidomí plavci potřebují určitou míru asistence. Ta je dána preferencí plavce, ale obvykle se využívá dotek ramene nebo paže.
- **Instrukce:** Taktická manipulace je vhodnou metodou pro vysvětlení pohybových vzorů osobám, které je nikdy neviděly a nemohou použít ani transfer podobných dovedností.
- **Obrátky:** Někteří plavci jsou pro určení délky bazénu naučení počítat záběry. Většinou používáme techniku doteku plavce, který se blíží ke konci bazénu. K takovému signálu používáme plastických trubek s někým koncem, kterými se jemně dotkneme plavcovy hlavy. V průběhu závodu je tato funkce velmi důležitá, protože plavec musí mít plnou důvěru v přesný podnět.

3_2_05 Plavání osob s hemiplegií

Hemiplegie je postižení charakterizované asymetrickým ochrnutím jedné poloviny těla. Hemiplegie se často projevuje u osob s dětskou mozkovou obnou.

Plavání u těchto osob může plnit terapeutické i sportovní cíle. Odborník v oblasti APA musí zvážit, který zaměr ve svém programu upřednostňuje a naplňuje.

- Pro **terapeutické** cíle se snažíme o symetrické zatížení obou polovin těla. Pro tyto účely je vhodné používání plaveckého stylu prsa, při kterém se zaměřuje na kontrolu a rozsah pohyblivosti na postižené straně.
- Z pohledu **funkčního** (sportovního) cíle je nejvhodnější využití volného stylu, který je nejnrychlejším plaveckým stylem. V tomto případě je potřeba využít některých modifikací.

- * Někdy je lepší kopat pouze nepostiženou nohou, při tréninku často s ploutvemi.
- * Jestliže má plavec velmi ochrnutou ruku, doporučujeme ji „schovat“ pod tělo a nepoužívat k plaveckým záběrům.
- * Funkční paže by měla být plně využívána s dlouhými záběry a akcentem na záběr po dráze ve tvaru písmene S.
- V případě výrazného omezení rozsahu pohyblivosti doporučujeme nádech pouze na straně postižené paže se zvýrazněnou rotací těla tak, aby plavec mohl dýchat a nemusel zaklánět hlavu. Záklon hlavy může zvýšit spasticitu a zvýšit odpor těla ve vodě. Z těchto důvodů doporučujeme využít pohybu, kdy se hlava otáčí společně s rameny.
- V případě lehčího postižení se doporučuje záběr a nádech na obě strany. Tato technika je více symetrická a snižuje odpor těla při pohybu ve vodě.

3_3 Gymnastika

Gymnastika je oblast jednoduše modifikovatelná pro potřeby osob s postižením. Na základě vyznění individuální doporučení a záchvaty můžeme poskytovat různou míru doporučení a veš tak záleží na vlivání pohybu. Následují příklady popisující příklady vyznění modifikací v gymnastice ve školní TV.

- Modifikace ukolu
- Modifikace pomůcek

3_3_01 Modifikace ukolu pro záhy s těžkým postižením hlavy

Máta je ukolou na bílé střední kolo. Má kvadrupedrickou formu dětské mozkové obrny s výrazným postižením dolních končetin. Zvláštní postave chůze s bederní a pánvovou aktivací při provádění aktiv s využitím kmeň motoriky. Aktivita má jasně omezení v komunikaci, její malá míra je nomální a naváděje běžnou základní činnost.

Máta má vnitřní speciální i běžné rekreační programy. Některá se paviat a dokáže se samostatně pohybovat na bílé střední kolo. Má kvadrupedrickou formu dětské mozkové obrny s výrazným postižením dolních končetin. Zvláštní postave chůze s bederní a pánvovou aktivací při provádění aktiv s využitím kmeň motoriky. Aktivita má jasně omezení v komunikaci, její malá míra je nomální a naváděje běžnou základní činnost.

3_3_02 Modifikace pomůcek pro záhy s omezeným motorickým systémem

Máta je záhy s omezeným motorickým systémem, která se skládá z kolu gymnastického vlnitá střední kolo. Zvláštní základní gymnastické cvičení s určitým modifikacemi instrukcí, prostředků a pomůcek.

- Pro doporučené výkonové kolo se před potěpní modifikací okolního prostředí, namísto v ukolové rovnici modifikací instrukcí, použijí fyzické doporučení a modifikace pohybových cvičení pro zvýšení dalšího pohybového vzoru.
- Pro jmenit stranu potěpní zručnosti na matrice v místech, kam má potěpní dlat.
- Pro hlavy používá jako modifikaci oporu kolo (záhy na kolo).